

УЧИОНИЦА СЕЋАЊА НА ОТВОРЕНОМ

Приручник
Места сећања као подстицај
за демократско учење

edukacija
za 21. vek

EVOLUTA

Приређивач
Лидија Жупанић Шуица

УЧИОНИЦА СЕЋАЊА НА ОТВОРЕНОМ

Приручник
Места сећања као подстицај
за демократско учење

Уређивачки одбор
проф. др Марко Шуица
Лидија Жупанић Шуица
Маја Кескинов
Ана Радаковић
Бојана Ћебић

УЧИОНИЦА СЕЋАЊА НА ОТВОРЕНОМ

Приручник
Места сећања као подстицај
за демократско учење

Приручник је настао под покровитељством
Министарства просвете Републике Србије.

ПРЕДГОВОР

УЧИОНИЦА СЕЋАЊА НА ОТВОРЕНОМ - *Места сећања као подстицај за демократско учење* настао је у оквиру конкурса који годишње расписује Министарство просвете Републике Србије за програме од јавног значаја. Циљ овог конкурса је промоција и развој образовних и васпитних садржаја за предуниверзитетско образовање, у складу са Стратегијом развоја образовања и васпитања Републике Србије. Приоритетна област предложена овим конкурсом је имплементација Референтног оквира компетенција за демократску културу Савета Европе, у складу је са програмским оквиром у којем делује удружење Едукација за 21. век.

Дугогодишњи рад тима Едукације за 21. век, заснива се на примени и укључивању препорука Савета Европе у наставне праксе и систем образовања у Републици Србији и бројним едукативним програмима у којима смо се бавили темама везаним за унапређење наставе историје, образовања о културној баштини и промовисању људских права. Од 2022. године, сарадња са Канцеларијом Савета Европе у Београду и Опсерваторију наставе историје у Европи унапређена је кроз заједничко организовање *Београдског симпозијума о настави историје*.

Учење о културној баштини део је *Нове европске агенде за културу ЕУ (2018)* и интегративни је део различитих друштвено-хуманистичких предмета (историја, географија, ликовна култура, социологија). У образовном систему Републике Србије развијање свести о значају културне баштине и неговању културе сећања може да буде добар подстицај и у настави изборних програма (Појединац, група друштво, Уметност и дизајн, Основи геополитике).

Приручник који је пред Вама плод је сарадње Центра за истраживање наставе историје и историјског наслеђа Филозофског факултета у Београду, удружења Едукација за 21. век и групе наставника из Србије. Уводни део, који је написао проф. др Марко Шуица, представља теоријски оквир за укључивање тема које се тичу културе сећања и историјског наслеђа у наставну праксу. Осим што је образложен образовни оквир учења на местима сећања са циљем развијања компетенција за демократску културу, предложене су и конкретне стратегије на које начине се о теми културе сећања може учити у простору учионице, или ван ње.

Поред жеље да подстакнемо едукаторе за креативнији приступ учењу, пре свега ван школског амбијента, истовремено смо покушали да афирмишемо позитивне наставничке праксе. Са тим циљем смо

расписали конкурс на нивоу државе за наставничке материјале које укључују сценарије часова и пројектне наставе на тему развијања културе сећања на местима меморијализације. У периоду од 4. јуна до 15. септембра 2023. стигло је преко 30 наставничких сценарија из свих округа Србије. Уређивачки одбор је на основу разрађених критеријума прихватио 21 наставничку припрему/сценарио који представљају интегративни део овог приручника. Сценарија наставника намењена су равномерно и ученицима основних и средњих школа. Заступљени су различити предмети и програми учења: природа и друштво (1), историја (9), српски језик и књижевност (7), ликовна култура (1), Основи геополитике (1) интердисциплинарна пројектна настава историје и информатике (1) и интердисциплинарна пројектна настава историје, биологије и географије.

У хронолошко-тематском погледу заступљене су различите историјске епохе од средњег века до савременог доба са фокусом на локалној баштини (музеји, образовне институције..) и споменичком наслеђу локалног краја којим се обележавају одређени историјски догађаји (меморијали Првог светског рата, Другог светског рата, Холокауст).

Посебну вредност ових сценарија и активности чини усмерење на развијање компетенција за демократску културу кроз начине и стратегије рада са ученицима, као и кроз теме које укључују мањинске заједнице (ромска, јеврејска, особе са инвалидитетом), положај жена, као и места сећања која се тичу иностраних меморијала. Диверзитет тема, метода и локација сведочи о јединственом подухвату у образованом систему Републике Србије који је у потпуности у складу са препорукама највиших међународних и домаћих докумената.

Посебну захвалност дугујемо свим наставницима који су сарадњом и мотивисаношћу помогли израду овог приручника.

Лидија Жупанић Шуица

МЕСТА СЕЋАЊА У НАСТАВИ ОРИЈЕНТИСАНОЈ КА РАЗВИЈАЊУ КОМПЕТЕНЦИЈА ЗА ДЕМОКРАТСКУ КУЛТУРУ

„Места памћења у простору и времену
имају посебан задатак да одређену
прошлост доведу у садашњост.“¹

Алаида Асман

КУЛТУРА СЕЋАЊА

Култура сећања (памћења) представља сложен систем уверења, норми и вредности које једно друштво развија у односу на своју прошлост. Обухвата различите индивидуалне и колективне интерпретације и наративе о историјским догађајима са општим идентитетским, друштвеним, или државним значајем за заједницу. Један од неизоставних елемената у манифестацији и неговању обичаја из области културе сећања чини *мнемоторп*, односно, место сећања у јавном простору. На таквим местима, обично везаним за догађаје који се обележавају и које желимо дуготрајно да памтимо, култура сећања се гради, одржава и развија колективним учешћем припадника неке заједнице у јавним манифестацијама.

Мнемоторпи, односно места са симболичком функцијом на којима се успоставља култура сећања, могу да буду било који простори (градови, улице, квартави и тргови, зграде, ентеријери, предели), који имају меморијски потенцијал и чине јасну повезницу садашњице са преломним, кључним, трауматичним, или на неки други начин важним збивањима из прошлости одређене заједнице. Место на коме се подиже неко спомен обележје, идејна и уметничко-симболичка функција споменика, дефинисање његове улоге у контексту јавног, службеног, неговања сећања, као и све активности које подразумевају протоколе, свечане церемоније, праксе и манифестације одржаване тим поводом, заједнички чине основне елементе *меморијализације*. Пошто је меморијализација нераскидиво повезана са местима сећања, образовање које подразумева вредновање универзалног културно-историјског наслеђа, подразумева и едукацију на локалитету.

¹ А. Asman, *Duga senka prošlosti*, Beograd 2011, 281.

Јавна култура сећања на историјски релевантним местима може бити успостављена индивидуалним, или иницијативама удружења грађана, али се најчешће реализује на подстицај званичних институција као део државне политике сећања. *Државна политика сећања* усмерена је ка промовисању перцепције и презентације прошлости обликоване актуелним циљевима и програмом одређене државне политике, или елите. Због тога је, посматрана у дужем временском периоду, државна политика сећања подложна променама. На местима сећања, која имају наглашен кохезиони идентитетски потенцијал, истакнуто симболичко место у историји заједнице, или су репрезент службене политике, одлукама локалних или државних органа се на ручују, израђују и подижу спомен обележја. На тај начин се успоставља јавна меморијализација чије трајање зависи од универзалности и актуелности начина на који је профилисано колективно сећање одређене заједнице.

Промене у званичној култури сећања, које се најчешће огледају у избору догађаја, личности, начинима меморијализације, односу према постојећим спомен обележјима, зависе од различитих политичких, социјалних и културних процеса у некој држави, или друштву. Наведени процеси промена могу се односити на дисконтинуитет одређених пракси условљен историјским ревизионизмом, употребом историје у политичке сврхе, променом система вредности у друштву, или успостављањем другачијег политичког уређења. Креатори нове политике сећања у измењеном друштвено-политичком контексту имају потребу да се у симболичком, вредносном и материјалном погледу ограда и удаље од споменичког наслеђа претходника. Преиспитивањем значења, симболике и система друштвених вредности које представљају, одређени споменици у новом значењском окружењу могу постати оспорени. Статус и перспектива очувања оспорених споменика и меморијала могу бити различити. Од стања непромењености, преко занемарености, пренамене, трансформације, релоцирања, уклањања, до физичког уништавања.²

У модерним демократским друштвима 21. века један од актуелних трендова представља суочавање са контроверзним и, у вредносном смислу, спорним појавама, догађајима из сопствене прошлости. Успостављајући дистанцу у односу на негативне историјске феномене попут робовласништва, колонијализма, тоталитарних идеологија, друштвених и политичких уређења која су узроковала неравноправност

² <https://www.ibanet.org/contested-histories>; <https://euroclio.eu/wp-content/uploads/SEH-Debating-Controversial-Representations.pdf>

међу људима, егзодусе или погроме, преиспитује се и култура сећања. Она се редифинише кроз однос према споменичком наслеђу које симболизује, материјализује, или велича спорне феномене, системе вредности и наслеђе претходних епоха. Различита друштва проналазе другачије видове суочавања са оспореном историјом, самим тим, и њеним културно-историјским, нарочито, споменичким наслеђем. Без обзира на ревизију историје и промену односа према проблематичној, контроверзној прошлости, њеном споменичком наслеђу и пратећој меморијализацији, места сећања у материјалном и у симболичком смислу остају сведочанство различитих епоха, духа времена и односа према прошлости. Места сећања представљају важан аспект изучавања историје, али и медиј за разумевање односа садашњости према наслеђу прошлости, као и према принципу променљивости, који чини један од кључних историјских концепата.

Потреба за развијањем културе сећања/памћења у формалном и неформалном образовању покренула је више иницијатива за успостављање одређених едукативних концепата и модела. Недавно је група дидактичара и едукатора дефинисала концепт учења културе сећања заснован на савременој образовној парадигми развијања критичког мишљења и функционалних знања.³ Наведени концепт учења културе сећања почива на три стуба од којих сваки има свој посебан образовни циљ.

1. ЗНАЊЕ И РАЗУМЕВАЊЕ

- Циљ је обезбедити ученицима разноврсне историјске изворе како би стекли увид у сложене историјске стварности - прошлост. Ученицима треба помоћи да разумеју процесе и механизме који функционишу у одређеном историјском контексту.

2. ЕМПАТИЈА И ПОСВЕЋЕНОСТ

- Ученици треба да разумеју вредности, уверења и услове који су обликовали поступке појединаца у датом историјском контексту.

3. РЕФЛЕКСИЈА/ПРОМИШЉАЊЕ И ДЕЛОВАЊЕ

- Ученици се подстичу да анализирају споменуте историјске механизме и увиде у прошлост на такав начин, да могу променити

³ Пројекат RETHINK окупио је већи број стручњака из више европских држава и финализиран је 2019-2020. Садржи више компоненти, од којих једну чини и приручник за наставнике из кога је преузет наведени концепт <https://rethink-education.eu/teachers-guide/>

своје полазне ставове. Осим развијања историјске емпатије, образовање о култури сећања оснажује младе људе да формирају отворене и критичке ставове засноване на доброј информисаности који воде ка кључном, мада изазовном, циљу, а то је рационално размишљање и деловање.

Наведени постулати учења о култури сећања су подударни са приступима и образовним начелима који воде ка развоју компетенција за демократску културу, о чему ће бити више речи у другим поглављима овог приручника.

КУЛТУРА СЕЋАЊА У НАСТАВИ ИСТОРИЈЕ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Истицање значаја и неговање културе сећања заузима значајно место у образовном процесу који има за циљ оспособљавање ученика за живот у демократском друштву заснованом на владавини права, културној разноликости и поштовању људских права. Разумевање смисла обележавања важних догађаја, личности и појава из прошлости, уз подучавање о начинима неговања културе сећања, нераскидиво су повезани са изучавањем историје, културе, уметности, књижевности и, не мање важно, припремањем ученика за живот у грађанском друштву. Уважавајући ту чињеницу, креатори просветних политика у Републици Србији укључили су културу сећања у различите елементе и фазе образовног процеса. Одговоран однос према културно-историјском наслеђу и неговање културе сећања присутни су, пре свега, у садржајима (кључним појмовима), исходима програма наставе и учења различитих школских предмета, као и појединим областима стандарда постигнућа ученика. Међутим, културно-историјско наслеђе, као *conditio sine qua non* за успостављање културе сећања уграђено је и у Закон о основама система образовања и васпитања.⁴ Законодавац је предвидео да се у оквиру члана 8. закона који се односи на основне циљеве образовања и васпитања у Републици Србији, под ставом 15 индиректно, а ставом 16 непосредно укаже на важност поштовања и очувања културно-историјске баштине, а што се постиже, између осталог, и неговањем културе сећања. Наведени ставови члана 8 закона, заправо циљеви образовања и васпитања су:

⁴ <https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/skupstina/zakon/2017/88/1/reg>

15) развој и поштовање расне, националне, културне, језичке, верске, родне, полне и узрасне равноправности, толеранције и уважавање различитости;

16) развијање личног и националног идентитета, развијање свести и осећања припадности Републици Србији, поштовање и неговање српског језика и матерњег језика, традиције и културе српског народа и националних мањина, развијање интеркултуралности, поштовање и очување националне и светске културне баштине;

На основу циља постављеног на општи ниво, аутори програма наставе и учења за предмет *историја* у Републици Србији су конкретизовали замисао законодавца и уградили је у предметни циљ за основно и средње образовање, који гласи:

*Циљ учења Историје је да ученик, изучавајући историјске догађаје, појаве, процесе и личности, стекне знања и компетенције неопходне за разумевање савременог света, развије вештине критичког мишљења и одговоран однос према себи, сопственом и националном идентитету, **културно-историјском наслеђу, поштовању људских права и културних различитости, друштву и држави у којој живи.***⁵

Поред наведеног циља, реформисани програми наставе и учења садрже, између осталих, спецификоване исходе који би требало да омогуће ученицима разумевање значаја колективне меморијализације и подстакну неговање културе сећања како у локалном, тако и у општем контексту. Њиховим усклађивањем са циљевима и исходима других предмета (грађанско васпитање, ликовна култура, матерњи језик и књижевност), формира се комплексан образовни модел који може да утиче на развијање различитих демократских вредности, пре свега, оних које се односе на толеранцију, уважавање других заједница, култура, идентитета, њиховог историјског, материјалног и нематеријалног културног наслеђа. Учење о култури сећања, њеној важности за савремено друштво, начинима неговања кроз различите видове меморијализације и комеморативне праксе може да има пун ефекат само уколико се реализује у оквиру добро осмишљене интердисциплинарне, или пројектне наставе на локалитету, односно, месту сећања. Некада, из различитих разлога, није могуће изводити наставу на аутентичном месту сећања, због чега смо у овом приручнику у поглављу *Специфични приступи учењу на местима сећања* предложили и стратегије које омогућавају остваривање неопходних исхода учења у другачијем амбијенталном контексту.

⁵ <https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/viewdoc?uuid=1cd9f883-ccfe-4a73-8ccd-95bc212169e1> стр. 111

У програмима наставе и учења историје у Републици Србији култура сећања и однос према историјској, културној баштини заузимају важно место. Пример за то представљају исходи учења дефинисани за крај разреда у другом и трећем циклусу образовања.

Историја		
	разред	примери исхода програма наставе и учења директно везаних за културу сећања
Основна школа (други циклус)	6.	- учествује у организовању и спровођењу заједничких школских активности везаних за развој културе сећања
	7.	- препознаје смисао и сврху неговања сећања на важне личности и догађаје из историје државе и друштва - идентификује историјске споменике у локалној средини и учествује у организовању и спровођењу заједничких школских активности везаних за развој културе сећања
	8.	- образложи смисао неговања сећања на важне догађаје и личности из историје савременог доба - истражи меморијалне споменике у локалној средини и учествује у организовању и спровођењу заједничких школских активности везаних за развој културе сећања - покаже одговоран однос према културно-историјском наслеђу сопственог и других народа
Гимназија друштвено-језички смер (трећи циклус)	2.	- учествује у организовању и спровођењу заједничких активности у школи или у локалној заједници које подстичу друштвену одговорност и неговање културе сећања - разликује споменике из различитих епоха са посебним освртом на оне у локалној средини
	3.	- учествује у организовању и спровођењу заједничких активности у школи или локалној заједници које подстичу друштвену одговорност и неговање културе сећања - уочава важност одређених историјских догађаја и личности кроз истраживање меморијала у локалној заједници, доприносећи неговању културе сећања;
	4.	- образложи смисао неговања сећања на догађаје и личности из прошлости - истражи меморијалне споменике у локалној средини и у сарадњи са локалном заједницом учествује у организовању и спровођењу заједничких школских активности везаних за развој културе сећања

Наведени исходи обухватају меморијализацију, микроисторију и истичу проактиван однос ученика у истраживању споменичког наслеђа као дела неговања културе сећања на нивоу локалне заједнице. Они добијају пун смисао када се у реализацији наставног процеса ускладе са другим исходима предмета *историја*, који се односе на овладавање општим појмовима науке, развој вештина и изградњу универзалних хуманистичких вредности:

ИСХОДИ	
Основна школа	Гимназија
По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:
<ul style="list-style-type: none"> - препозна, на примерима из савремене историје, важност поштовања људских права; - наведе примере како су идеје о родној, верској и етничкој равноправности утицале на савремене политичке прилике и развој друштва; - пореди положај и начин живота припадника различитих друштвених група у историјском периоду савременог доба; 	<ul style="list-style-type: none"> - препозна на конкретним примерима злоупотребу историје и изведе закључак о могућим последицама на развој историјске свести у друштву; - илуструје примерима значај прожимања различитих народа, култура и цивилизација; - препознаје улогу легенди и митова у реконструкцији прошлости и изградњи колективног и индивидуалног идентитета; - препознаје на конкретним примерима злоупотребе митова у историјском и савременом контексту; - препознаје и пореди различита виђења једне историјске појаве, личности или догађаја на основу тумачења историјских извора; - анализира утицај представа о прошлости на формирање модерног националног идентитета; - илуструје примерима значај прожимања различитих народа, култура и цивилизација; - препозна последице различитих врста еманципације и дискриминације у друштву током периода савремене историје; - излаже ставове, засноване на методолошки утемељеним аргументима, о осетљивим историјским питањима и појавама; - образложи утицај историјских догађаја, појава и процеса на креирање и јачање националног и културног идентитета у периоду савремене историје; - препозна, на примерима из савремене историје, важност поштовања људских права; - наведе примере како су идеје о родној, верској и етничкој равноправности утицале на савремене политичке прилике и развој друштва; - пореди права појединаца и друштвених група у истој епохи на различитом простору, као и током различитих епоха на истом простору;

Поред ослањања на предметне садржаје, исходе, или исказе стандарда постигнућа, наставници имају могућност да у сврху планирања, припреме и извођења наставе која се изводи на месту сећања користе одговарајуће помоћне наставне материјале, одабране историјске изворе и дигиталне ресурсе. У том смислу, Завод за унапређивање образовања и васпитања (ЗУОВ), као референтна државна институција Републике Србије за израду програма наставе и учења у формалном образовању, поставио је виртуелну/интернет платформу са материјалима који треба да наставнике подстакну и олакшају им реализацију тема и садржаја везаних за културу сећања (препоруче, смернице, помоћни наставни материјали, приручници). Репозиторијум је доступан свим наставницима, ученицима и истраживачима који се баве културом сећања у образовном систему Републике Србије.⁶ С обзиром да је едуковање ученика о важности успостављања и неговања културе сећања уско повезано са изучавањем историје, књижевности, културе, уметности, као и припремањем ученика за живот у грађанском друштву, евидентно је да учење о, и на местима сећања представља важан сегмент општег образовања. Настава на местима сећања укључује разноврсне активности којима ученици развијају критичко разумевање прошлости и њеног значаја за савремено друштво, као и прихватање универзалних хуманистичких вредности. Места сећања као амбијенталне целине постају релевантни простори учења и историјски извори неопходни за разумевање важности памћења кључних појава, догађаја и личности из прошлости. У том образовном контексту, ученици на посредан и непосредан начин развијају читав низ компетенција за демократску културу.

РАЗВИЈАЊЕ КОМПЕТЕНЦИЈА ЗА ДЕМОКРАТСКУ КУЛТУРУ (КДК) И КУЛТУРА СЕЋАЊА

Референтни оквир компетенција за демократску културу (РОКДК) представља образовни концепт настао у оквиру активности и на вредносним начелима Савета Европе. Како су сами аутори навели, „његова сврха јесте да обезбеди свеобухватан извор за планирање и спровођење наставе, учења и оцењивања КДК и интеркултурални дијалог“.⁷ Имајући у виду да је Република Србија чланица Савета Европе

⁶ <https://zuov.gov.rs/kultura-secanja/>

⁷ Referentni okvir kompetencija za demokratsku kulturu, Kontekst, koncept i model, knj. 1, Savet Evrope, Strazbur2022, 19.

од 2003. године (самостално од 2006. након расформирања државне заједнице Србије и Црне Горе), Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије је у координацији са овом међународном организацијом донело одлуку о имплементацији концепта РОКДК у наш образовни систем.⁸ Развијање компетенција за демократску културу би требало да заузима важно место, подједнако у оквирима формалног и неформалног образовања, уважавајући различите приступе који су условљени природом система, врстом и нивоом образовања. Када је реч о развијању компетенција за демократску културу у формалном образовању, што је у фокусу овог приручника, референтни оквир представља „алат који се користи у осмишљавању и изради наставног плана и програма, педагошких метода и оцењивања који су погодни за различите контексте и образовне системе“, са циљем оснаживања свих учесника у образовном процесу.⁹ Темелни демократски принципи се односе на различите аспекте живота у савременом друштву, а међу њима се истичу: културна разноликост, друштвена инклузивност, активна партиципација појединаца у друштву. Кључни појмови на којима почива концепт РОКДК су: идентитет, интеркултуралност, интеркултурни дијалог и култура.¹⁰ На наведеним принципима и концептима је успостављен модел КДК који би ученике требало да оспособи да у различитим животним ситуацијама поступају одговорно као „демократски и интеркултурално компетентни грађани“.¹¹ Модел КДК се састоји од двадесет компетенција разврстаних у четири области: вредности, ставови, вештине, знање и критичко разумевање.

⁸ <https://prosveta.gov.rs/wp-content/uploads/2021/12/D-5-Competences-for-democratic-culture-SRP-1.pdf-1.pdf>; <https://prosveta.gov.rs/wp-content/uploads/2022/04/D-7a-SAVET-EVROPE-KOMP-ZA-DEM-KULTURU-U-ONLAJN-NASTAVI-Prirucnik-za-nastavnike.pdf>; <https://obuke.zuov.gov.rs/poziv-za-prijavu-na-besplatnu-onlajn-obuku-kompetencije-za-demokratsku-kulturu-i-programi-nastave-i-ucenja/>

⁹ Referentni okvir kompetencija za demokratsku kulturu, Kontekst, koncept i model, knj. 1, 20.

¹⁰ Исто, 29-31.

¹¹ Исто, 37.

РЕФЕРЕНТНИ ОКВИР КОМПЕТЕНЦИЈА ЗА ДЕМОКРАТСКУ КУЛТУРУ¹²

ОБЛАСТ – ВРЕДНОСТИ

1. Вредновање људског достојанства и људских права
2. Вредновање културне разноликости
3. Вредновање демократије, правде, поштења, једнакости и владавине права

ОБЛАСТ – СТАВОВИ

1. Отвореност према другим културама као и другим уверењима, погледима на свет и праксама
2. Поштовање
3. Грађански дух
4. Одговорност
5. Самоефикасност
6. Толеранција према двосмислености

ОБЛАСТ – ВЕШТИНЕ

1. Аутономне вештине учења
2. Вештине аналитичког и критичког размишљања
3. Вештине слушања и опажања
4. Емпатија
5. Флексибилност и прилагодљивост

¹² Све КДК су детаљно описане у публикацији: Referentni okvir kompetencija za demokratsku kulturu, Kontekst, koncept i model, knj. 1, 38-57.

6. Језичке, комуникативне и вишејезичне вештине
7. Вештине за сарадњу
8. Вештине за решавање сукоба

ОБЛАСТ – ЗНАЊЕ И КРИТИЧКО РАЗУМЕВАЊЕ

1. Знање и критичко разумевање себе
2. Знање и критичко разумевање језика и комуникације
3. Знање и критичко разумевање света: политике, права, људских права, културе, култура, религија, историје, медија, економије, околине, одрживости

Имајући у виду свеобухватност и разгранатост модела компетенција за демократску културу, у овом приручнику смо издвојили оне компетенције и предефинисане пратеће исходе који су у већој мери комплементарни са учењем о *култури сећања* фокусираним на препознавање и неговање културне баштине, споменичког наслеђа и извођење наставе на местима сећања. Из области **ВРЕДНОСТИ**, то су компетенције *Вредновање људског достојанства и људских права; Вредновање културне разноликости*. Одабране компетенције из области **СТАВОВИ**, су *Отвореност према другим културама као и другим уверењима, погледима на свет и праксама; Поштовање; Грађански дух; Толеранција према двосмислености*. Област **ВЕШТИНЕ** садржи више универзалних компетенција које код ученика подстичу критичко-аналитичку свест, сарадњу, различите приступе учењу важне за развијање културе сећања, као и неке од кључних компетенција. То су, *Аутономне вештине учења; Вештине аналитичког и критичког размишљања; Вештине слушања и опажања; Емпатија; Флексибилност и прилагодљивост; Језичке, комуникативне и вишејезичне вештине; Вештине за сарадњу*. Из последње групе компетенција **ЗНАЊЕ И КРИТИЧКО РАЗУМЕВАЊЕ**, издвојене су *Знање и критичко разумевање себе; Знање и критичко разумевање света: политике, права, људских права, културе, култура, религија, историје, медија, економије, околине, одрживости*, којима се конкретизују активности везане за саморефлексију, познавање релевантних садржаја и концептуалних појмова (људска права, културне разноликости, верске традиције, пропаганда, стереотипи, и др.).

Да би наставницима било олакшано планирање и реализација наставе оријентисане ка изградњи компетенција демократске културе у оквиру РОКДК су развијени различити инструменти, примери и смернице за имплементацију.¹³ За потребе израде наставних пла-

¹³ Referentni okvir kompetencija za demokratsku kulturu, Deskriptori kompetencija za demokratsku kulturu knj. 2, Strazbur 2022; Referentni okvir kompetencija za demokratsku kulturu, Vodič za implementaciju, knj 3, Strazbur 2022.

нова/дневних припрема и примену у оквиру наставног процеса дефинисано је 447 дескриптора из све четири области. Највећи број дескриптора/исказа је развијен на три нивоа (основни, средњи, напредни), док је мањи број позициониран у међунивоое (између основног и средњег; средњег и напредног).¹⁴ Дескриптори референтног оквира КДК нису предвиђени да замене, или потисну исходе дефинисане програмима наставе и учења појединачних предмета у образовном систему Републике Србије. Они представљају смерницу, или допуну постојећим исходима за предмете који могу наставницима указати на шта треба да обрате посебну пажњу када планирају развијање КДК у оквиру предметне, пројектне, или интердисциплинарне наставе.

Табела у прилогу садржи издвојене дескрипторе/исходе КДК који су компатибилни са учењем о култури сећања.

Бр. исхода РОКДК	ВРЕДНОСТИ	Компетенција - редни број на листи КДК
	Дескриптор/исход	
101	Тврди да увек треба поштовати и штити људска права	1
103	Тврди да свако треба да уважава основне слободе сваког људског бића	1
104	Промовише гледиште да људи треба увек да стреме међусобном разумевању и смисленом дијалогу са групама које се опажају као „другачије”	1
106	Брани гледиште да су људска права неопходна сваком људском бићу да би могло достојанствено да живи	1
201	Промовише гледиште да људи треба да буду толерантни према различитим уверењима других у друштву	2
202	Промовише гледиште да људи треба увек да стреме међусобном разумевању и смисленом дијалогу са групама које се опажају као „другачије”	2
207	Тврди да би интеркултурални дијалог требало користити за развијање поштовања и културе „суживота”	2

¹⁴ Referentni okvir kompetencija za demokratsku kulturu, knj. 2, 12.

СТАВОВИ		Компетенција
Дескриптор/исход		
401	Показује интересовање за учење о уверењима, вредностима, традицијама и погледима на свет других људи	4
404	Изражава радозналост према туђим уверењима и тумачењима и другим културним оријентацијама и припадностима	4
408	Изражава спремност да успоставља релације с другима који се опажају као различити у односу на њега/њу	4
501	Даје простор другима да се изразе	5
504	Поступа према свим људима с поштовањем без обзира на њихово културно порекло	5
601	Изражава спремност за сарадњу и рад с другима	6
605	Изражава опредељење да не буде само пуки посматрач када се крше достојанство и права других	6
901	Добро се уклапа с другим људима кјои имају разна другачија гледишта	9
905	Изражава спремност да размотри контрадикторне или некомплетне информације без одбацивања, или преурањеног закључивања	9
906	Препознаје двосмислене ситуације	9
915	Спреман/на је да прихвати недостатак јасноће	9
ВЕШТИНЕ		Компетенција
Дескриптор/исход		
1001	Показује способност да утврђује изворе за учење (нпр. људе, књиге, интернет)	10
1006	Зна да идентификује релевантне изворе информација за извршавање неког задатка учења	10
1007	Зна да делотворно прикупља информације користећи низ техника и извора	10
1008	Делотворно користи одговарајуће алате и информационе технологије како би открио/ла нове информације	10
1017	Зна да интегрише учење из различитих предмета/области учења	10

1101	Зна да утврди сличности и разлике између нових информација и онога што је већ познато	11
1103	Зна да изводи закључке из анализе неког аргумента	11
1108	Зна да прави разлику између исказа о чињеничном стању и изјава о мишљењу	11
1112	Користи више од једног извора информација пре него што донесе неку одлуку	11
1123	Зна да доноси судове о томе да ли је материјал који се анализира примерен или користан	11
1126	Зна да прави разлику између релевантних и ирелевантних информација и доказа	11
1201	Пажљиво ће саслушати другачија мишљења	12
1303	Изражава саосећање за људе који су неправедно третирани	13
1309	Зна да опише осећања идентификована код других људи	13
1401	Мења мишљење уколико му/јој се аргументовано покаже да је то неопходно	14
1501	Зна да изрази своје мишљење о неком проблему	15
1601	Израђује позитивне односе с другим људима у групи	16
1602	Када ради као члан групе, одрађује свој део посла у групном раду	16
1603	Зна да ради делотворно и са уважавањем с другим људима	16
1610	Када ради као члан неке групе, може делотворно да изрази сопствена уверења и мишљења осталим члановима те групе	16
1630	Када ради с другима, подржава их упркос разликама у гледиштима	16
ЗНАЊЕ И КРИТИЧКО РАЗУМЕВАЊЕ		Компетенција
Дескриптор/исход		
1805	Зна да се критички осврне на сопствене вредности и уверења	18
1810	Зна да се критички осврне на сопствене предрасуде и стереотипе и на оно шта стоји иза њих	18
1812	Зна да се критички осврне на то како на његове/њене судове утичу његове/њене културне припадности	18

2001	Зна да објасни значење основних политичких концепата, укључујући и демократију, слободу, грађанство, права и одговорности	20
2002	Зна да објасни зашто свако има одговорност да поштује људска права других	20
2006	Зна да објасни универзалну, неотуђиву и недељиву природу људских права	20
2008	Зна да се критички осврне на темељне узроке кршења људских права, укључујући и улогу стереотипа и предрасуда у процесима који воде ка злоупотреби људских права	20
2018	Зна да опише неколико различитих култура, нарочито вредности, обичаја и пракса које су заједничке у тим културама	20
2020	Зна да опише заједничке особине и разлике које постоје између различитих верских традиција	20
2021	Зна да објасни опасности од генерализације понашања појединаца на целокупну културу	20
2046	Зна да објасни како људи могу да се чувају и штите од пропаганде	20
2047	Зна да објасни шта је пропаганда	20
2048	Зна да објасни шта чини људе рањивим у односу на пропаганду	20
2049	Зна да се критички осврне на то како се историје често представљају и предају са етноцентричне тачке гледишта	20
2052	Зна да се критички осврне на различите наративе из различитих перспектива о историјским силама и факторима који су обликовали савремени свет	20
2054	Зна да укратко опише различите наративе из различитих перспектива о историјским силама и факторима који су обликовали савремени свет	20
2055	Зна да се критички осврне на процесе историјског истраживања	20

* * *

Имајући у виду важност образовања из историје за разумевање и критички однос према актуелним политичким, културним и друштвеним изазовима, група стручњака Савета Европе је на темељу концепта РОКДК дефинисала *Принципе и смернице за квалитетну наставу историје у 21. веку*.¹⁵ Према овом документу основни принципи који би требало да омогуће квалитетну наставу историје у 21. веку су:

1. Креирати флексибилне програме наставе и учења и интерактивне педагошке приступе који уважавају културне разноликости
2. Подучавати и учити о сложеној историји демократије
3. Осветљавати на који начин је деловање обичних појединаца и група људи обликовало историју друштва
4. Препознавати да су људи различите културне, верске и етничке припадности често дуго присутни у друштвеним заједницама
5. Вредновати вишеструке идентитете „других“ и нас самих
6. Обезбеђивати одговарајуће инструменте за вредновање историјских извора и супротстављање манипулативној пропаганди
7. Указивати на питања која би могла да буду осетљива или контроверзна
8. Усклађивати когнитивне, емоционалне и етичке димензије у настави и учењу историје

Од осам основних принципа, неколико се, на посредан начин, може повезати са неговањем културе сећања и наставом о културно-историјској баштини.¹⁶

То се посебно односи на оне принципе и пратеће смернице које се тичу комплексности вишеструких идентитета, прихватања културне, етничке, верске разноликости, дуготрајног присуства различитих заједница и улоге појединаца у обликовању друштва, као и разоткривању пропаганде.

Настава ван учионице, на местима сећања, меморијалним/споменичким целинама, историјским локалитетима и институцијама од историјског и културног значаја, представља један од важних облика образовања и учења у коме ученици могу свестрано да развијају компетенције за демократску културу. Компетенције за демократску културу се граде овладавањем знањима, вештинама и умењима који

¹⁵ <https://rm.coe.int/quality-history-education-srp/1680a8ce22> (11.11.2023.)

¹⁶ Избор принципа за квалитетну наставу историје у 21. веку комплементаран са наставом на местима сећања и у вези са неговањем културе сећања издвојен је у оквиру табеле на крају уводног поглавља.

упућују ученика на разумевање савременог света и проматрање прошлости кроз различите перспективе, заправо развијањем историјског мишљења и прихватањем широке културне и друштвене инклузивности. У том процесу ученици треба да се суоче и са постојећим негативним друштвеним стереотипима, да преиспитују догматске, наметнуте, наративе и да науче да препознају пристрасне интерпретације прошлости. Веза између демократског и учења за демократију посредством развијања културе сећања би требало да води ка развијању етичке свести, грађанске одговорности ученика и критичког разумевања савременог окружења, али и вештина сарадње, аналитичког и критичког размишљања и вештине превазилажења сукоба. На тај начин би ученици истовремено усвајали универзални систем вредности који почива на истинитости, праведности и хуманистичким начелима и развијали вештине неопходне за живот у савременом друштву.¹⁷

* * *

Неговање културе сећања, учењем на местима сећања, блиско је повезано са развојем компетенција демократске културе, као и кључних, међупредметних и појединих предметних компетенција. Сликвит пример представља део опште предметне компетенције за предмет *историја* за крај средњег образовања у којој је „посебан акценат... стављен на разумевање историјских и савремених промена, али и на изградњу демократских вредности које подразумевају поштовање људских права, развијање интеркултуралног дијалога и сарадње, односа према *разноврсној културно-историјској баштини*, толерантног односа према другачијим ставовима и погледима на свет.“¹⁸

Имајући у виду да је развијање културе сећања и односа према разноврсној културно-историјској баштини незамисливо без наставе

¹⁷ У циљу лакше имплементације компетенција за демократску културу у образовном систему Републике Србије, Завод за унапређивање образовања и васпитања у сарадњи са Министарством науке, просвете и технолошког развоја Републике Србије и Канцеларијом Савета Европе у Србији саставио је приручник *Смернице за интеграцију референтног оквира компетенција за демократску културу у одабраним програмима наставе и учења*, Савет Европе 2022. <https://zuov.gov.rs/podeljeni-su-prirucnici-smernice-za-integraciju-referentnog-okvira-kompetencija-za-demokratsku-kulturu/> (приступљено 13.09.2023)

¹⁸ Општи стандарди постигнућа за крај општег средњег и средњег стручног образовања и васпитања у делу општеобразовних предмета за предмет историја, Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања, 51. https://ceo.edu.rs/wp-content/uploads/opsti_standardi/Istorija.pdf

на местима сећања, неопходно је дефинисати одређене смернице које могу да помогну у планирању и реализацији наставе ван учионице на одређеном локалитету који има улогу месту сећања.

УЧЕЊЕ О СПОМЕНИЦИМА И МЕСТИМА СЕЋАЊА

У последњих неколико година на глобалном нивоу је дошло до реактуелизације, али и оспоравања појединих места сећања. Разлог за нагло буђење интересовања за, пре свега, споменичко наслеђе, је пропитивање, потом и реинтерпретација историјске улоге појединаца, политичких елита, институција, па чак и читавих друштава у организовању, спровођењу, или подржавању појава из прошлости које су супротстављене савременим концептима демократије и поштовања људских права. Ти друштвени токови водили су, даље, ка преиспитивању меморијализације, односно, кога треба да се сећамо, због чега и на какав начин. Нарастајуће историјске контроверзе и порицања досадашњих тумачења историје у 21. веку, условили су напуштање појединих званичних наратива, што се одразило на промену односа према јавном, званичном, обележавању сећања.¹⁹ Измене назива улица и тргова, измештање, скрнављење, или потпуно уклањање споменика, постали су део друштвеног одговора на суочавање са оспореном прошлосту.

Са друге стране, места сећања, без обзира на међусобно супротстављене интерпретације прошлости, измењене праксе меморијализације, вредносну или суштинску пренамену локације, остају да фигурирају као извор за себе и као простор слојевитог учења. Због образовног потенцијала који се огледа у могућности анализирања различитих историјских феномена, уочавања симболичког односа друштва према прошлости и праксама меморијализације, места сећања су постала истовремено и важно место учења. Она су задржала информативну и сазнајну вредност, поставши контекстуални оквир критичког разумевања односа неког друштва према својој прошлости. Посета и извођење различитих наставних активности на аутентичном историјском локалитету, или простору на коме се налази спомен обележје,

¹⁹ <https://euroclio.eu/wp-content/uploads/SEH-Debating-Controversial-Representations.pdf> ; <https://www.ibanet.org/contested-histories>; Contested Histories in Public Spaces Principles, Processes, Best Practices, Salzburg 2021, 14-18.

представља основни вид учења на месту сећања. *Аутентична места сећања* представљају амбијенталне целине где су се одиграли важни догађаји из прошлости, места на којима се налазе спомен обележја, или простори на којима се обављају церемонијалне манифестације као вид меморијализације.

Учење о местима сећања може да се реализује у оквиру три основна начина наставе:²⁰

- а) класичном (у учионици)
- б) комбинованом (у учионици и на месту сећања)
- в) екстерном (на месту сећања)

а) класичан модул

Припремне активности и организовање наставе у учионици на тему значаја споменичког наслеђа и односа према њему могуће је остварити уз примену различитих дидактичких приступа, у зависности од планираног времена издвојеног за обраду теме, садржаја програма наставе и учења, релевантних предметних, или исхода компетенција за демократску културу, као и наставних стратегија и метода који би били коришћени на часовима.

Обрада теме подразумева три корака:

Припрема, у оквиру које се отвара тема, ученици се упознају са основним информацијама и контекстом и кроз промишљање, односно, метод мозгалице (brainstorming), уочавају основне изазове које намеће тема, елементи споменичког наслеђа (визуелне, материјалне, симболичке) и сл.

Истраживање, подразумева дубље разумевање значаја или оспоравања споменичког наслеђа, или места сећања. У овом кораку активности би подразумевале истраживање и анализу визуелних, текстуалних, дигиталних извора и наратива из уџбеника историје, додатну историјску контекстуализацију, идентификовање разлога успостављања меморијализације, препознавање и навођење елемената државне политике сећања везане за одређени споменик, или место сећања и сл.

Рефлексија, је корак у коме ученици заједно са наставником износе резултате анализе/истраживања, формулишу свеобухватне закључке и вреднују рад.

²⁰ Класификација преузета и прилагођена на основу: Teaching History through the use of World War II Memorials, Pedagogical guide, (Olivia Durand Benny Christensen), 31-33.

Обрада тема везаних за спомен обележја и места сећања у учионици, може се реализовати на више начина, анализом примарних извора, званичних историјских наратива (уџбеници, медији, званични документи), применом концепата компаративности, мултиперспективности и других, уз развој компетенција за демократску културу. Развијање визуелне писмености „читања“ симболике споменика или просторног планирања места сећања у сврху меморијализације, представљају важне елементе учења о споменичком наслеђу.

б) комбиновани начин²¹

Овај модул се такође састоји из три корака:

- припрема посете и рад у учионици
- посета споменику/ учење на месту сећања
- рефлексивна у учионици након посете месту сећања

в) екстерни/амбијентални начин

Уколико је реч о посети месту сећања које је у оквиру одређене културне институције, активност учења се, најчешће, реализује у координацији са водичем/кустосом и наставником. Учење на локалитету може да буде иницијално, уколико се посетом отвара нова тема, или закључно, уколико се резимира, или додатно илуструје тема која је претходно обрађена. Обилазак места сећања не може да замени припремне кораке или самостално учење. Активности ученика приликом наставе ван учионице везане требало би да буду сведене на евидентирање основних информација и фокусирање на 2-3 кључна питања која намеће споменик, или само место меморијализације (историјски значај, контекст, намена, симболика, и сл.).

Опште смернице за учење на местима сећања и историјским локалитетима

Да би наставници могли да планирају, потом, заједно са ученицима реализују наставу на аутентичном месту сећања, неопходно је да следе одређене дидактичке смернице и упутства.

²¹ Детаљније смернице за комбиновани модел представљене су у оквиру Општих смерница за посету и реализацију учења на аутентичном месту сећања у наредном поглављу.

Опште смернице наставницима за посету и реализацију учења на аутентичном месту сећања:

1. Кроз разговор и упућивањем на помоћне наставне материјале, изворе информација на часу, припремити ученике за самостално елементарно истраживање, како би се повезали са темом, историјским контекстом и упознали са местом сећања (функцијом, значењем, релевантношћу, и др.) на коме ће се одвијати настава ван учионице.

2. Планирати наставу на одређеном месту сећања/локалитету уважавајући циљеве и исходе програма наставе и учења, временски оквир, могућности и потребе ученика, уз избор одговарајућег методолошког приступа.

3. Осмислити активности које усмеравају ученике да, у елементарном виду, истраже, документују, анализирају и контекстуализују место сећања приликом извођења амбијенталне наставе, тј. посете локалитету, споменичком комплексу, меморијалу, институцији.

4. Упутити ученике да, након посете, узимајући у обзир стечено искуство и знања, додатно истраже различите перспективе, информације и увиде који се односе на значај и улогу одређеног места сећања у историјском и савременом контексту на локалном и општем нивоу и на основу њих изведу одређене релевантне закључке.

5. Омогућити ученицима да изложе у усменој, писаној, графичкој, дигиталној, или хибридној форми резултате свог истраживања, анализе, или пројекта везаног за тему која се обрађује на месту сећања. Презентација треба да обухвати и закључке везане за само место сећања и његову улогу у развијању и неговању јавне културе сећања.

6. Самовредновање и вредновање индивидуалног или групног рада ученика.

Код извођења наставе на местима сећања важно је да ученици идентификују различите историјске и културне слојеве, уколико постоје, разумеју историјски контекст догађаја који се памти и разлоге меморијализације, као и да уоче везу између прошлости и садашњости, односно значаја историје за обликовање савременог друштва. Такав простор учења пружа могућности да ученици препознају важност одржавања памћења на кључне догађаје, појаве и личности из историје, да се упознају са начинима меморијализације, али и механизмима могуће идеолошке и политичке манипулације и инструментализације прошлости.²²

²² Боља прошлост, измишљање традиције и нови идентитети, Еволута, 2018.

Учење на местима сећања, посебно оним на којима се комеморира трауматична прошлост може изазвати различите емоције код ученика. Како би извели процес учења у планираним временским и образовним оквирима на местима сећања, наставници треба доследно да се придржавају улоге фацитатора ученичких активности. Додатну пажњу треба посветити различитим реакцијама ученика које припадају афективном домену, како би место сећања истовремено било подстицајно и безбедно окружење за учење .

Учење на местима сећања омогућава креативан приступ настави и примену великог броја различитих стратегија које су усмерене ка подстицању ученика на проактиван и критички однос према различитим појавама које се изучавају.

СПЕЦИФИЧНИ ПРИСТУПИ УЧЕЊУ НА МЕСТИМА СЕЋАЊА

У овом одељку изложено је неколико специфичних приступа учењу на месту сећања. Они представљају надградњу општих смерница за учење на аутентичном месту сећања које су представљене у претходном поглављу. Специфични приступи учењу на местима сећања могу да се изводе коришћењем различитих модела наставе (регуларна настава, интердисциплинарна настава, пројектна настава, ваннаставне додатне активности, екскурзија) и прилагођавају различитим васпитно-образовним циљевима. Овакви приступи пружају могућности креативнијег рада са ученицима у слободније дефинисаном контексту на месту сећања, односно учења на локалитету. Сваки од специфичних приступа, наведених у овом поглављу, садржи неколико општих категорија:

- објашњење образовног приступа;
 - навођење предуслова када би стратегија/приступ могао се примењувати;
 - кратко упутство за реализацију активности;
 - пример;
- Одабране стратегије/специфични приступи су додатно контекстуализовани у табели која садржи неколико образовних компоненти.

Специфични приступи су разврстани у пет стратегија:

1. Релоцирање (премештање) места сећања (недоступно место се актуелизује на доступном: повезницу два места чини исти, или сличан историјски контекст)

2. Просторна интеграција (заокруживање) места сећања (повезивање више међусобно блиских топографских тачака јединственог историјског феномена)

3. Вертикално повезивање места сећања (стављање у јединствен контекст топографских тачака различитих хронолошких нивоа, везаних за исти феномен)

4. Хоризонтално повезивање места сећања (места која припадају истом хронолошком нивоу/историјском контексту, са истом функцијом, али различитом географском/просторном локацијом)

5. Инклузија (друштвено/културно) разноликих места сећања (место које припада маргинализованим друштвеним, етничким, конфесионалним, родним групама, заједницама)

Наведени специфични приступи учењу на месту сећања представљају иницијални оквир, полазиште које сваки наставник може и треба да прилагоди потребама одељења, или групе ученика са којом изводи наставу на месту сећања. За развој компетенција демократске културе наставник самостално бира предефинисане исходе компетенција, или исходе програма наставе и учења неког од предмета из оквира формалног образовања Републике Србије за које сматра да одговарају појединачном специфичном приступу.

1. РЕЛОЦИРАЊЕ (ПРЕМЕШТАЊЕ)

Овим приступом се успоставља веза између важног места сећања које је недоступно, или несигурно за извођење наставе и приступачног локалитета који пружа безбедно окружење за учење ван учионице. Примери приступачних локалитета укључују друга аутентична места сећања, спомен обележја, улице са релевантним одонимима, или просторе на којима су се у прошлости одвијали догађаји који припадају истом, или сличном контексту као и недоступно место сећања. Важно је напоменути да, иако могу постојати сличности или идентичан контекст, ниједно аутентично место сећања не може у потпуности заменити друго.

У примени ове стратегије, приступачно место сећања служи као подстицај за разумевање догађаја и појава које су се одигравале на недоступном месту сећања, истовремено подстичући ученике да истраже културно-историјско наслеђе свог локалног окружења. Код стратегије релоцирања неприступачно место сећања има примарну сазнајну улогу у односу на локално место на коме се изводи настава.

У којим случајевима се примењује стратегија?

- Место сећања, од изузетне важности за меморијализацију је недоступно, или је веома удаљено од школе, образовне установе коју похађају ученици (налази се у другом граду, регији, држави).

- Недоступно место сећања које се релоцира у метапростор, има изузетну релевантност за одређену заједницу (историјски, идентитетски, културни, етнички, професионални и сл.), или меморијализацију историјских појава од универзалног значаја (мир, државотворност, социјална/родна равноправност, културни идентитет, људска права и сл.).

- На месту сећања од значаја не може да се изводи настава јер је недовољно физички безбедно - санитарни услови, неприступачност терена, или правна ограничења не омогућавају извођење наставе на локалитету.

- Простор који би требало да сведочи о историјским догађајима и појавама које се изучавају је значајно физички измењен у односу на историјски релевантан простор. Не садржи меморијално, споменичко обележје, материјално наслеђе, трагове, или било какве амбијенталне повезнице са историјским догађајима и појавама о којима би требало да сведочи. Таква амбијентална целина има умањену, или недовољно дефинисану образовну функцију која не оправдава предузимање низа захтевних корака за извођење наставе ван учионице.

Како се примењује приступ?

Наставник треба на одговарајући начин да изврши припремне активности које претходе посети локалног места сећања и осмисли активности које ће бити реализоване ван учионице следећи *Опште смернице наставницима*. Поред тога, неопходно је ученицима објаснити због чега се примењује изабрани приступ учењу. Додатно, овај приступ подразумева следеће кораке:

- Навести разлоге због којих није могуће организовати наставу на примарном месту сећања, већ се оно релоцира и интегрише у образовни процес на другом месту сећања/локалитету.

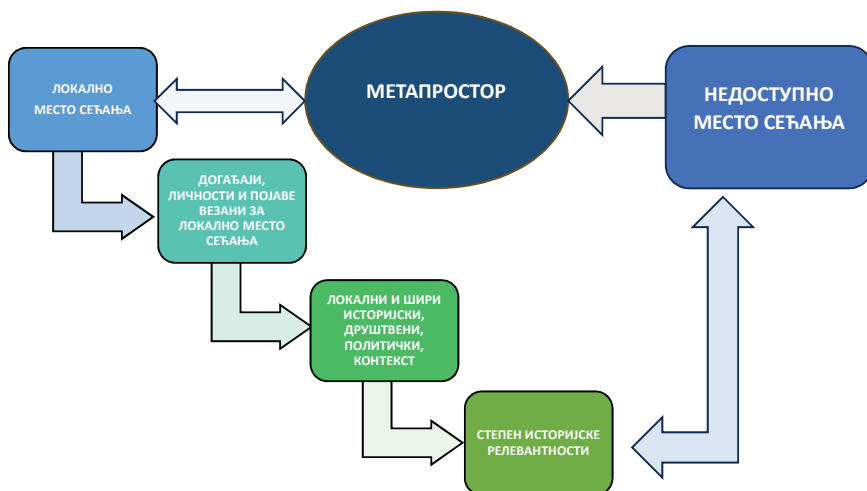
- Ученицима дати основне информације о месту сећања које се релоцира, као и о месту на коме се изводи настава (хронолошки, географски и историјски оквир, разлог укључивања оба места сећања у обраду одређене теме, природа веза између одабраних места сећања и сл.). Пружене информације треба да послуже ученицима као

полазиште за самостално продубљивање знања и разумевање контекста уз коришћење проверених извора информација.

- Пре одласка на локалитет, место сећања које се релоцира треба представити ученицима што сликовитије (у визуелној, дигиталној форми) уз истицање кључних елемената недоступног места сећања (историјски значај, контекст, симболика, објекти, комплекс, спомен обележја, амбијент и сл.).

- Ученици треба да истраже место сећања које нису у прилици да посете кроз припремне активности (географско убицавање, историјски догађаји, историјат споменичког наслеђа, култура сећања која се развија и негује на том месту и сл.)

Након посете локалном месту сећања, ученици треба да уоче контекстулану везу и наведу конкретне разлоге који повезују локално са релоцираним местом.

ПРИМЕР:

Приступ релоцирања важног места сећања може да се примени на спомен комплекс логора Јасеновац који се данас налази у Републици Хрватској и једним делом у Републици Босни и Херцеговини (Доња Градина). Место на коме је дошло до геноцида српског, јеврејског и ромског становништва током Другог светског рата може да се овом стратегијом повеже са локалним местима сећања у Републици Србији на којима су се одигравали догађаји који имају сличну историјску контекстуалну релевантност, или на којима постоје спомен обележја са јасном повезницом.

У Београду би одговарајућа локација за организовање и извођење наставе био плато на Калемегдану са кога се простире поглед на реку

Саву на чијој обали се налази спомен обележје посвећено јасеновачким жртвама. На истом платоу се налази биста посвећена књижевнику Ивану Горану Ковачићу, песнику. Стихови из његове поеме „Јама“, који говоре о злочинима почињеним над српским становништвом у Независној држави Хрватској, уклесани у споменик *Камени цвет* – спомен обележје логора у Јасеновцу. Повезницу, у овом случају чине поред саме историјске појаве, историјско-књижевно наслеђе и спомен обележја која припадају истом контексту. Друга локација погодна за примену приступа *релоцирања* је Улица Диане Будисављевић, или место на коме је планирано да се подигне споменик посвећен жени чијом је заслугом спасен велики број деце српске националности из логора Јасеновац. У свакој локалној средини постоје локације (меморијални комплекси, спомен обележја, улице са одговарајућим именом и др.) на којима може да се примени стратегија релоцирања.

2. ПРОСТОРНА ИНТЕГРАЦИЈА (ЗАОКРУЖИВАЊЕ)

Истраживање биографија личности чији живот и дело су симбол и персонификација прошлости одређене заједнице, или друштвене групе, представља један од приступа за обраду осетљивих тема из историје. Приступ *просторна интеграција* може бити успешно примењен како у учионици, тако и изван ње. Када се настава организује на месту сећања, неопходно је посетити различите локације повезане са животом изабраних личности, што захтева мобилност у извођењу наставе. Посећивањем значајних места из њихових биографија, ствара се наратив који истовремено осликава индивидуални животни пут одабраних личности, али и историју групе или заједнице којој су припадали. Повезивањем локација у исту хронолошку раван (синхронизитет), јединствени историјски контекст, ствара се утисак о заокруженом месту сећања.

Појединачне локације, које чине сегменте заокруженог места сећања, могу укључивати адресе становања, школске установе, верске и световне објекте, као и места на којима су се одиграли трауматични и трагични историјски догађаји. Ученици, повезујући различита места сећања у једну целину, овладавају историјским концептима, као што су континуитет и промена, каузалитет, историјска релевантност и др.

У којим случајевима се примењује приступ?

- Биографија одређене личности на одговарајући начин осликава живот, прошлост и оставштину једне заједнице.

- Више значајних места/локација из живота одређене особе, које имају функцију историјског извора и на одговарајући начин могу да илуструју принцип очигледности у наставном процесу, налазе се у релативној близини.

- Обилазак више локација, следећи хронолошке етапе из биографије, омоућава конструисање наратива који помаже ученицима да сагледају и разумеју одређене историјске догађаје, појаве, узрочно-последичне односе и анализирају процесе.

- Повезивање више локација које преузимају функцију, или интегришу места сећања, усмерава ученике да анализирају различите аспекте феномена који се изучава, тумаче његова значења и повезују их у једну целину.

- Упознавање локација које јесу, или постају места сећања, омогућава ученицима да препознају историјске корене, или наслеђе у савременом окружењу и актуелном урбаном, руралном, или природном, амбијенту.

Како се примењује приступ?

У примени овог приступа наставник треба да изврши уобичајене припремне активности које претходе посети локалног/аутентичног места сећања и осмисли наставу која ће бити реализована ван учионице следећи *Опште смернице*. Додатно, овај приступ подразумева следеће кораке:

- Ученицима треба пружити основне информације, или им дати могућност да самостално истраже биографију одређене личности, најважније догађаје и појаве које чине шири историјски контекст, као и историју заједнице/групе којој је личност припадала.

- Упознати ученике са историјским контекстом уз коришћење примарних историјских извора и примену мултиперспективности.

- Упознати ученике са конкретним, аутентичним, местима сећања/локацијама која ће се обилазити и указати на њихове међусобне везе у оквиру биографије личности која се представља, али и ширем контексту историјских догађаја и појава.

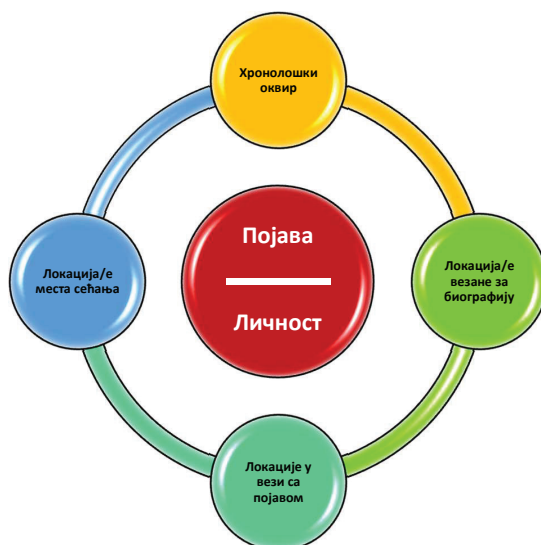
- Навести разлоге због којих се настава изводи на одабраним локацијама и шта је циљ посете више места сећања.

- Поделити различита задужења ученицима, тако да свака група или ученик унапред обради по једну „станицу“, локацију/место сећања

на траси, што ће представити читавој групи/одељењу на лицу места, тј. приликом обиласка локације.

- Ученици самостално воде евиденцију на местима сећања о историјском оквиру, улози одређеног места у животу личности која се истражује, вези са широм заједницом, анализирају локацију/амбијент и сл.

- Завршна активност која може да се изведе у индивидуалном, или групном облику рада са ученицима усмерена је на хронолошко и контекстуално повезивање места сећања која су ученици посетили у једну целину уз извођење закључака везаних за значај личности, историјских догађаја, појава, повезаности са историјом заједнице, важности посећених места сећања за културу сећања и савремено друштво.

ПРИМЕР:

Пример примене специфичног приступа заокруживања представља би биографија Хилде Дајч. Рођена у Бечу у Аустрији, Хилда је младост провела у Београду. Прва локација на путу заокруживања њеног живота би могла бити адреса њеног стана у Београду. На овом месту је данас постављен «камен спотицања» са именима Хилде и чланова њене породице, који служи као подсетник на њихову смрт у Холокаусту. Адреса и ово спомен обележје представљају одговарајућу локацију за наставу којом се развија култура сећања. Следећа локација укључује оближњу синагогу, значајну за верски и културни идентитет и историју јеврејске заједнице у Београду. Трећа и четврта локација биле би места где је стицала образовање. Средња школа и Архитектонски факултет које је

Хилда похађала, поред образовног имале су утицај и на формирање њене личности. Архивски документи, као што су сведочанства и коментари наставника, представљају историјске изворе првог реда и могли би бити коришћени као допуна осталим изворима информација о њеном животу.

Последње локације на којима је могуће применити приступ заокруживања, везане су за окончање живота Хилде Дајч, њене породице и других припадника јеврејске заједнице. Прва од наведених локација је меморијални комплекс Старо сајмиште, где се током Другог светског рата налазио концентрациони логор. Четири писма која је Хилда послала својим другарицама из логора могу се користити као примарни извори за припрему и допуну наставе на месту сећања. Завршна локација би било место на коме је подигнут *Споменик Јеврејима страдалим у Душегупки*, којим се обележава сећање на све жртве логора Сајмиште. Овим приступом, ученици би посетили, истражили и заокружили локације из биографије Хилде Дајч, које истовремено рефлектују живот и страдање јеврејског становништва у Београду током нацистичке окупације. Истражујући аутентична места сећања, ученици би обилазили и развијали културу сећања на локацијама где су постављена спомен-обележја свим жртвама Холокауста.

3. ВЕРТИКАЛНО ПОВЕЗИВАЊЕ - СЛОЈЕВИТА МЕСТА СЕЋАЊА

Комплексност историје се огледа не само у многобројности и разноликости феномена, већ и у сложеним односима који их дефинишу, као и у хронолошкој слојевитости и дуготрајности. Хронолошка дубина и просторна распрострањеност друштвених, културних појава везаних за историју неке заједнице, у великој мери одређују њихов општи значај. Исто тако, постојаност на једном месту, или физичка мобилност у различитим периодима одређују приступе учења о тим појавама, нарочито када је реч о настави на локалитету, односно, месту сећања. Поједини друштвени феномени, важне институције и установе опстајале су деценијама и столећима, а током историје мењале су локације на којима су деловале. Применом стратегије вертикалног повезивања на месту сећања, продубљује се разумевање различитих појава везаних за историју друштва, а нарочито, историјска релевантност и концепт континуитета и промене. Ученици се усмеравају на активности истраживања и анализе различитих хронолошких слојева једног феномена, историјата институција, установа које су од суштинског значаја за културни, друштвени, или демократски идентитет неке заједнице. Образовни

потенцијал овог приступа долази до изражаја у учењу ван учионице, нарочито када су хронолошки слојеви појава везани за различите топографске тачке.

У којим случајевима се примењује приступ?

- Посматрање историјског материјалног (остац) и нематеријалног наслеђа у савременом контексту и уочавање њиховог утицаја на данашње окружење.

- Указивање на дуго историјско трајање одређених појава, институција, установа важних за идентитет заједнице у некој средини, а које су током прошлости, из различитих разлога, мењале места свог деловања.

- Обилазак више локација, следећи хронолошке етапе из прошлости одређене појаве, институције, установе значајне за идентитет неке заједнице, омогућава дубље разумевање концепта континуитета и дисконтинуитета, узрочно-последичних веза и чинилаца који су утицали на њихово трајање, развој, или пропадање.

- Наглашавање промена које су у појединим историјским периодима биле узрок или последица развоја заједнице, или угрожавања њеног културног идентитета; очувања културне баштине или покушаја њеног затирања; неговања културе сећања, или ревизије и (зло)употребе историје.

- Повезивање више локација са функцијом мнемотопа из различитих периода, усмерава ученике да путем анализе различитих хронолошких и историјских аспеката феномена, идентификују њихова значења, повезују их у једну целину, вреднују сазнајну и друштвену вредност места сећања, или културне баштине.

- Указивање на универзалан, интеркултуралан значај појединих институција у циљу подстицања толеранције и прихватања културне разноликости.

Како се примењује приступ?

У примени овог приступа наставник би требало да изврши уобичајене припремне активности које претходе посети локалног/аутентичног места сећања и осмисли наставу која ће бити реализована ван учионице следећи *Опште смернице*. Додатно овај приступ подразумева следеће кораке:

- Избор најмање две локације за извођење наставе на којима ће ученици моћи да повежу хронолошке/историјске слојеве и да уоче

континуитет, или дисконтинуитет постојања одређене појаве, институције, установе пратећи њен траг од прошлости до данас.

- Навести разлоге због којих се настава изводи на одабраним локацијама и шта је циљ посете више мнемотопа.

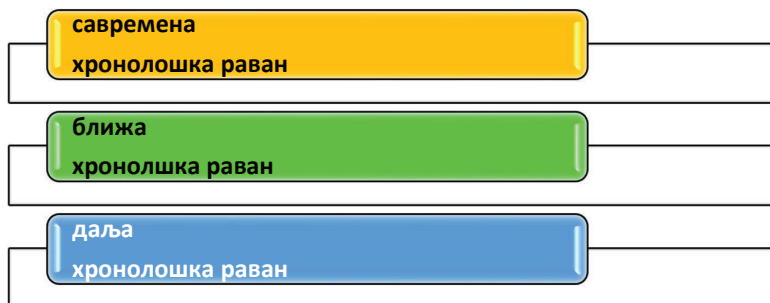
- Дати смернице ученицима да истраже контекст, историјски и савремени значај појава, институција, установа и локација које се посећују.

- Поделити диверсификована задужења ученицима да у групно или индивидуално унапред обраде по један хронолошки сегмент, локацију/место сећања, на траси, што ће представити групи/одељењу на лицу места, тј. приликом обиласка локације.

- Ученици самостално воде евиденцију на местима сећања идентификујући посебности сваке хронолошке етапе истраживане појаве, институције, установе на одређеном месту сећања.

- Као и код стратегије просторне интеграције (*Заокруживања*), завршна активност може да се изведе у индивидуалном, или групном облику рада.

Хронолошким и контекстуалним повезивањем места сећања у једну целину ученици би идентификовали значај истраживаних појава, институција, за историју одређене заједнице, али и њихов универзални значај за савремено друштво, које би требало да почива на начелима мултикултуралности, равноправности и инклузивности – поштовању људских права.

Вертикално повезивање – различите хронолошке равни, јединствен историјски, културни, друштвени, политички контекст, различите, или исте географске локације.

ПРИМЕР:

За примену вертикалног приступа учењу на местима сећања потребно је идентификовати локације које могу приказати различите хронолошке слојеве историјски значајних појава, институција или

културно-историјског наслеђа битних за развијање културе сећања. Одговарајући примери би били Народна библиотека Србије, или Београдски универзитет. Обе институције су данас активне и у савременом и историјском контексту представљају културни и образовни идентитет Републике Србије. Народна библиотека у Београду, пресељена у Капетан-Мишино здање средином 19. века, данас је седиште ректората Београдског универзитета и представља почетну хронолошку тачку - најстарији слој за учење о култури, писмености и образовању у модерној српској држави.

Други хронолошки слој односио би се на простор на Косанчићевом венцу, где се налазила зграда Народне библиотеке која је уништена у бомбардовању 6. априла 1941. Очувани темељи зграде представљају актуелно, у смислу меморијализације најзначајније, место сећања које сведочи о покушају затирања културног идентитета једног народа. Трећа временско-просторна локација је место на коме се данас налази Библиотека града Београда код Калемегдана, где је после Другог светског рата био смештен фонд Народне библиотеке. Последња локација је место где се налази савремена зграда Народне библиотеке у Карађорђевом парку која је отворена 1972. године. Све четири локације сведоче о дугом трајању једног историјског феномена/институције, укључујући и периоде дисконтинуитета. Наведена места представљају истовремено један хронолошки слој важан за разумевање значаја културе и образовања у очувању идентитета и историјске свести српског друштва и модерне државе.

Хронолошки слојеви друге институције - Београдског универзитета, везани за места на којима је ова установа била стационирана током модерне историје, као што су Музеј Вука и Доситеја, Конак кнегиње Љубице и Капетан-Мишино здање, представљају значајно културно-историјско наслеђе које сведочи о развоју и важности образовања за српско друштво. Свака од наведених локација представља одговарајуће место учења о култури сећања.

4. ХОРИЗОНТАЛНО ПОВЕЗИВАЊЕ - СИНХРОНА МЕСТА СЕЋАЊА

За разлику од стратегије вертикалног повезивања, која обједињује различите временске/историјске слојеве једне појаве, хоризонтални приступ повезује више удаљених места која припадају истој хронолошкој равни, јединственом историјском контексту или појави.

У образовном контексту, хоризонтално повезивање различитих места сећања, чини јединствену целину, погодну за примену компаративно-ана-

литичког метода и концепта мултиперспективности у наставном процесу. Иако делимично сличан стратегији релоцирања (премештања) места сећања, хоризонтални приступ омогућава ученицима да се фокусирају на идентификовање и повезивање локалног аутентичног места, на коме се изводи настава, са удаљеним местом које дели исто значење, заједничку историјску конотацију и друштвену релевантност. Док стратегија релоцирања, има за циљ премештање у метапростор недоступног места сећања са већим историјским и комеморативним значајем у односу на аутентично локално место на коме се изводи настава, хоризонтални приступ узима у обзир подједнак историјски значај сваког места сећања. У хоризонталном приступу и локално и удаљено место сећања имају исту сазнајну и образовну вредност.

У којим случајевима се примењује приступ?

- Повезивање више локација из истог историјског периода, која интегришу места сећања у општи историјски, или савремени контекст неговања културе сећања.

- Развијање критичког разумевања историјских, друштвених, културних, друштвено-политичких појава и односа из домена културе сећања, који се јављају на различитом географском простору у истој, или сличној форми код различитих народа и држава.

- Развијање вештине критичке анализе употребом компаративног метода.

- Уочавање значаја културне разноликости и уважавање мултикултуралности као основа савременог демократског друштва.

- Примена концепта мултиперспективности.

- Разумевање концепта европске димензије историје по коме општи феномени из различитих културних миљеа имају своје посебности, али и заједничке карактеристике у оквиру општег историјског или друштвеног контекста.

- Разградња стереотипа и предрасуда које су утемељене у негативној слици о „другом“.

- Развијање толеранције и уважавања „другога“, уважавање хуманистичких вредности и људских права.

Како се примењује приступ?

У примени овог приступа наставник би требало да изврши уобичајене припремне активности које претходе посети локалног/аутентичног места сећања и осмисли наставу која ће бити реализована ван учионице следећи *Опште смернице*. Додатно овај приступ подразумева следеће кораке:

- Направити избор одговарајуће локације/аутентичног места сећања које има своје историјске, симболичке и комеморативне пандане у другим срединама, културним, етничким заједницама, или државама.

- Дати смернице ученицима да истраже контекст, историјски и савремени значај места сећања/локације која се посећује.

- Ученици добијају одговарајуће критеријуме и смернице да, пре одласка на локалитет, истраже алтернативна/слична места сећања неопходна за примену компаративно-аналитичког метода.

- Ученици самостално воде евиденцију на локалитету идентификујући његове посебности уочавајући и заједничке елементе са другим местима сећања која су претходно истраживали.

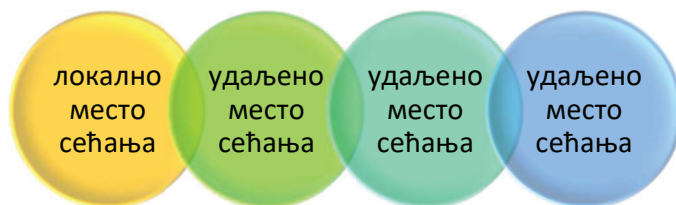
- Ученици би, после компаративне анализе различитих места сећања са истом симболичком функцијом, у оквиру завршних активности извели опште и специфичне закључке који би се односили на допринос истраживаних места сећања неговању културе сећања, успостављању толеранције на основама културне разноликости и развоју демократских компетенција.

ПРИМЕР:

Ова стратегија може се применити на различитим местима сећања и у вези са различитим историјским догађајима. Један од примера тих места су организована војна гробља и спомен обележја која су посвећена војницима и цивилима који су погинули у Првом светском рату. У Србији постоји више таквих места. Она представљају амбијентални образовни оквир у коме се може развијати култура сећања везана за погинуле на различитим странама, и која превазилазе етничку и верску припадност. Неки од примера оваквих места укључују војна гробља у Београду, Војно гробље у Пироту, Споменик ратницима четири вере у Чачку, цркву Св. Димитрија у Лазаревцу и друга.

Поред ових меморијала, могуће је успоставити контекстуалне везе са комплексима војних гробаља на којима су сахрањени српски војници ван Републике Србије, као што су Зејтинлик код Солуна, острво Видо, Бизерта у Тунису, Јиндриховице у Чешкој, Вељки Медјер у Словачкој, Крива Паланка и Битољ у Северној Македонији и друга. Развијање компетенција демократске културе и укључивање европске димензије у наставни процес може подстаћи уколико се укључе и друга слична места у Европи.

Хоризонтално повезивање – иста хронолошка раван, јединствен историјски, културни, друштвени, политички контекст, различите географске локације

5. ИНКЛУЗИЈА (ДРУШТВЕНО/КУЛТУРНО) РАЗНОЛИКИХ МЕСТА СЕЋАЊА

Инклузија места сећања представља стратегију којом се аутентична места сећања одређене мањинске групе, заједнице (етничке, културне, родне, друштвене, конфесионалне и др.) укључују у шире оквире заједничког сећања и постају саставни део јавне меморијализације. Овај приступ омогућава ученицима да уоче културну, етничку и идеолошку комплексност и разноликост друштва. Такође, ученици се сензибилизирају за прихватање и уважавање разноликости, другачијих идентитета, развијање емпатије и система вредности који почива на поштовању људских права.

У којим случајевима се примењује приступ?

- Истицање мултикултурног, мултиетничког, идеолошки разноликог састава друштва и неопходност поштовања људских права свих грађана.

- Уважавање идентитета, културних традиција и потреба припадника различитих друштвених, етничких, културних, конфесионалних, родних група и заједница.

- Указивање на дуготрајно присуство људи различитих припадности у заједници, друштву, држави.

- Разградња стереотипа и предрасуда и превенција конфликта у друштву.

Како се примењује приступ?

У примени овог приступа наставник би требало да изврши уобичајене припремне активности које претходе посети локалног/аутентичног места сећања и осмисли наставу која ће бити реализована ван

учионице следећи *Опште смернице*. Додатно овај приступ подразумева следеће кораке:

- Направити избор одговарајуће локације/аутентичног места сећања које има историјску, симболичку, културну вредност и важно комеморативно значење за припаднике одређене мањинске заједнице или групе.

- Објаснити ученицима специфичности и значај места сећања на коме ће се изводити настава.

- Ученици би требало да, пре одласка на локалитет, самостално, или у групи истраже историју и особености колективног идентитета заједнице за коју је везано место сећања, као и њихов значај за друштво у целини.

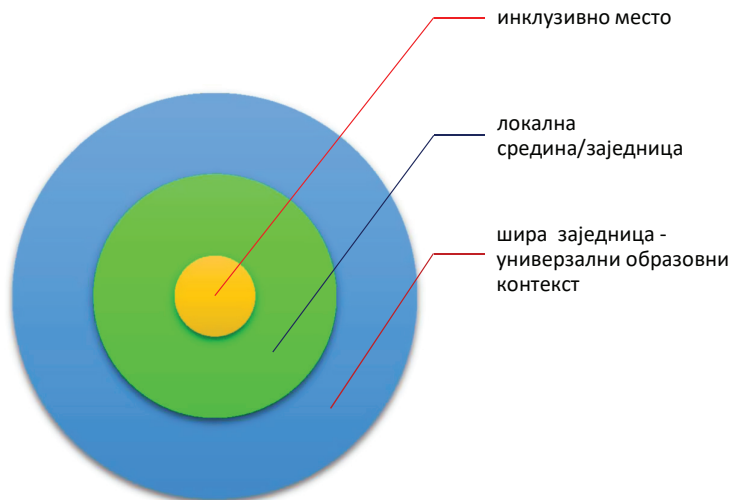
- Ученици самостално воде евиденцију на локалитету идентификујући његове посебности уочавајући и заједничке елементе са другим местима сећања која су им позната, или која припадају званичној, државној, политици сећања.

- Указивање на универзалан, интеркултуралан значај места сећања мањинских група и појединаца у циљу подстицања толеранције и прихватања културне разноликости.

ПРИМЕР:

Спомен плоча и спомен парк који се налазе у центру Београда посвећени Душану Јовановићу дечаку који је 1997. године убијен јер је припадао ромској заједници, представљају прикладно инклузивно место сећања.²³ На тим местима сећања се истиче потреба за уважавањем културних, етничких, верских, родних и других разноликости у друштву, суочавање са последицама дискриминације и неопходности инклузије различитих мањина. Оба наведена места представљају не само спомен обележје, већ и аутентично образовно окружење за учење о статусу, искуствима и различитим изазовима са којима се сусрећу маргинализоване заједнице и групе, у овом случају ромска популација. Применом стратегије инклузије на оваквим местима различите мањине постају видљиве у процесу учења, што доприноси свеобухватнијем разумевању заједничке прошлости. Јавна меморијализација на инклузивним местима ствара колективни простор који подстиче критичко размишљање и емпатију, подстиче ученике на проактивну улогу у друштвеним процесима који почивају на демократским, хуманистичким постулатима и поштовању људских права.

²³ <https://www.politika.rs/scc/clanak/522315/Park-Dusana-Jovanovica-umesto-Miticeve-rupe>

Табела Специфични приступи учењу на местима сећања, у прилогу, садржи елементе који наставницима могу да олакшају планирање наставе и остваривање исхода учења приликом спровођења различитих образовних активности на местима сећања/историјским локалитетима.

проф. др Марко Шуица

	Специфични приступи учењу на местима сећања	Основни циљ приступа	Концепти историјског мишљења	Издвојене компетенције демократске културе ²⁴	Принципи и смернице за квалитетну наставу историје у 21. веку (Савет Европе)
1.	Релоцирање (премештање)	Повезивање недоступног и локалног места сећања истог, или сличног друштвеног, историјског контекста	Етичка димензија; Примарни извори; Историјска релевантност;	Знање и критичко разумевање света Вредновање људског достојанства и људских права Вештине аналитичког и критичког размишљања	- Указивати на питања која би могла да буду осетљива или контроверзна - Усклађивати когнитивне, емоционалне и етичке димензије у настави и учењу историје - Обезбеђивати одговарајуће инструменте за вредновање историјских извора и супротстављање манипулативној пропаганди

²⁴ Дескрипторе/исходе наставници могу самостално да изаберу и прилагоде потребама наставе, капацитетима и интересовањима ученика (приступ, циљеви часа, исходи према програму, способности ученика и сл.). Комплетна листа дескриптора РОКДК у публикацији <https://rm.coe.int/rfcdc-serbian-vol2/1680a209a3>

2.	Просторна интеграција (заокруживање)	Употреба биографских елемената – важних места из личне историје индивидуа, као персонификација колективне прошлости заједнице	Етичка димензија; Примарни извори; Континуитет и промена;	Знање и критичко разумевање света Вештине аналитичког и критичког размишљања Вредновање људског достојанства и људских права Вредновање културне разноликости Емпатија	- Осветљавати на који начин је деловање обичних појединаца и група људи обликовало историју друштва - Вредновати вишеструке идентитете „других“ и нас самих
3.	Вертикално повезивање	Указивање на различите хронолошке слојеве грађења, или затирања (културног, етничког, друштвеног) идентитета	Етичка димензија; Континуитет и промена; Историјска релевантност; Каузалитет;	Знање и критичко разумевање света Вештине аналитичког и критичког размишљања	- Указивати на питања која би могла да буду осетљива или контроверзна - Усклађивати когнитивне, емоционалне и етичке димензије у настави и учењу историје
4.	Хоризонтално повезивање	Истицање заједничких елемената феномена који припадају истој хронолошкој равни у различитим просторним и културним зонама (мултилатерална, прекогранична, димензија)	Примарни историјски извори; Историјска релевантност; Мултиперспективност; Етичка димензија;	Отвореност према другим културама као и другим уверењима, погледима на свет и праксама Знање и критичко разумевање света Вештине аналитичког и критичког размишљања Поштовање	- Осветљавати на који начин је деловање обичних појединаца и група људи обликовало историју друштва - Усклађивати когнитивне, емоционалне и етичке димензије у настави и учењу историје
5.	Инклузија	Уочавање интеркултуралне димензије друштва са акцентом на културну инклузивност, значај партиципације мањинских група и заједница, и поштовање људских права	Мултиперспективност; Етичка димензија; Каузалитет; Историјска релевантност;	Вредновање демократије, правде, поштења, једнакости и владавине права Вредновање људског достојанства и људских права Вредновање културне разноликости Отвореност према другим културама као и другим уверењима, погледима на свет и праксама Емпатија	- Вредновати вишеструке идентитете „других“ и нас самих - Осветљавати на који начин је деловање обичних појединаца и група људи обликовало историју друштва - Препознати да су људи различите културне, верске и етничке припадности често дуго присутни у друштвеним заједницама

РАДНИ МАТЕРИЈАЛИ - наставничке припреме

ПЛАН АКТИВНОСТИ

Наставница	Андријана Влаховљак
Школа	Основна школа „Уједињене нације” и Средња школа за информационе технологије „ITHS”
Предмет	Историја
Разред	Осми
Наставна тема	Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца после Првог светског рата
Наставна јединица	Спољна политика Краљевине СХС после Првог светског рата
Тип часа	Утврђивање
Циљ часа	Упознавање ученика са значајем војничког гробља на Новом гробљу (Београд), где су похрањени посмртни остаци војника погинулих на територији Србије без обзира на верску, етничку и националну припадност, за уважавање културних разноликости, развијање толеранције и неговање културе сећања.
Образовни исходи	Ученици ће: <ul style="list-style-type: none"> – препознати и разумети важност поштовања културних, етничких, верских и политичких разлика – препознати важност поштовања хуманитарног права међу сукобљеним странама – илустровати примере толеранције према припадницима различитих етничких заједница у ратним и мирнодопским околностима – анализирати међународне односе и сарадњу Краљевине СХС са европским земљама након Првог светског рата – упоредити односе Краљевине СХС са различитим европским земљама (Италија, Бугарска, Аустроугарска, Британија, Француска) – проценити улогу и значај Краљевине СХС у међународним односима – објаснити утицај историјских збивања на развој међународних културних односа

Кључне компетенције	Комуникација на матерњем језику Дигиталне компетенције Учити да се учи Интерперсоналне и грађанске компетенције Културна експресија
Компетенције за демократску културу	Вредновање људског достојанства и људских права Вредновање културне различитости Отвореност ка другим културама и веровањима Поштовање Вештине аналитичког и критичког мишљења Емпатија Знање и критичко разумевање света Културолошка освешћеност и изражавање Дигиталне компетенције Комуникација међу ученицима и члановима тима Дискусија Тимски рад
Место извођења часа	Учионица, свечана сала школе, место сећања
Кључни појмови	Војна гробља, Краљевина СХС, Први светски рат, Италија, Француска, Британија, Аустроугарска, заједничка спомен-обележија, међународна политика
Наставне методе	Истраживачки рад, пројектна настава
Наставна средства	Лаптоп, пројектор, уџбеник
Корелација	Грађанско васпитање, Српски језик и књижевност, Ликовна култура
Додатни наставни материјали	https://velikirat.nb.rs/ https://digitalna.nb.rs/sf/NBS/Periodika https://www.youtube.com/watch?v=okvOUS4lbbY https://www.youtube.com/watch?v=TcmBn2ULm6U https://www.youtube.com/watch?v=9K2CO5GECa8 https://www.youtube.com/watch?v=gE9nHPSa0mw https://beotura.rs/vojna-groblja/

ПЛАН ЧАСА / ПРОЈЕКТНЕ АКТИВНОСТИ

Припремна активност У оквиру припремне активности, наставник организује посету једном месту сећања (у овом случају споменик браниоцима Београда 1915. на Калемегдану),

Коља Милуновић, Споменик браниоцима Београда 1915. на Калемегдану, 1988. Београд

претходно упознавши ученике са основним појмовима везаним за културу сећања (споменик, место сећања, култура сећања, споменички комплекс и сл.). Ученици заједно са наставником обилазе место сећања и бележе запажања и утиске везане за споменик и амбијенталну целину у којој се меморијал налази. На крају посете, наставник најављује тему и задатке које ће радити на следећем часу у школи. Упућује их на основне интернет странице на којима се налазе материјали које ће користити за своје истраживање на часу.

Уводни део (5 минута) Час се започиње уводним питањима која су везана за већ усвојено градиво везано за тему и за материјале које су ученици добили за припрему часа. Наставник подсећа ученике на претходну посету споменику Браниоцима Београда са чијом историјом и културно историјским значајем су већ упознати.

Нека од питања за проверу разумевања историјског контекста и покретање дискусије могу бити:

1. Које су биле сукобљене стране у Првом светском рату?
2. Какав је био однос Италије и Краљевине Србије током рата и која су неслагања наступила након завршетка рата?
3. Како се објашњава одлука (донета на Версајској мировној конференцији) да сви посмртни остаци војника који су учествовали у ратним сукобима буду похрањени заједно, без обзира на чијој страни су се борили?
4. Шта је то Друштво (Лига) народа и са којим циљем и надлежностима је основано?

Ученицима ће бити приказан једноминутни видео о спомен-парку жртвама из Првог светског рата који је отворен у Француској.

Главни део часа (35 минута) Ученицима, подељеним у групе, додељују се истраживачки задаци које ће представити на следећем часу. Наставник сугерише ученицима да се приликом анализе споменика које ће истраживати позову на белешке и запажања које су прикупили током посете споменику *Браниоцима Београда 1915*.

Ученици на часу спроводе самостално истраживање, уз фацитацију наставника који прати активности ученика, усмерава их и помаже им око анализе извора уколико за то има потребе. Наставник упућује ученике да користе изворе и литературу из дигиталног фонда *Народне библиотеке* везане за Први светски рат (<https://velikirat.nb.rs/>), као и да користе текст везан за меморијале и војна гробља на *Новом гробљу* у Београду.
<https://beotura.rs/vojna-groblja/>

Активности по групама:

1. група:

Задатак прве групе ученика био би да укратко представе сукобе српске војске са аустроугарском и бугарском војском у Првом светском рату. Затим би истражили колико је војника из једне и друге државе сахрањено на Новом гробљу у Београду, као и податке о томе где су настрадали. Ова група би требало да у своју презентацију укључи и српско-бугарске (савезништво па сукоб у балканским ратовима) и српско-аустријске (утицај Аустроугарске на привреду, економију и уметност у Краљевини Србији крајем 19. и почетком 20. века) односе пре Првог светског рата, као и на који начин је успостављен мир између Краљевине СХС и ових држава према одредбама Версајске мировне конференције.

2. група:

Задатак друге групе био би да истражи однос Краљевине Србије и Краљевине СХС према Великој Британији и Француској после Првог светског рата. На основу прикупљених информација у истраживању, ученици би требало да дођу до податка колико је војника из савезничких трупа похрањено на Новом гробљу. Посебну пажњу требало би да посвете питању географског, етничког, верског порекла (колико може да се установи) војника који су ратовали на Солунском фронту, а који су у оквиру британских и француских трупа довођени из колонија широм света. Питање на које би тражили одговор било би: Да ли постоје неке личне приче о њима? Такође, њихов задатак би био и да представе на које још начине се види допринос Француске и Велике Британије у Србији, осим што су војно помагале Краљевини Србији у Првом светском рату (<https://beotura.rs/french-embassy/>, имена улица, удружења, формирање Мале антанте итд.).

3. група:

Трећа група ученика требало би укратко да истражи и представи однос Италије и Краљевине Србије током Првог светског рата (помоћ у борбама и слање бродова приликом преласка српских војника из Албаније на Крф) и Краљевине СХС после рата током сукоба око територијалне припадности Истре. Ученици би требало да идентификују да ли је и на који начин сукоб утицао на културне и остале односе између Италије и Краљевине СХС. Ученици би у ту сврху могли да користе текст са сајта *Beotura* о српско-италијанским односима (<https://beotura.rs/italijanska-ambasada/>).

Завршни део (5 минута) На основу резултата истраживања, претходно стеченог знања и упознавања са феноменом отварања заједничких војничких гробаља, ученици би са наставником покренули дискусију. Нека од питања на која би требало да одговоре су:

1. У чему се огледа значај заједничких спомен-обележја за настрадале у ратовима без обзира на то што су били на сукобљеним странама?
2. На који начин овакви примери могу да допринесу решавању конфликта мирним путем, или, да ли могу да утичу на то да до њих не дође?
3. Да ли овакви примери утичу на то да се превазиђу етничке, верске и културне разлике? На који начин? (дати примере)
4. Какве закључке могу да изведу поредећи споменик који су посетили (*Споменик Браниоцима Београда 1915*) са војничким гробљима која су истраживали на часу (изглед, намена, идеја, амбијентална целина и сл.)?

На крају часа, наставник даје додатне инструкције за домаћи задатак.

Домаћи пројектни задатак за цело одељење:
Свака од три групе ће за наредни час припремити материјале које су користили током својих истраживања, закључке до којих су дошли на основу рада у групи и дискусије вођене на крају часа и представити их кроз ПП презентацију, која треба да садржи изабране илустрације (са интернет странице Беотура (<https://beotura.rs/memorials-belgrade/>) и фотографије које су сами направили током посете споменику *Браниоцима Београда 1915*. Презентације ће представити пред целим одељењем. Током презентације својих истраживања ученици ће бити подстакнути да износе своје закључке и дискутују постављајући питања. Наставник посебно вреднује израду ПП презентације (на основу установљених критеријума: релевантност и тачност информација, избор илустрација, наративна целина презентације, утемељеност и аргументација закључака, сарадња у групи, и сл.), а посебно презентацију у учионици и дискусију ученика.

У сарадњи са наставницима ликовног и српског језика, ученици и наставник историје требало би да направе изложбу о пројекту који су радили, а која би изгледа као поставка у музеју. Имали би задатак да изаберу илустрације које су пронашли за потребе пројекта (споменици, мапе, чланци из штампе итд.) и да за сваку напишу пропратни текст, али и да направе плакате и паное. Поставка би требало да промовише идеје толеранције, међусобног уважавања, прихватања културне разноликости, превенције конфликта и поштовања људских права.

Евалуација часа: (1 за најмању а 5 за највећу оцену)

1) Овај час био је користан и омогућио ми је нова знања. 1 2 3 4 5

2) Сценарио часа је био добро замишљен.
1 2 3 4 5

3) Тема часа је подстицајна за даље бављење.
1 2 3 4 5

4) Атмосфера на часу била је подстицајна за рад.
1 2 3 4 5

ПЛАН АКТИВНОСТИ

У троуглу СПОМЕНИКА

Наставница	Биљана Ајдацић
Школа	Гимназија, Ивањица
Предмет	Српски језик и књижевност
Разред	Други
Наставна тема	Језик и култура изражавања
Наставна јединица	У троуглу споменика
Тип часа (два часа)	Комбиновани
Циљ часа	Пропитивање меморијалног наслеђа споменика посвећених ратним догађајима и личностима у контексту међународних докумената који се односе на дефинисање и заштиту људских права.
Образовни исходи	Ученик/ца ће бити у стању да: <ul style="list-style-type: none">- идентификује међународни правни контекст поштовања људских права у 20. и 21. веку- анализира законску регулативу са циљем разумевања демократских процедура- идентификује, процењује и поштује различите ставове- објашњава идеолошку разноликост 20. века- решава сукоб мишљења- идентификује и употребљава релевантне изворе информација
Кључне компетенције	Комуникација на матерњем језику Дигиталне компетенције Учити да се учи Интерперсоналне и грађанске компетенције Културна експресија
Компетенције за демократску културу	– вештине аналитичког и критичког размишљања – грађански дух – поштовање – толеранција према двосмислености – вредновање људског достојанства и људских права

	<ul style="list-style-type: none"> – знање и критичко разумевање језика и комуникације – знање и критичко разумевање света: политике, права, људских права, историје – одговорност – вештине за сарадњу – вештине за решавање сукоба – језичке, комуникативне и вишејезичне вештине – вештине слушања и опажања
Кључни појмови	Међународно хуманитарно право, рат, контроверза, споменичко наслеђе, антиратна поезија
Наставне методе	Монолог, дијалог, демонстративна, истраживачка
Наставна средства	Текстови, материјали, аудио-визуелна, помоћно-техничка
Место извођења наставе	Учионица
Корелација	Историја, Грађанско васпитање
Додатни наставни материјали	<p><i>Међународно хуманитарно право</i>. Приручник за чланове парламента бр. 25, Интерпарламентарна унија и међународни комитет Црвеног крста, 2016. file:///C:/Users/lidij/Downloads/SRB-IHL%20Manual%20for%20Parliamentarians%20%20(2).pdf</p> <p>https://web.archive.org/web/20171113222921/http://wpsajt.ivanjica.gov.rs/spomenici-kulture/srpski/ivanjica/istorija/spomenici-kulture</p> <p>Остојић, Милоје, Марковић, Светислав, <i>Туристичка организација Ивањица, 2021; Туристички водич (редизајниран), Ивањица.</i></p>

ПЛАН ЧАСА / ПРОЈЕКТНЕ АКТИВНОСТИ

Уводни део (први час) Место одржавања часа је на локацији која је омеђена са три споменика која су међусобно удаљена неколико десетина метара. Ученици се окупљају у градском парку у Ивањици испред Споменика револуције удаљеног педесет метара од Споменика Драгољубу Михаиловићу и петнаест метара од Споменика погинулим припадницима Министарства унутрашњих послова и Војске Југославије у периоду од 1999. до 2000. Наставник упознаје ученике са циљем и исходима планираних активности. Ученици су подељени у три групе: Поезија, Споменици и Право. За ово наступање ученици су степениште испред Споменика револуције посули цвећем а слике народних хероја из Моравичког краја поставили по доњој ивици споменика.

Главни део часа/часова Ученици из групе **Поезија** рецитију песму Ђорђа Балашевића „Само да рата не буде“. Затим члановима преосталих група деле и читају Хемингвејеве цитате одштампане на разнобојним стикерима о страдању хуманих и цивилизацијских вредности у рату.

„Никада немој мислити да рат, небитно колико би био потребан или оправдан, није злочин.“

„У модерном рату ћеш умрети као пас без икаквог достојног разлога.“

„Не постоји лов попут лова на човека. Они који су довољно дуго ловили наоружаног човека и то им се свидело, након тога их ништа друго не може привући.“

„Постоји само један облик државе који не може произвести добре писце, а тај систем је фашизам. Јер фашизам је лаж коју причају насилници. Писац који неће да лаже, не може живети или радити у фашизму. Због тога што је фашизам лаж, осуђен је на књижевну стерилност. И када прође, неће имати историју, осим крваве историје убиства.“

„У данашње време рат се прави или планира од појединца, демагога и диктатора који играју на патриотизам свог народа да их заведе у велику грешку рата када уз све њихове хваљене реформе пропале и неуспеле да задовоље народ над којим лешеви владају.“

„Војна агресија је велики злочин против свега доброг у овом свету. Одбрамбени рат, који се мора претворити у агресивни од самог почетка, нужни је велики контразлочин. Али немојте никад мислити да рат није злочин, без обзира на то колико нужен и оправдан био. Питајте пешадију и питајте мртве.“ Ученик говори стихове Душана Васиљева из песме „Човек пева после рата“ у којој је тежиште на уништеним духовним вредностима у рату. Наставник поставља питање ученицима у вези с тим да ли су на часовима историје говорили о људским губицима у Другом светском рату и посебно погибији припадника Министарства унутрашњих послова и Војске Југославије у ратовима од 1991. до 2000.

Потом наставник поставља питања у вези са споменицима који се налазе у окружењу (Споменик револуције – споменик 1, Споменик Драгољубу Михаиловићу – споменик 2, и Споменик припадницима МУП-а и Војске страдалим од 1991. до 2000. – споменик 3). Ученици из друге групе **Споменик** одговарају на питања у вези са споменицима о којима је реч. Ко је аутор споменика? Када је подигнут? Каква је уметничка форма споменика? Ко је споменик поставио у јавни простор? Коју идеју препознајемо у уметничкој и идеолошкој форми споменика? Ученици из ове групе говоре о историјату сва три споменика (материјали у прилогу).

Ученици из треће групе **Право** објасниће шта је Међународно хуманитарно право и читати правила из Женевске конвенције (материјал у прилогу).

Међународно хуманитарно право (МХП), такође познато као „ратно право” или „право оружаних сукоба”, грана је међународног права која регулише односе између држава, међународних организација и других субјеката међународног права током оружаних сукоба. Ова грана права састоји се од правила усмерених на заштиту лица која не учествују или више не учествују у непријатељствима и на ограничења средстава и метода ратовања. Главни циљ МХП-а је смањење патње током оружаних сукоба и заштита особа које нису директно укључене у борбе.

Други час у учионици Час се води у учионици у форми радионице „Слажем се – не слажем се”. Наставник поставља питање:

Главни део часа *На који начин савремено друштво треба да се односи према споменицима који изазивају контроверзе?*

Први корак

На два супротна зида учионице наставник/ца закачи натписе „**слажем се**” и „**не слажем се**”. Затим саопшти ученицима да ће им прочитати пет тврдњи које изражавају различита мишљења у вези са културом сећања, а да ће њихов задатак бити да за сваку од тврдњи саопште да ли се с њом слажу или не. Своје слагање или неслагање са тврдњом ученици исказују тако што приђу зиду на којем се налази одговарајући натпис. Када се ученици групишу, наставник/ца позива по неколико представника из сваке групе да образложе свој став (наведу аргументе за слагање или неслагање са тврдњом).

Напомена:

Иста процедура се понавља за сваку од тврдњи.

1. Свака историјска личност заслужује споменик без обзира на идеолошку/политичку припадност.
 2. Прихватљиво је да се споменик уклони уколико је везан за оспоравану историјску личност.
 3. Није прихватљиво да држава намеће које личности могу да буду предмет колективног памћења.
 4. Споменици могу да подстичу неприхватљиве друштвене појаве: мржњу и насиље.
 5. Подизање споменика на јавном простору може да буде дело личне иницијативе.
- Наставник у одговорима ученика вреднује: слободно и аргументовано изражавање ставова, маштовитост, оригиналност, усмереност на тему, аналитичко и синтетичко мишљење.
-

**Завршни део
часа/часова**

На припремљеном пану исписује по четири речи – синониме/асоцијације за појмове мир и рат. Од записаних речи настаће специфичан речник као резултат отвореног дијалога из главног дела часа. У завршеном деу часа ученици имају могућност да попуне анкету:

- 1) Сви ученици су имали једнаке могућности у изражавању мишљења и ставова.
 - 2) Мишљења свих ученика била су подједнако уважена.
 - 3) Ученицима је јасно шта се вреднује у предвиђеним активностима.
 - 4) Реализоване активности подстичу ученика да открије и представи историјска обележја, сакралне и друге споменике у околини.
 - 5) Ученици јасно говоре о различитим друштвеним појавама.
 - 6) Очување споменика је обавеза и дужност сваког појединца.
 - 7) Познати су ми споменици страдалима у Другом светском рату у околини града (Лиса, Међуречје, Братљево).
-

ПРИЛОГ 1

Споменик 1 – Споменик револуције смештен је у самом центру града. Радио га је познати ликовни стваралац и револуционар Ђорђе Андрејевић Кун. Споменик је, у ствари мозаик, величине 5 x 2,40 метара, највећи на отвореном у нашој земљи, и приказује устанак, борбу и победу против окупатора. Мозаик представља групу револуционара у јуришу. Споменик је посвећен Другом светском рату и револуционарним тековинама. Аутору споменика, Ђорђу Андрејевићу Куну, у изради су помагали уметници Нада Худ, Милош Гвозденовић и Љуба Лах, о чему постоји запис на плочи. Споменик је свечано откривен 1957. У простору је постављен захваљујући СУБНОР-у. Ово уметничко дело изведено је у стилу социјалистичког реализма, у облику је обрнутог трапеза, благо полукружно закривљеног. Налази се на равном постаменту начињеном од плоча белог мермера. Са предње стране је мозаичка представа, урађена од ситних глазираних керамичких плочица, а на бочним странама су мермерне жардињере. У подножју композиције је натпис 1941–1945. Споменик је под заштитом Завода за заштиту споменика културе у Краљеву.

ПРИЛОГ 2

Споменик 2 – Споменик Дражи Михаиловићу, вођи равногорског покрета у Другом светском рату, ђенералу и команданту југословенске Краљевске војске у отаџбини, откривен је 26. априла 2003. у Ивањици, сто десет година након његовог рођења. Иницијатива за изградњу споменика потекла је од Удружења „Равна гора”. На плочи под Дражиним ногама су натпис „Ђенерале вечно ти хвала”, затим име личног Дражиног фотографа, из Чачка, који је дао идејно решење за споменик – Аца Симић, име вајара из Ужица Бранка Тијанића, академског вајара, и на крају име ливца из Ниша – Владан Ашанин. Споменик је рађен у реалистичком стилу, верно приказује облик а очигледна је и тежња за што већом објективношћу у приказу. Поред споменика налази се дом са идејом да прерасте у Равногорску библиотеку и музеј.

ПРИЛОГ 3

Споменик 3 – Споменик припадницима Војске и МУП-а страдалим у ратовима од 1991. до 2000. године. Откривен је 2009. на иницијативу Савеза бораца а захваљујући средствима СО Ивањица. Податке о аутору споменика нем МУП

а ни Туристичка организација Ивањице. На бочним плочама споменика урезана су имена страдалих: Милић Танасковић, Градимир Јаковљевић, Радомир Нешовић, Крсто Зекавица, Милун Јовићевић, Зоран Величковић, Срећко Ћериман, Слободан Мирковић, Драган Танкосић, Мирослав Василијевић, Душко Глигорић, Душко Ђоковић. Споменик је пример апстрактне уметности у којој нема препознатљивих предмета а има нефигуративних елемената који су суштина композиције. Споменик извијеним елементима симболично представља жртве уједињење у херојском отпору тиранији и насиљу над слободом

ПРИЛОГ 4

Седам основних правила на којима почивају Женевске конвенције и њихови Допунски протоколи из 1977. и 2006. године су:

1. Особе које су избачене из строја и не учествују директно у непријатељствима имају право на заштиту живота, моралног и физичког интегритета. Оне треба да буду заштићене и третиране хумано без дискриминације у свим ситуацијама.
2. Забрањено је убити или ранити непријатеља који се предао или је избачен из строја.
3. Стране у сукобу су дужне да прикупљају и брину се о рањеницима и болесницима који су под њиховом влашћу. Заштита се шири и на медицинско особље, објекте, транспортна средства и опрему. Црвени крст и црвени полумесец су знаци те заштите и морају бити поштовани.
4. Заробљени борци и цивилна лица која се налазе под контролом супротне стране имају право на поштовање живота, достојанства, личних права и уверења. Они су заштићени од сваког вида насиља и репресалија. Имају право на комуникацију са својим породицама и право да примају помоћ.
5. Свако има право на основну правосудну заштиту. Нико се не сме сматрати одговорним за дела која није починио. Нико се не сме подвргавати физичком или менталном злостављању, колективном кажњавању или жестоком и понижавајућем третману.
6. Стране у сукобу и припадници њихових оружаних снага су ограничени у избору средстава и метода ратовања. Забрањено је користити оружје и методе ратовања који по својој природи изазивају прекомерне повреде или непотребну патњу.
7. Такође, стране у сукобу ће увек правити разлику између цивилног становништва и бораца како би штеделе цивилна лица и цивилну

имовину. Напади се смеју усмеравати искључиво против војних циљева. Ово су основна правила која се односе на средства и методе ратовања како би се смањила патња током оружаних сукоба и заштитила цивилна лица.

ПРИЛОГ 5

Бранко Тијанић, Споменик Драгољубу Михаиловићу, 2003, Ивањица

Споменик припадницима Војске и МУП-а страдалим у ратовима од 1991. до 2000. године, 2009. Ивањица

Борђе Андрејевић Кун, Споменик револуције, 1957. Ивањица

Наставници Биљана Вукманов,
наставник историје
Љиљана Стојменовић,
наставник биологије
Маја Стојиљковић,
наставник географије

Школа Спортска гимназија
Београд

Разред Први, други и трећи

Наставна тема Моја школа

**Интердисци-
плинарна
настава**

**Наставна
јединица** Трагом седмог платана у школском дворишту

Тип часа Истраживачки

Циљ часа Истраживање историје школске зграде и
арбореалне флоре (платани) у контексту
друштвено-политичко - привредних, еколошких и
културолошких промена у другој половини 20. и
првој половини 21. века

**Образовни
исходи** Ученик ће бити у стању да:

- покаже одговоран однос према културно-историјском и природном наслеђу
- објасни значај биодиверзитета и своју личну одговорност за заштиту природе
- заједничким и индивидуалним иницијативама доприноси развијању друштвене одговорности, очувању и унапређивању животне средине
- објасни процесе континуитета и промене у историји
- сарађује са локалном заједницом
- планира и реализује активности у групном раду
- одабира/селектује архивске материјале

Овај пројекат су од школске 2023. године започели да кроз ваннаставне активности реализују наставници: Биљана Вукманов, Љиљана Стојменовић и Маја Стојиљковић.

https://photos.google.com/share/AF1Qi pMNdxgT6LVllfoQWCSVuYKjIMBYdEVH-kBWSuCOw5P3Ey4la5H0plSzFuuQRV-_eg?key=REJnRXoxeERhTkM3QktJRlp1aIVfTjhkUFFwM2pR

Слика 1:
Наставница Биљана Вукманов са ученицима у дворишти школе (фото: Биљана Вукманов)

За потребе приручника прилагођен је наставном пројекту.

Кључне компетенције

- Комуникација на матерњем језику
- Дигиталне компетенције
- Учити да се учи
- Интерперсоналне и грађанске компетенције
- Културна експресија

Компетенције за демократску културу

- Поштовање
- Грађански дух
- Одговорност
- Самоефикасност
- Флексибилност и прилагодљивост

Кључни појмови

- Платани, школа, Дорћол, историјске и друштвене промене, микроклима

Наставне методе	Истраживачка, текстуална, аудио-визуелна, демонстративна
Наставна средства	Мобилне Апликације, Програми За Објаву Материјала, Званичан Сајт Школе, Фотографије Са Друштвених Мрежа, Дневна Штампa, Плакати, Сведоци Времена Као Учесници У Догађајима
Корелација	Историја, Биологија, Географија, Уметност, Информатика
Додатни наставни материјали и фотографије	<p>https://sportskagimnazija.edu.rs/</p> <p>Летопис школе Извештаји школе из ранијег периода https://www.britannica.com/plant/Platanaceae</p> <p>Biblioteka Ratna prošlost naroda i narodnosti Jugoslavije; knj. 403. Spomenica. PRVA proleterska. – Beograd, 1963–1991. – 4 sv. – Beograd : Vojno izdavački i novinski centar, 1991 chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://znaci.org/00001/97_7.pdf</p> <p>Упоредни преглед становника 1948, 1953, 1961, 1971, 1981, 1991, 2002. и 2011. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://pod2.stat.gov.rs/objavljenepublikacije/popis2011/knjiga20.pdf</p> <p>Попис становништа 1961. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://publikacije.stat.gov.rs/G1965/pdf/G19654001.pdf</p>

Први интердисциплинарни час (може да се реализује и као двочас)

Уводни део о циљу и плану истраживачког пројекта.

Презентација плана активности рада и подела по групама Биологија, Историја и Географија.

Наставник објашњава да платани имају биолошки и еколошки значај за микроклиму и чистији ваздух локалне средине, а у нашем случају и историјски и културолошки значај.

ЗАДАТАК ЗА ГРУПУ БИОЛОГИЈА:

Ученици добијају налог да истраже основне податке о фамилији платана, као и да потраже одговоре на следећа питања:

1. ФАМИЛИЈА ПЛАТАНА:

Какав је изглед платана?

Када је време цветања?

Да ли је платан алергена биљка?

Каква је распрострањеност платана у Србији, а каква у Европи?

Примена и симболика.

2. ЕКОЛОШКИ ЗНАЧАЈ ПЛАТАНА

Да ли је фамилија платана добар избор за дрвореде у градовима и зашто?

Који градови у свету су на тај начин делимично решили ниво загађености ваздуха?

Које дрвеће се још налази око наше школе?

Како би одсуство тог дрвећа утицало на микроклиму око школе?

ЗАДАТАК ЗА ГРУПУ ИСТОРИЈА:

Идеолошка и симболичка веза између ратног и мирнодопског периода.

Након што су се упознали са садржајима везаним за почетак Другог светског рата на територији Југославије, ученици добијају налог да истраже додатне информације и одговоре на следећа питања:

Када је формирана Прва пролетерска бригада?

Колико је било батаљона у саставу бригаде?

Које симболе су имали припадници Прве пролетерске бригаде? Како је изгледала застава ове војне јединице?

Да ли је сачувано нешто од предмета или обележја ове бригаде и у којој институцији би могли да буду чувани/изложени?

Ко су биле значајне личности, припадници Прве пролетерске бригаде?

Ко су били пионири?

Платани испред Спортске гимназије, Београд (фото: Биљана Вукоманов)

Када је формирана Пионирска организација?

Које симболе су имали?

(Заклетва, химна, капа и марама)

Изабрати одговарајући фото-материјал који илуструје наведене садржаје.

ЗАДАТАК ЗА ГРУПУ ГЕОГРАФИЈА:

Како су демографске и привредне промене утицале на живот у школи?

Ученици из ове групе треба да истраже следеће теме:

1. Пратити број становника по годинама у општини. Урадити графикон у екселу или неком другом алату. Погледати попис становника у Општини Стари град. Кључне године 1961–1994–2017–2023. (страница 33, страна 31)

2. Да ли се мења социјална структура становника Доњег Дорћола од шездесетих до деведесетих година?

3. Како нестанак и гашење фабрика, железнице, радних места утиче на број ученика у школи?

ПОГЛЕДАТИ ГУГЛ МАПУ ДОРЋОЛА. Обратити пажњу на привредни блок уз Дунав, Луку Београд, силосе, хангаре, железницу...

Други Ученици су за домаћи задатак добили налоге да интердисциплинарни час форми запис са сведоцима из локалне заједнице. (може да се реализује и као двочас)

У којој школи сте били ђак? Које године? Шта вам је остало у лепом сећању? Где сте се играли? По чему је ваша школа била препознатљива у граду? Да ли сте били у некој секцији? Да ли се виђате са школским другарима, да ли обележавате годишњице? Где су им радили родитељи? Да ли се 90-их мењао изглед Дорћола? Да ли су пропадале фабрике? Због чега се смањивао број ученика у школи? Какво мишљење сте имали када је угашена ОШ и претворена у средњу?

Други интердисциплинарни час посвећен је прегледу снимљеног материјала и истраживању историје школске зграде и процесу садње дрвећа (седам платана).

Наставник поставља питање: Како су у идеолошком погледу повезане (симболички)

Прва пролетерска бригада и Пионирска организација као сећање на рат у мирном времену социјалистичке Југославије 1961. године? (Шест платана означава број баталона у Првој пролетерској бригади, а седми платан представља Пионирску организацију.)

Наставник дели ученике на групе и даје задатке које треба да анализирају: Школски живот у различитим временским оквирима 1961–1994–2017–2023.

Прва група: Прва пролетерска бригада

Друга група: Стари град

Трећа група: Спортска гимназија

Четврта група: Балетска школа

Ученицима се дају задаци да на основу грађе анализирају:

- Спољашњи и унутрашњи изглед школе;
- Друштвени живот у школи: приредбе, ваннаставне активности, секције, матурске вечери и сл.;

Постер ОШ „Прва пролетерска бригада“ (фото: facebook ОШ Прва пролетерска бригада)

Фискултурна сала (фото: facebook ОШ Прва пролетерска бригада)

Фолклорна секција ОШ „Прва пролетерска бригада“ (фото: facebook ОШ Прва пролетерска бригада)

Приредба у ОШ „Прва пролетерска бригада“ (фото: facebook ОШ Прва пролетерска бригада)

-
- Процес сађења дрвећа у школском дворишту као симболичка веза између ратног и мирнодопског времена;
 - Како биљно окружење, као симбол живота, обнављања и стабилности, може да постане место локалне меморијализације важно за неговање универзалне културе сећања?
-

Завршни део Ученици за крај пројекта имају задатак да (**..... минута**) направе странице за званичну интернет страницу школе (бира се група која ће кроз ваннаставне активности помоћи администратору званичног сајта да постави прикупљене материјале).

Друга група има задатак да уради QR кодове који воде до сајта и постави их на платане око школске зграде.

Трећа група има задатак да окупити учеснике пројекта и госте сараднике на школској приредби.

Четврта група припрема за Ученички парламент план за постављање клупа, сарадњу са Балетском школом и наставак пројектних активности започетих кроз ове часове.

ПЛАН АКТИВНОСТИ

Наставница	Бранкица Божанић
Школа	ОШ „Бранко Радичевић”, Оџаци
Предмет	Историја
Разред	Осми
Наставна тема	Други светски рат
Наставна јединица	Култура сећања у локалној заједници
Тип часа	Обрада/утврђивање
Циљ часа	Оснаживање демократских вредности код ученика кроз подстицање критичког размишљања, вредновања људских права, културне различитости и емпатије.
Образовни исходи	Ученици ће бити у стању да: <ul style="list-style-type: none"> – истраже меморијалне споменике у локалној средини – повежу резултате сопственог истраживања о споменичком наслеђу са локалном историјом – препознају важност културе сећања сопственог и других народа и презентују резултате истраживања заснованог на одабраним историјским изворима и литератури, користећи ИКТ – образложе смисао неговања сећања на важне догађаје и личности из историје савременог доба – организују заједничке школске активности везане за развој културе сећања – препознају да постоји више тумачења једног историјског догађаја
Кључне компетенције	Комуникација на матерњем језику Дигиталне компетенције Учити да се учи Интерперсоналне и грађанске компетенције Културна експресија

Компетенције за демократску културу	Вредновање демократије, правде, поштења, једнакости и владавине права Поштовање Грађански дух Одговорност Самоефикасност Толеранција према двосмислености
Место извођења часа	Учионица
Кључни појмови	Логори, место сећања, спомен-обележја, народни херој, подунавске Швабе
Наставне методе	Истраживачки рад, пројектна настава
Наставна средства	Лаптоп, пројектор, уџбеник, фотографије које су направили ученици, материјал из Библиотеке и музејске јединице „Б. Радичевић”, Оџаци, материјал из Удружења Немаца општине Оџаци, материјал из удружења СУБНОР у Оџацима
Корелација	Грађанско васпитање, Свакодневни живот у прошлости
Додатни наставни материјали и фотографије	https://www.novosti.rs/vesti/naslovna/drustvo/aktuelno.290.html:454155-Odzaci-Streljani-Nemci-rehabilitovani https://www.politika.rs/scc/clanak/430909/Otkriven-spomenik-Podunavskim-Svabama-u-Backoj-Palanci https://www.donauschwaben.rs/objekat-46/backi-gracac-de-filipowa-.html Материјал из Библиотеке и музејске јединице „Б. Радичевић”, Оџаци Материјал из Удружења Немаца општине Оџаци Материјал из удружења СУБНОР у Оџацима

ПЛАН ЧАСА / ПРОЈЕКТНЕ АКТИВНОСТИ

Уводни део (5 минута) Наставник упознаје ученике са темом часа, циљевима и исходима наставне јединице.

После обраде теме Другог светског рата ученици су подељени у 4 групе да би урадили пројектни задатак Споменици Другог светског рата у Оџацима.

Свака група има задатак да истражи локалне споменике и у ту сврху добија листу споменика које треба да обиђе. Наставник упућује координаторе група на удружења и институције у којима могу потражити додатне информације о споменицима везаним за тему. Ученици треба самостално да пронађу споменике о којима је реч и да их фотографишу. Резултате свог истраживања могу да презентују у различитим форматима и програмима (уколико је школа опремљена одговарајућом рачунарском опремом), или на хамеру уз помоћ материјала који су донели на час.

Прва група – Споменик становницима Оџака, подунавским Швабама, према Каравукову

Споменик на путу према Каравукову, Оџаци, 2011.

Друга група – Споменик становницима Бачког Грачаца, подунавским Швабама убијеним у логору

Спомен-крст за 212 убијених подунавских Шваба између Оџака и Бачког Грачаца 2009.

Трећа група - Споменик палим борцима у Оџацима

Споменик палим борцима, Оџаци

Четврта група – споменик Иви Лоли Рибару

Споменик Иви Лоли Рибару, Оџаци

Главни део Наставник објашњава разлоге за избор теме и
часа/часова образлаже сврху истраживања које су ученици
(25 минута) претходно обавили.

Нема већег насељеног места у данашњој Републици Србији које нема бар један споменик посвећен жртвама Другог светског рата. У Оџацима данас имамо неколико спомен-обележја из овог периода посвећених учесницима и жртвама рата са различитих страна. Често пролазите поред њих а не знате да су посвећени људима који су изгубили живот у Другом светском рату. Истраживали сте податке, повезали се са различитим институцијама и удружењима, распитивали се у музејској јединици нашег места, у библиотеци и међу нашим становницима који о томе имају податке.

Питања на која све групе треба да дају одговоре:

Коме је намењен споменик?

Када се и шта догодило (тој личности) тим људима којима је подигнут споменик?

Када је подигнут споменик и ко је наручилац (ако се зна)?

Какво је било политичко уређење у држави у тренутку подизања споменика?

Да ли су споменици у добром стању?

Ко одржава споменике (ко је одговоран за њихово одржавање)?

Да ли се данас неко противи постојању неког од истражених споменика?

Ако да, зашто?

Други час На другом часу ученици представљају своје презентације посвећене споменицима.
Наставник на крају поставља питања ученицима:

Да ли си раније знао/ла за историјске личности/ догађаје којима су посвећени споменици?

Какав је твој став о томе ко заслужује или не заслужује споменик, односно место у заједничком сећању?

Због чега су споменици посвећени различитим људима, или етничким групама, важни за историју и живот локалне средине?

На какве све начине можемо да негујемо културу сећања и каква је улога локалних институција и организација у тој области?

На крају часа наставник евалуира резултате истраживања сваке групе, као и начин на који су сарађивали, односно колико им је овај начин рада одговарао, да ли им је било занимљиво, и како су се осећали док су истраживали.

ПРИЛОГ 1

Виши суд у Сомбору донео је пресуду о рехабилитацији 113 грађана Оџака немачке националности које су 23. новембра 1944. године непосредно уз овај градић на путу за Каравуково побиле јединице које су ослобађале Војводину. Овај судски поступак спроведен је на основу Закона о рехабилитацији из 2006, на захтев удружења грађана Удружење Оџачана „Мосбург” у Немачкој. Пресуда Вишег суда је прва колективна рехабилитација у Србији по Закону о рехабилитацији из 2006. године. Наши судови су до сада доносили само пресуде у којима су рехабилитовани појединци.

Многи војвођански Немци крајем Другог светског рата повлачили су се за немачком војском преко Дунава ка Аустрији и Немачкој, а они који су сматрали да се нису огрешили о људске и грађанске норме сачекали су нове власти. Међу онима који су завршили на стратиштима за групну ликвидацију и у логорима било је и деце. У близини места где се налази масовна гробница потомци побијених Шваба подигли су 2006. споменик на основу дозволе локалне самоуправе Оџаци. Један споменик подигнут је и на путу за Бачки Грачац, на изласку из Оџака, код „Хипола”, где је такође 1944. стрељано око 100 припадника немачке националности, али за њих рехабилитација није тражена.

Оџаци су пре Другог светског рата имали више од 90% становника немачке националности

Вечерње новости, 2013.

ПЛАН АКТИВНОСТИ

Наставница	Драгана Бреберина Ђорђевић
Школа	Техноарт, Београд
Разред	Други
Наставни предмет	Историја
Наставна јединица	Холокауст
Тип часа	Обрада/радионица
Циљ часа	Упознавање ученика са значајем места сећања „Старо сајмиште“ кроз развијање вештина анализе извора (слика, видео-материјала, пропаганде), уз промовисање културних разноликости и важности поштовања људских права.
Образовни исходи	<p>Ученик ће бити у стању да:</p> <ul style="list-style-type: none"> – дефинише појмове: Холокауст, геноцид, ратни злочини – интерпретира историјат локалитета „Старо сајмиште“ и изводи закључке о његовом значају – идентификује узроке, елементе и последице Холокауста – изводи закључке о узроцима и последицама угрожавања и негирања људских права – препознаје пропаганду, стереотипе и идеолошку позицију у историјском извору и савременим медијима – објасни како људи могу да се чувају и штите од пропаганде – анализира и критички процењује информације – заступа гледиште да су људска права неопходна сваком људском бићу да би могло достојанствено да живи – наведе разлоге значаја поштовања културне разноликости у друштву
Кључне компетенције	<p>Комуникација на матерњем језику</p> <p>Дигиталне компетенције</p> <p>Учити да се учи</p> <p>Интерперсоналне и грађанске компетенције</p> <p>Културна експресија</p>

Компетенције за демократску културу	Вредновање људског достојанства и људских права Вредновање културне разноликости Вредновање демократије, правде, поштења, једнакости и владавине права Знање и критичко разумевање света: политике, права, људских права, културе, култура, религија, историје, медија, економије, околине, одрживости
Место извођења часа	Кабинет за информатику
Кључни појмови	Холокауст, геноцид, ратни злочини, концентрациони логор, душегупка, Старо сајмиште
Наставне методе	Истраживачки рад
Наставна средства	Рачунари, пројектор, уџбеник, литература
Корелација	Социологија, Психологија, Грађанско васпитање
Додатни наставни материјали и фотографије	https://www.youtube.com/watch?v=vD-CGqT6kQs https://memorijalnicentar.rs/ Апликација Беотура https://www.jevrejskadigitalnabiblioteka.rs/bitstream/handle/123456789/244 https://beotura.rs/hilda-dajc/ https://beotura.rs/old-fairground-gestapo-camp/

ПЛАН ЧАСА / ПРОЈЕКТНЕ АКТИВНОСТИ

Уводни део (5 минута) У уводном делу часа ученици гледају кратак видео You Tube канала Југословенске кинотеке о изградњи и отварању Београдског сајма 1937. године.
Наставник пита ученике да ли препознају део града који је приказан на архивским снимцима и да ли им је позната историја овог локалитета. Ученици одговарају на питања и заједно са наставником сумирају основне чињенице о историјату, намени и значају поменутог локалитета.

Главни део часа/часова (20 минута) Ученици се деле у 4 групе и свака група добија истраживачки задатак.
Од наставника добијају изабрани материјал и литературу.

Прва група добија задатак да идентификује и објасни различита уметничка дела и иницијативе инспирисане Логором „Старо сајмиште“ (стрип Александра Зографа о Хилди Дајч, „камење спотицања“ немачког уметника Гунтера Деминга и Споменик жртвама геноцида над Србима, Јеврејима и Ромима на Старом сајмишту). Потребно је да ученици прочитају делове стрипа и да истраживањем на интернету пронађу одговоре на то како су настале ове иницијативе и који је њихов значај.

„Камен спотицања“ постављен је испред зграде у којој је живела породица Дајч

Миодраг Поповић, Споменик жртвама геноцида над Србима, Јеврејима и Ромима, Београд 1995.

UNA DELLE PERSONE MORTE NEL «DUŠEGUPKA» FU
HILDA DAJČ, ARRIVATA A SAJMISTE A 19 ANNI DOPO
ESSERSI PRESENTATA COME INFERMIERA VOLONTARIA
NELL'OSPEDALE EBRAICO.

Стрип Александра Зографа, Писма Хилде Дајч, 2014.

Друга група има задатак да уз помоћ литературе и архивских снимака истражи и наведе објекте Старог сајмишта.

Ученици добијају означене странице које су им потребне за израду задатка на часу.

Трећа група добија задатак да проучи делове Статута и Закона о Старом сајмишту из 2020. и да анализира њихов садржај како би дала одговоре на следећа питања (претходно им се објасне појам статута и правни однос статута и закона, како би могли да разумеју значај и функцију ових докумената, тј. правних аката):

-
1. Када је донесен Закон о Старом сајмишту, а када Статут?
 2. Које објекте обухвата Меморијални центар Старо сајмиште?
 3. Која два музеја су предвиђена за успостављање?
 4. Зашто је успостављање овог музеја било толико дуготрајно?

Четврта група има задатак да направи временску ленту историјата логора користећи податке са званичног сајта Меморијалног центра „Старо сајмиште“.

Завршни део (20 минута) Ученици петоминутном усменом, писаном или дигиталном презентацијом представљају резултате својих истраживања.

Домаћи пројектни задатак заједнички за цело одељење:

Ученици имају задатак да прочитају у целости материјале које су добили и посете Меморијални центар „Старо сајмиште“, како би могли да направе кратак видео уз помоћ Canva апликације и тако добили заједнички мини документарни филм о Старом сајмишту.

ПЛАН АКТИВНОСТИ

Наставница	Дуња Николић
Школа	XIV београдска гимназија
Наставни предмет	Српски језик и књижевност
Разред	Четврти
Наставна тема	Одјеци Првог светског рата у српској књижевности
Наставна јединица	Утицај рата на српску књижевност почетком XX века
Тип часа	Утврђивање
Циљ часа	Истраживање и критичко разумевање историје и меморијалних споменика из Првог светског рата са фокусом на вредновању људског достојанства.
Образовни исходи	Ученици ће бити у стању да: <ul style="list-style-type: none"> – упореде однос писаца према рату пре почетка сукоба и после проживљених ратних искустава – уоче последице ратова на кршење основних људских права – искажу антиратне ставове – примене критичко-аналитичко размишљање и истичу примере људске солидарности, емпатије и хуманистичких вредности у делима насталим после Првог светског рата – покажу одговоран однос према културно-историјском наслеђу сопственог народа и других народа – пореде различите меморијале посвећене жртвама Првог светског рата – вреднују људско достојанство и у ратним околностима
Кључне компетенције	Комуникација на матерњем језику Дигиталне компетенције Учити да се учи Интерперсоналне и грађанске компетенције Културна експресија

	Компетенције	Поштовање људских права
	за демократску културу	Родна, верска и етничка равноправност Солидарност и емпатија
	Место извођења часа	Ново гробље у Београду
	Кључни појмови	Први светски рат, 1300 каплара, Б. Нушић, М. Црњански, Р. Петровић, Д. Васиљев...
	Наставне методе	Пројектна настава, истраживачки рад, амбијентална настава
	Наставна средства	Ученички радови уз надгледање и менторство предметног професора
	Корелација	Историја, Грађанско васпитање, Свакодневни живот у прошлости
	Додатни наставни материјали и фотографије	https://beotura.rs/new-cemetery/ Апликација Беотура

ПЛАН ЧАСА / ПРОЈЕКТНЕ АКТИВНОСТИ

Уводни део (20 минута) Ученици су претходно упућени на интернет страницу пројекта БЕОградска аванТУРА, како би се упознали са меморијалом коме је посвећен час. Са ученицима се на претходним часовима разговарало о мотивима (ратне) поезије настале током Првог светског рата. По доласки на Ново гробље, ученици прате апликацију Беотура која води кроз војна гробља која се налазе у оквиру комплекса Новог гробља. Ученици ће уз пратњу обићи српско, француско, руско, италијанско, бугарско и аустроугарско гробље. По завршеном обиласку, са ученицима се води разговор о свим жртвама рата и о поштовању страдалих.

Главни део часа/часова (60 минута) Ученици су претходно подељени у три групе. Свака група добила је посебан истраживачки задатак. Предвиђено је да ученици представе своје радове испред одређених споменика на местима сећања.

1. група: Задатак ове групе је био да у припремним активностима издвоје и анализирају мотиве ратних страдања у делима Милутина Бојића и Растка Петровића приликом повлачења и

преласка српске војске и становништва преко Албаније и током боравка на острву Крфу. Ученици ове групе излагаће свој рад испред Спомен-костурнице браниоцима Београда. Њихов задатак је такође да опишу изглед споменика и да идентификују његову симболику: двоглави орао – Србија, пали орао – поражени непријатељ, ланци – ослобођење од ропства, војник на врху – спремност на одбрану, топ као ратно оружје.

Спомен-костурница браниоцима Београда, арх. Роман Верховски, са спомеником српском ратнику, Живојин Лукић, Ново гробље, Београд 1928–31. (фото: [Беотура](#))

2. група: Задатак ове групе био је да се у припремним активностима истраже судбине 1300 каплара (младих питомаца српске војске који су учествовали у Колубарској бици 1914. године). Ученицима се даје налог да уоче мултиетнички састав јединице 1300 каплара, коју су поред српских младића чинили и припадници јеврејске и цинцарске заједнице. На основу прикупљених

Споменик породице Бранислава Нушића, Ново гробље, Београд (фото: [Београда](#))

информација, ученици треба да донесу закључке о интеграцији различитих етничких заједница у Краљевини Србији уочи Првог светског рата и на његовом почетку, што се огледало у привржености младих војника држави у којој су живели и спремности да учествују у њеној одбрани. Своје излагање група саопштава у близини гроба Бранислава Нушића, који је био цинцарског порекла, а чији је син Страхинја Бан Нушић био један од младих војника погинулих у рату. Повезница са савременим контекстом успоставља се налогом да ученици уоче актуелан однос државе према према различитим етничким заједницама и националним мањинама. Кроз разговор са наставником, ученици треба да дођу до закључка да је свим

грађанима у Републици Србији уставом загарантована равноправност без обзира на националну, верску, родну припадност, што представља основни предуслов прихватања Србије као њихове домовине.

3. група: Задатак ове групе је да, у оквиру припремних активности, претходно истражи антиратну поезију Немачке, Аустрије, Француске или Велике Британије. Одабране стихове ученици читају испред неког војног гробља (на пример „Dulce et decorum est”, или „Срећа”, британског песника Вилфреда Овена који је погинуо пред крај Првог светског рата, а чије стихове је искористио композитор Бенџамин Бритн у свом делу *Антиратни реквијем*).

Француско војно гробље, Београд (фото: Беотура)
<https://beotura.rs/new-cemetery/>

4. група: Задатак ове групе био је да представи мотиве које су проналазили у послетарној српској књижевности а који истичу бесмисао рата и страдања (После излагања ове групе обилазе се места где су сахрањени Милош Црњански, Иво Андрић...)

Алеја заслужних грађана, Ново гробље, Београд
(фото: Беатура)

**Завршни део
(10 минута)**

По завршетку ученичких излагања, ученици доносе закључке о томе како су рат и ратна разарања, пре свега губици живота, променили поглед на свет оних који су рат преживели. Поред песника, у ову групу уметника са изразито антиратним ставом ученици могу да укључе и сликаре, који су ратно искуство уградили у своју уметност приказујући изразито нехумане, застрашујуће ситуације којима су сведочили (најсликовитији примери су немачки сликари Ото Дикс, Рудолф Шлихтер или Георг Гроса, и други сликари експресионизма).

Ученици на крају овог часа на месту сећања могу да изнесу личне импресије о томе колико су за њих подстицајни и инспиративни примери људскости и солидарности са којима су имали прилику да се упознају.

Какве емоције су изазвале страдања и последица рата које су приказивали уметници (песници и сликари) који су припадали различитим народима и зараћеним странама у Првом светском рату?

Пројектни задатак:

Ученици су добили задатак да своја излагања допуне новим сазнањима која су прикупили и током овог часа и своје радове преточе у филм, кратку радио-драму, или да направе постере како би своје радове могли да прикажу у виду мултимедијалне школске изложбе.

Евалуација часа: (1 за најмању а 5 за највећу оцену)

- 1) Овај час био је користан и омогућио ми је нова знања. 1 2 3 4 5
- 2) Сценарио часа је био добро замишљен. 1 2 3 4 5
- 3) Тема часа је подстицајна за даље бављење. 1 2 3 4 5
- 4) Атмосфера на часу била је подстицајна за рад. 1 2 3 4 5

ПЛАН АКТИВНОСТИ

Наставници	Ивана Томас и Александар Јовановић
Школа	ОШ „Јован Јовановић Змај”, Свилајнац
Разред	Седми
Наставни предмети	Историја и Информатика
Наставна тема	Европа, свет и српски народ на почетку индустријског доба (од средине XVIII до средине XIX века)
Наставна јединица	Истакнута личност локалне историје Милосав Здравковић Ресавац и културна баштина
Тип часа	Утврђивање
Циљ часа	Упознавање локалне политичке историје прве половине XIX века уз развијање компетенција за демократску културу преко истраживања локалне културне баштине.
Образовни исходи	Ученици ће бити у стању да: <ul style="list-style-type: none"> – идентификују значајне личности локалне историје – уоче процесе континуитета и промене у историји – критички анализирају различите наративе о историјским догађајима и појавама који су обликовали савремени свет – упоређују места локалног културно-историјског наслеђа путем различитих визуелних извора – користе дигиталну интерактивну игру за учење – вреднују значај очувања културне баштине – увиђају промене у урбанизацији и модернизацији и њихов ефекат на услове живота – примењују вештине сарадње и међусобног уважавања
Кључне компетенције	Комуникација на матерњем језику Дигиталне компетенције Учити да се учи Интерперсоналне и грађанске компетенције Културна експресија

Компетенције за демократску културу Вештине аналитичког и критичког размишљања
Флексибилност и прилагодљивост
Вештине за сарадњу
Грађански дух
Знање и критичко разумевање света: културе, историје, околине

Кључни појмови Свилајнац, културно наслеђе, урбанизација, кнез

Наставне методе Амбијентална настава, интердисциплинарна настава, истраживање, интерактивна игра

Наставна средства Мобилни телефони, интернет

Место извођења наставе Двориште гимназије, црквена порта, Трг европског пријатељства, ужи центар града

Корелација Информатика

Додатни наставни материјали и фотографије Интерактивна игра линк, <https://oszmajsv.edu.rs/lov-na-bлаго/>, аутори: Ивана Томас, Александар Јовановић
Фотографије <https://digitalna.resavskabiblioteka.rs/>; одломци текстова из књига о локалној историји, Милосав Здравковић: први човек Ресаве: трагом предања, записа и архивске грађе; Стаматовић, Десанка, Обрадовић Бошко, Свилајнац: Ресавска библиотека; Деспотовац: Народна библиотека „Ресавска школа“, 2013; Никодије Трујић, *Сто година Гимназије „Лаза Стојановић“ у Свилајнцу (1877–1977)*, Свилајнац, 1977;
Никодије Трујић, Миша Милојевић, *Ресава путевима борбе и слободе*, Свилајнац, 1986.

ПЛАН ЧАСА / ПРОЈЕКТНЕ АКТИВНОСТИ

Елементи пројекта Пројектна активност је намењена ученицима у којој ће истраживати локалну историју града. Број часова за истраживање – 2:

1. час: Историјска контекстуализација Првог и Другог српског устанка, са посебним акцентом на војводе као кључне личности које су предводиле устанке против османлијске власти. Ученици ће посебно истражити биографије и историјску улогу ресавских кнезова, као и уређење унстаничке Србије на почетку XIX века.

2. час: Истраживање извора различитог порекла на основу изабраних публикација. Ученици ће критички анализирати изворе информација у складу са развијањем компетенција и остваривањем предметних исхода.

(М. Здравковић: први човек Ресаве: трагом предања, записа и архивске грађе; Д. Стаматовић, Б. Обрадовић, Свилајнац: Ресавска библиотека; Деспотовац: Народна библиотека „Ресавска школа“, 2013; Н. Трујић, *Сто година Гимназије „Лаза Стојановић“ у Свилајнцу (1877–1977)*, Свилајнац, 1977; Н. Трујић, М. Милојевић, *Ресава путевима борбе и слободе*, Свилајнац, 1986)

Ученици ће добити инструкцију да погледају документарне филмове – разговор са историчарем Небојшом Дамјановићем и филм о Милосаву Здравковићу Ресавцу, на основу кога ће направити аналитичке белешке

(VOJVODA RESAVAC - VOJVODA KOJI NIJE NAPUSTIO SRBIJU NI POSLE PRVOG SRPSKOG USTANKA - SERBIKA 040 ; <https://youtu.be/SxzdEa5bQ58?si=9qzV4CdbFizY6L4l>)

Предмет истраживања ученика је ужи центар града Свилајнца у којем је недавно постављен споменик Милосаву Здравковићу Ресавцу, ученику Велике школе, кнезу Ђупријске нахије, члану Совјета, сараднику кнеза Милоша, значајној политичкој личности у Србији у првој половини XIX века. Ученици ће добити задатак да истражују историјску улогу ове историјске личности, као и да ли постоје места сећања на њу као и где се налазе.

Главни део Ученици подељени у групе учествују у активности „Лов на благо”. Свака група добија текстове (који су састављени на основу одломака из монографија) и фотографије са задацима. Игру покрећу на мобилним телефонима или таблетима када започну потрагу за благом по граду. Ученици одлазе у шири центар града – Парк европског пријатељства, где се налази споменик Милосаву Здравковићу Ресавцу, откривен 2022. године, да би започели истраживање.

Споменик Милосаву Здравковићу Ресавцу, Свилајнац, вајари Зоран Ивановић и Богдан Доброта, 2022.

1. задатак

Упоредите фотографије са данашњим локацијама и пробајте да уз помоћ текста пронађете и означите Праву чаршију:

Одломци текстова из књига о локалној историји:

„... Као ретко које насеље у Србији, Свилајнац се брзо по ослобођењу од Турака почео формирати по регулационом плану. Од села се одвојила чаршија 1820. године и пројектовала се обликом који је задржан до данас, осовином према Пожаревцу и уздуж реке Ресаве. У њему је рано почела регулација и урбанизација и већ 1828. године је започето калдрмисање улице, па је за 3600 аршина калдрме исплаћено 594 гроша. Чаршија је добила и трг који је настао на простору где је данас парк са бистом народног хероја Лазе Сојановића... (парк 'Европског пријатељства').”

„... Калдрма у Свилајнцу урађена је од марта до маја 1829. године (...) на главном сокаку с десне стране Ресаве.”

„... према једној скици у Архиву Србије из 1836. године, Свилајнац је имао у чаршију, која се пружала данашњом улицом Маршала Тита (данас Светог Саве), од моста на реци Ресави код болнице до кафане 'Радикалац' и некадашњом Кривом чаршијом до 'Мале ваге'.”

Питања за ученике:

Шта је довело до промене у изгледу града од почетка 19. века до данас? (могући одговори: индустријализација, глобализација, побољшање економских и друштвених услова...)

Зашто је подигнут споменик Милосаву Здравковићу Ресавцу? (могући одговори: заслуге за образовање, урбанизацију, ангажовање у политичком животу Србије, у економском развоју...)

2. Задатак

Упоредите фотографије са данашњим локацијама и уз помоћ текста означите зграду Гимназије.

Зграда Гимназије у Свилајнцу (некад и сад)

„... Школа и црква су биле лоциране у кругу у коме се и данас налазе...”

„... Школска зграда била је намењена потребама Основне школе, али је у датом тренутку уступљена Гимназији...”

Питање за ученике:

Зашто је тада школа саграђена близу цркве?
(подсетити ученике где се школовао Милосав Здравковић Ресавац; манастирске/црквене школе су биле места учења током средњег века и до првих деценија XIX века)

3. задатак

Упоредите фотографије са данашњим локацијама и уз помоћ текста означите место на коме је била Основна школа.

„... како је Основну школу о свом трошку у Свилајнцу отворио и издржавао Милосав Здравковић, могући почетак рада је и новембар 1818. и пролеће 1819. године... осим почетка рада остаје непозната и зграда где је смештена ова прва школа... У предањима и сећањима Мите Исаковића, помиње се зграда у дворишту данашње Гимназије (где је ишао у школу његов отац 1832.)...”

После 1863. године, школа је била смештана у кућама узиманим у закуп, док нису подигнуте две школске зграде: једна где и данас постоји, иза цркве, друга код Записа, позната касније као Радничка школа, у мали Дошљакових.
„Зграда која је зидана 1875. уступљена је Гимназији...”

Некадашња Основна школа (данас Машинска школа), Свилајнац

Питање за ученике:

Наведите разлоге због којих је школовање било важно тада и разлоге због којих је важно данас.
(Ученици наводе своје предлоге.)

4. задатак

Упоредите фотографије са данашњим локацијама и уз помоћ текста пронађите и означите локацију цркве:

Црква Св. Николе, Свилајнац (некад и сад)

„... школа и црква биле су лоциране у кругу у ком се и данас налазе...”

„... Црква Светог Николе у Свилајнцу је најстарија и по свему судећи једина сачувана грађевина, зидана под надзором кнеза Милосава Здравковића, грађена од ломљеног камена, окречена изнутра и споља, имала је једно темпло (купола) и била је патосана туглом, а кров је био покривен ћерамидом...”

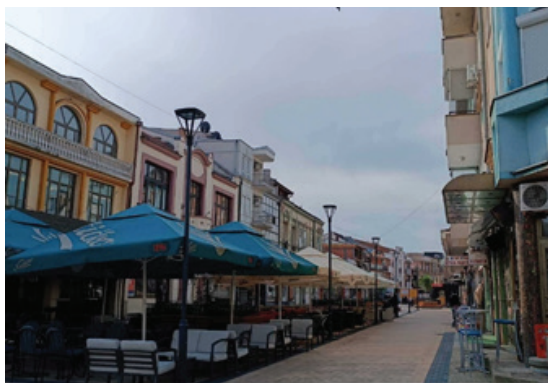
Питање за ученике:

Зашто су цркве биле увек у средишту града?

(могући одговори: средишње место окупљања становника града, обављају се важнији догађаји у животу: венчање, крштење обреди и сл.)

5. задатак

Упоредите фотографије са данашњим локацијама и уз помоћ текста пронађите и означите Криву чаршију са слике.

Део Улице Стевана Синђелића, познатији као Крива чаршија, Свилајнац

„... према једној скици у Архиву Србије из 1836. године, Свилајнац је имао и Чаршију, која се пружала данашњом улицом Маршала Тита (данас Светог Саве), од моста на реци Ресави код болнице до кафане 'Радикалац' и некадашњом Кривом чаршијом до 'Мале ваге'.”

Питања за ученике:

Због чега је дошло до промена у називима улица?
(могући одговори: политичке промене у Србији и Југославији)

Шта се променило у изгледу Чаршије? (Ученици наводе своја запажања.)

Зашто се данас долази овде? (могући одговори: куповина, трговина, састанак...)

Колико је трговина била важна некад, а колико је важна данас? (могући одговори: важност трговине и размене људских добара је подједнако важна, мењају се производи и начини трговине...)

Завршни део (10 минута) Провера означених објеката, сумирање закључака истраживања до којих су дошли ученици, као и повратних информација о њиховим утисцима, сарадњи у групи, превазилажењу изазова у истраживању, анализи материјала, комуникацији и сл. Предлози ученика за даље истраживање културног наслеђа и примене интерактивне игре.

Евалуација часа: (1 за најмању а 5 за највећу оцелу)

1) Овај час био је користан и омогућио ми је нова знања. 1 2 3 4 5

2) Час је био занимљив.

1 2 3 4 5

3) Тема часа ме инспирише да даље истражујем.

1 2 3 4 5

4) Атмосфера на часу била је подстицајна за рад.

1 2 3 4 5

ПЛАН АКТИВНОСТИ

Топовске шупе – између памћења и заорава

Наставница	Јасмина Премовић
Школа	ОШ „Змај Јова Јовановић”, Београд
Предмет	Историја
Разред	Осми
Наставна тема	Други светски рат у Југославији
Наставна јединица	Последице рата – Топовске шупе као места сећања
Тип часа	Обрада/утврђивање
Циљ часа	Упознавање ученика са постојањем и деловањем логора Топовске шупе у Београду у који су током Другог светског рата интернирани цивили и и потом одвођени на егзекуцију, уз пропитивање односа савременог друштва према култури сећања увидом у актуелно стање и функцију тог места сећања.
Образовни исходи	Ученик ће бити у стању да: <ul style="list-style-type: none"> – брани гледиште да сви закони треба да буду у складу са међународним нормама и стандардима за људска права – уочава ангажованост уметника у суочавању са неприхватљивим историјским ситуацијама – вреднује важност поштовања људског достојанства кроз истраживања о историјату логора Топовске шупе – анализира узроке и последице расистичких идеја националсоцијализма током Другог светског рата – вреднује значај културе сећања тј. важност обележавања места страдања цивили у рату – изражава емпатију према људским жртвама свих народа
Кључне компетенције	Комуникација на матерњем језику Дигиталне компетенције Учити да се учи Интерперсоналне и грађанске компетенције Културна експресија

Компетенције за демократску културу	Вредновање људског достојанства и људских права Вредновање културне разноликости Знање и критичко разумевање Поштовање Емпатија Вештине за сарадњу
Место извођења часа	Библиотека школе, или локација Топовских шупа
Кључни појмови	Топовске шупе, логор, Холокауст, Порајмос, место сећања, Роми
Наставне методе	Истраживачки рад, пројектна настава
Наставна средства	Архива и резултати истраживања Центра за примењену историју, лаптоп, пројектор, уџбеник Прилог 1, 2
Корелација	Грађанско васпитање; Свакодневни живот у прошлости
Додатни наставни материјали	http://topovskesupe.rs/ (http://topovskesupe.rs/ , https://archivum.arhivvojvodine.org.rs/logor-topovske-supe/ , https://www.youtube.com/watch?v=rJsl3lceBpg) https://fcit.usf.edu/Holocaust/arts/musVicti.htm

ПЛАН ЧАСА / ПРОЈЕКТНЕ АКТИВНОСТИ

Уводни део (10 минута) Ученици слушају песму Леонарда Коена „Dance me to the end of love” истовремено читајући текст пројектован на видео-биму. Питамо их да ли могу да повежу песму са темом часа и да ли знају ко је Леонард Коен. Питамо их да ли би икада помислили да ова песма има везе са страдањем људи. Откривамо ученицима шта је инспирисало Леонарда Коена да напише ову песму (љубавна песма која на метафорички начин приказује патње људи у нацистичким логорима смрти током Холокауста).

Разговор са ученицима о последицама Другог светског рата. Могућа питања:

1. Шта значе појмови геноцид, Холокауст и Порајмос?
2. На које начине су ови злочини спровођени током Другог светског рата?
3. Који логори су постојали у Београду током Другог светског рата?
4. Јесте ли некада били на местима где су се налазили?
5. Како та места данас изгледају?
6. Када и зашто је почео да се обележава Међународни дан сећања на жртве Холокауста?
7. Када и зашто Република Србија обележава сећање на жртве Холокауста, геноцида и других жртава фашизма у Другом светском рату? (22. априла поводом пробијања логораша из усташког логора Јасеновац)

Главни део (60 минута) Ученици су претходно разврстани у групе и додељени су им истраживачки домаћи задаци. Препоручени су им и извори за истраживање.

- 1. група:** Задатак ове групе је да истражи историјат логора Топовске шупе (настанак и трајање, локација, надлежност над логором и командант логора, број затвореника и њихова етничка припадност, судбина затвореника и сл.).

Такође ова група истражује и његову историју после Другог светског рата. Истраживање подразумева и проналазак фотографија релевантних за задатак и њихово презентовање.

2. група: Задатак друге групе је да напише извештај о томе како данас изгледају Топовске шупе (или место где су се налазиле). Да ли је место обележено? Да ли је обележено на прави начин? Ко и када је обележио место? Да ли је било препрека на путу обележавања овог места? Истраживање је подразумевало и проналазак фотографија релевантних за задатак и њихово презентовање. (Због лошег стања и небезбедног приступа месту сећања, ученицима се даје јасна инструкција да локацију опсервирају искључиво са безбедне удаљености, водећи рачуна о сопственој сигурности избегавајући ризичне ситуације – удаљеност од физичких препрека, саобраћајница, неприступачност терена и сл.)

3. група: Ова група имала је задатак да прочита архивски материјал везан за сведочење Томе Димитруа из Панчева. (Реч је о убиству Рома Душана Јовановића који је страдао заједно са оцем и дедом.) Истовремено ово је прилика да се ученицима да задатак да истраже мотиве убиства четрнаестогодишњег дечака са истим именом, Душана Јовановића, којег су 1997. године у Београдској улици убили малолетни припадници екстремистичке групе.

4. група: Четврта група имала је задатак да „оживи” имена људи са списка логораша изговарањем њихових имена. Овај задатак такође је захтевао од ученика да у списковима логораша пронађу личности млађе од 20 година као и најмлађег логораша. Затим да испричају како је могао да се осећа.

Начин презентовања истраживања се договара са ученицима у зависности од њихових предлога: ppt презентација, филм, постер, анимација, стрип. Током презентације истраживања ученици ће бити подстицани да постављају питања и да дискутују.

Завршни део У завршетку часа наставник пита ученике:
(20 минута)

Како бисте ви обележили место где су се некад налазиле Топовске шупе, а како место на коме је убијен дечак Душан Јовановић 1997. године? Ученици дају своје предлоге на који начин би они уредили ово место (као парк природе, музејски простор, изложбени простор за младе уметнике, едукативни центар...).

Какве кораке и активности бисте ви могли да предузмете на спречавању дискриминације према мањинским групама у друштву данас?

Ученици дају своје предлоге.

Евалуација часа: (1 за најмању а 5 за највећу оцену)

- 1) Овај час био је користан и омогућио ми је нова знања. 1 2 3 4 5
- 2) Сценарио часа је био добро замишљен. 1 2 3 4 5
- 3) Тема часа је подстицајна за даље бављење. 1 2 3 4 5
- 4) Атмосфера на часу била је подстицајна за рад. 1 2 3 4 5

ПРИЛОГ 1

„Dance Me to the End of Love” песма је Леонарда Коена из 1984. године, а први пут ју је снимео за свој албум *Various Positions*. У сваком од пет логора за истребљење нацисти су стварали оркестре затвореника-музичара, терајући их да свирају док су њихови другови затвореници марширали до гасних комора. Многи музичари су били приморани да беспомоћно гледају како се њихови пријатељи и породице уништавају. Аушвиц је имао шест оркестара, од којих је један садржао 100–120 музичара. <https://fcit.usf.edu/Holocaust/arts/musVicti.htm>

ПРИЛОГ 2. – ГЕНОЦИД

„У овој конвенцији се под геноцидом подразумева било које од ниже наведених дела, почињених у намери да се потпуно или делимично уништи као таква нека национална, етничка, расна или религиозна група:

- (а) убиство чланова групе;
- (б) тешка повреда физичког или менталног интегритета чланова групе;
- (ц) намерно подвргавање групе таквим животним условима који треба да доведу до њеног потпуног или делимичног физичког уништења;

- (д) мере усмерене ка спречавању рађања у оквиру групе;
- (е) принудно премештање деце из једне групе у другу.”

Република Србија обележава сећање на жртве Холокауста, геноцида и других жртава фашизма у Другом светском рату. 22. априла поводом пробијања логораша из усташког логора Јасеновац.

Холокауст (1933–1945) је име за систематски државни прогон и геноцид над Јеврејима и другим етничким, верским и политичким групама људи током Другог светског рата од стране нацистичке Немачке и њених сарадника. 27. јануар је међународни Дан сећања на жртве Холокауста, поводом ослобођења Аушвица.

(United States Holocaust Memorial Museum, Washington, DC)

Порајмос је термин којим Роми означавају геноцид који су над њима спроводили нацисти и њихови колаборационисти током Другог светског рата. Међународни дан сећања обележава се 2. августа, као знак сећања на дан када су 1944. године 2897 Рома убијена у концентрационом логору Аушвиц. Геноцид над Ромима влада Савезне Републике Немачке званично је признала 1982. године, када је основано удружење Синта и Рома у Немачкој. (https://www.coe.int/en/web/roma-genocide/virtual-library/-/asset_publisher/M35KN9VVoZTe/content/georgia-recognition-of-the-genocide)

Некадашњи логор Топовске шупе данас, Београд

Спомен плоча дечаку Душану Јовановићу, Београд, 2007.

Плоча у спомен на логор Топовске шупе , Београд, 2019.

ПЛАН АКТИВНОСТИ

Крвави марш

Наставници	Дарко Костић, професор историје, Мирјана Сремчевић, професор историје
Школа	Економска школа „Стана Миловановић”, Шабац Медицинска школа „Др Андра Јовановић”, Шабац
Наставни предмет	Историја
Разред	Други
Циљ пројекта	Разумевање последица и механизма деловања стереотипа, предрасуда, дискриминације, расизма и антисемитизма у савременом и историјском контексту на примеру страдања становништва града Шапца (шабачки Јевреји, локално становништво и Кладовски транспорт) 1941–1942. године.
Међу-предметне компетенције	Компетенција за целоживотно учење Комуникација Рад са подацима и информацијама Решавање проблема Сарадња Одговорно учешће у демократском друштву
Компетенције за демократску културу	Вредности: вредновање људског достојанства и људских права; вредновање културне разноликости; вредновање демократије, правде, поштења, једнакости и владавине права; Ставови: отвореност према другим културама као и другим уверењима, погледима на свет и праксама; поштовање; одговорност; Вештине: вештине аналитичког и критичког размишљања; вештине слушања и опажања; емпатија; Знање и критичко разумевање: знање и критичко разумевање света: политике, права, људских права, културе, култура, религије, историје, медија,

Образовни исходи:	Ученик ће бити у стању да:
Ученик/ученица ће бити у стању да:	<ul style="list-style-type: none"> – дефинише и адекватно користи појмове: антисемитизам, расизам, дискриминација, Холокауст, људска права – употребљава појам Холокауст у историјском контексту и анализира његове специфичности – препозна и уочи стереотипе и предрасуде – закључује до каквих последица су довеле предрасуде и стереотипи у односу на Јевреје током Другог светског рата – аналитички деконструише мит о аријевској раси, антисемитизам и расизам као окоснице нацистичке идеологије – препозна улогу пропаганде и васпитања у идеолошкој индоктринацији и дискриминацији која може да води ка спровођењу злочина над појединцима или припадницима одређене групе – уочава последице злоупотребе моћи – објашњава узрочно-последичне везе – препозна одговорност појединца и друштва у чувању и неговању људских права и слобода – препознаје и супротставља се различитим облицима дискриминације – препознаје и заузима став према злочинима против човечности у савременом окружењу – анализира одговорност појединца за своје поступке на примерима из филма, али и садашњости – показује на примерима одговоран однос према споменицима и културном наслеђу сопственог народа и других народа

Кључни појмови	Крвави марш, Холокауст, антисемитизам, расизам, дискриминација, злочин против човечности, пропаганда, стереотип, предрасуда
Место извођења	Учионица, Музеј шабачких Јевреја, Трг жртава фашизма, јеврејско гробље, Стари млин
Наставне методе	Пројектна настава; групни рад, активна настава, употреба филма у настави, дијалогска, комбинована – разговор, рад на тексту, илустративно-демонстративна; тип учења: учење путем открића, проблемска настава
Наставна средства	Слике, презентације, локалитети

ПЛАН ЧАСА / ПРОЈЕКТНЕ АКТИВНОСТИ

Елементи пројекта Пројекат има неколико фаза и организује се на крају школске године у склопу обележавања Дана жртава фашизма на темама из локалне историје.

1. Меморијализација – обележавање Дана жртава фашизма
2. Уочавање предрасуда и стереотипа
3. Анализа пропаганде
4. Анализа историјског контекста холокауста у европским и локалним оквирима
5. Места сећања у функцији учења о демократским и хуманистичким вредностима

Активности **1. Меморијализација** - обележавање Дана жртава фашизма – 22. април

Група ученика добија задатак да истражи догађаје из јесени 1941. године, познате под називом *Крвави марш* и установи важност неговања сећања на тај ратни злочин и људе који су том приликом убијени.

Након прикупљања и анализе информација извора различите провенијенције, ученици представљају резултате свог истраживања. У склопу презентације и обележавања Дана жртава фашизма ученицима се пројектују одломци документарног филма Стевана Маринковића „Крвави марш“ (<https://www.youtube.com/watch?v=6i9RbN4dFAE>). Ученици имају задатак да током гледања документарног филма направе белешке користећи стратегију учења 3-2-1 (<https://www.facinghistory.org/resource-library/3-2-1>), која подразумева да ученици наведу три чињенице/појаве/ ситуације које су научили из филма, да наведу две недоумице које имају, или да поставе два питања како би додатно разјаснили приказане догађаје, личности, контекст, наратив, и на крају, да издвоје једну импресију коју је приказани материјал оставио на њих. Наставник модерира активност изводећи опште закључке на основу одговора и коментара ученика. У наставку води дискусију са ученицима о сведочанствима преживелих која су изнесена у филму, евентуалним личним породичним искуствима предака ученика у вези са представљеним догађајима

(Крвави марш), или неким другим сличним догађајима из времена Другог светског рата. Закључни део дискусије посвећен је провери разумевања појмова ратни злочин, злочин против човечности, људска права у историјском и савременом контексту. Активност се завршава извођењем закључка о значају неговања културе сећања и обележавања Дана жртава фашизма уз објашњење због чега је баш тај датум одабран за меморијализацију у Републици Србији.

2. Уочавање предрасуда и стереотипа – радионица – Ми, они други – мај 2023.г. модификована радионица Татјане Чубрило, 1 школски час, вршњачка едукација

1. корак – ученицима се даје налог да на хартији, или стикеру напишу по једну асоцијацију на реч Холокауст. Наставник распоређује стикере са асоцијацијама на таблу, или пано и даје повратну информацију ученицима. Уколико је потребно објашњава појам, наводећи да ће радионица у којој ученици учествују, бити посвећена идентификовању неких појава које су далекосежно довеле до холокауста.

2. корак – ученици се разврставају у мање групе

3. корак – свака група добија задатак да на примеру 3 породичне портретне фотографије из времена Другог светског рата (на којима нема било каквих специфичних обележја на основу којих би ученици одмах могли да одреде колективни идентитет, осим да припадају грађанској класи) покуша да утврди којој националности, етничкој, или верској заједници припадају особе/породице са фотографија. Једна од фотографија је портрет породице Демајо. Очекивано је да ученици покушају да одговоре на захтев уочавајући неки визуелни детаљ, или да закључе, што је једино могуће на основу фотографија, да се не може утврдити идентитет. (5 мин)

Породица Демајо на Београдском сајму 1940.

4. корак – наставник на табли записује одговоре и образложења ученика. Наставник сумира активност изводећи закључак да се на основу изгледа, одеће, контекста, амбијента не може одредити етничка, верска, национална припадност особа са фотографија. (5мин)

5. корак – наставник поставља на таблу породичне фотографије које су ученици анализирали, а поред њих примере нацистичких порпагандних плаката на којима су кроз стереотипе и карикатуралне приказе представљени припадници јеврејског народа. Ученици на основу поређења визуелних извора доносе закључак о начинима на који су кроз идеологију нацизма представљани грађани, припадници јеврејске заједнице, и колико те предсаве одударајау од реалности. Потом, у разговору са ученицима објашњава појмове стереотип и предрасуда, уз навођење механизма како се користе у својству пропаганде. (5 мин)

6. корак – На темељу појмова стереотип, предрасуда, пропаганда – наставник ученицима даје задатак да на новом стикеру напишу две могуће последице њиховог штетног деловања (очекивани одговори, дискриминација, расизам, злочин, кршење људских права, геноцид и сл.). Добијене одговоре наставник лепи на таблу и даје повратну информацију ученицима наводећи могуће негативне последице ових појава (10мин)

7. корак – разговор –дискусија (10мин): Да би се на одговарајући начин упознали са етничким и религијским стереотипима који дуго егзистирају у друштвима, ученицима се дају примери генезе представа о припадницима јеврејске заједнице од средњег века до појаве националсоцијализма. Наводи се како су предрасуде и стереотипи утицали на међуљудске односе у местима где су различите етничке, културне, верске групе живеле заједно.

8. корак – Ученици у дискусији са наставником треба да дођу идентификују последице које у друштву производе предрасуде, негативни стереотипи са којима се они сусрећу у свом окружењу (дискриминација на основу националне, верске, родне, полне пропадности), а које могу даље довести до озбиљнијег кршења људских права и стварања конфликта и насиља у друштву.

Радионица се завршава одговорима ученика на питање како они могу да делују да би спречили дискриминацију у свом окружењу (почев од критичке анализе информација, суочавања са друштвеним изазовима, поступање и доношење одлука заснованих на демократским принципима и хуманистичким вредностима.)

3. Анализа пропаганде – радионица нацистичке пропаганде, вршњачка едукација

1. Ученици, имајући у виду претходно стечена знања и разумевање појмова предрасуде, стереотипа, пропаганде, историјске основе *антисемитизма* анализирају тај појам у оквиру идеологије и политике нацизма. (5 минута)

2. Ученици се деле у групе и добијају налог да анализирају пропагандни нацистички антисемитски плакат.

Инструкција:

Анализирајте плакат:

- Ко или шта је представљено на плакату?
- На основу којих визуелних елемената су аутори плаката сугерисали којој етничкој групи припада (изглед, физиономија, одећа, ситуација)?
- Које боје доминирају на плакату?
- Какву осећања су желели да изазову и какву атмосферу да дочарају аутори плаката?
- Коме је намењен плакат?
- Коју поруку носи?

3. Ученици извештавају до каквих закључака су дошли на основу анализе плаката. (25 минута)

4. Наставник поставља питања:

- Да ли у свом окружењу примећујете пропаганду која води ка дискриминацији, нетолеранцији и мржњи према другима? Уколико примећују, треба да наведу пример.

- Може ли образовање да допринесе спречавању оваквих појава? Уколико ученици дају потврдан одговор, треба их навести да објасне на који начин се могу спречити такве појаве.

4. Анализа историјског контекста холокауста у европским и локалним оквирима – Холкауст у Југославији. Ученици се деле у групе и свака група добија посебан задатак.

Прва група треба да анализира садржину расних закона (Нирнбершки закони)

Друга група има задатак да на основу препоручене литературе (уџбеника, референтних интернет страница) прикупи и класификује основне информације о холокаусту у Европи (хронологија, механизми, географска распрострањеност, начини депортације и организација концентрационих логора)

Трећа група, по истом принципу, организује и презентује информације о холокаусту на територији Југославије.

Четврта група треба да прикупи информације о геноциду над Србима, Јеврејима и Ромима у НДХ.

Своје закључке ученици презентују на крају часа. Наставник даје повратну информацију ученицима, вреднује њихове активности и изводи историјске закључке на тему.

5. Места сећања у функцији учења о демократским и хуманистичким вредностима – посета локалитетима у Шапцу

Ученици добијају инструкције за обилазак места сећања и окупљају се на Тргу жртава фашизма. (подсећање информација о Крвавом маршу и Кладовском транспорту). Обилазак различитих локација у граду везаних за тему (стари млин где су били смештени Јевреји из Кладовског транспорта; Јеврејско гробље; Винаверов трг; Шабачка синагога која је данас Музеј шабачких Јевреја)

У музеју ученици се додатно информишу о историји шабачких Јевреја, посредством предавања, текстуалних и визуелних извора.

Пројектна активност се завршава разговором са ученицима да ли се баштина везана везана за тему чува на адекватан начин? Шта грађани могу да предузму да би указали на значај очувања ових објеката и културе сећања? (оснивање удружења грађана за заштиту споменичког наслеђа, навести пример Стевана Маринковића и његовог Удружења) Да ли су током ових часова препознавали своје стереотипе и како су се осећали суочавајући се њима? Како могу да утичу на спречавање дискриминације у свом окружењу?

Трг жртава фашизма у Другом светском рату, Шабац

Бивша Шабачка синагога подигнута 1894, данас Музеј Шабачких Јевреја

Зграда Старог млина, Шабац

Јеврејско гробље, Шабац

ПЛАН АКТИВНОСТИ

Траговима јагодинског учитеља

Наставнице	Љиљана Ивановић Јованчевић Марија Алексић
Школа	ОШ „Рада Миљковић”, Јагодина
Предмет	Интердисциплинарна пројектна настава – Српски језик и књижевност и Историја
Разред	Седми
Наставна тема	Европа, свет, српска држава и народ у другој половини XIX века
Наставна јединица	Културна и просветна политика и свакодневни живот у Краљевини Србији крајем XIX века
Тип часа	Обрада/утврђивање
Циљ часа	Развијање језичких компетенција и компетенција демократске културе коришћењем стечених знања из историје и области језичке културе, кроз истраживачки рад: историјат Мушке учитељске школе у Јагодини као значајног културног наслеђа.
Образовни исходи	Ученик ће бити у стању да: – уочава значај културног и историјског наслеђа у формирању савременог света – критички процењује различите информације и тумачење историјског догађаја – препознаје значај разноврсности културних образаца – аргументовано расправља о питањима вредности у савременом друштву – говори јасно, поштујући стандарднојезичку норму – чита и пише са разумевањем различите врсте текстова и коментарише их, у складу са узрастом – измишља креативне начине изражавања кроз покрет, плес, игру
Кључне компетенције	Комуникација на матерњем језику Дигиталне компетенције Учити да се учи Интерперсоналне и грађанске компетенције Културна експресија

Компетенције за демократску културу	Развијање емпатије Јачање одговорности и демократског духа Сарадња и тимски рад Развијање вештине аргументованог и критичког мишљења Активно учествовање у решавању друштвених проблема
Литература	<i>Games for actors and non-actors</i> , second edition, Augusto Boal, published 2002 by Routledge 11 New Fetter Lane, London EC4P 4EE Приручник <i>Подједнако важни</i> , Програм за рад са младима на тему друштвених (не)једнакости путем јединственог метода базираног на драмским техникама, симулацији и друштвеној игри, Бранка Бајић Јованов, Демир Мекић, Душан Благојевић, Јелена Вуксановић, Београдски центар за људска права, 2022.
Кључни појмови	Школство, учитељска школа, педагогија, образовање, писмо
Наставне методе	Монолошка, дијалoшка, групни рад
Наставна средства	Лаптоп, пројектор , флип-чарт папир
Место извођења наставе	Учионица, парк Факултета педагошких наука у Јагодини
Корелација	Грађанско васпитање
Додатни наставни материјали и фотографије	https://drive.google.com/drive/u/0/folders/1QsF6tUZ5mLCeNKolWakJgghtGjE6GeKlf https://drive.google.com/file/d/17jL_ClyHCcaGJhay0_ujzElluqinGrI9/view?usp=drive_link https://www.rts.rs/lat/magazin/nauka/2487803/sreten-adzic-prvi-srpski-skolovani-pedagog.html

ПЛАН ЧАСА / ПРОЈЕКТНЕ АКТИВНОСТИ

Први час Преводна активност:

Активност је осмишљена као сарадничка у којој се повезују историја, српски језик и књижевност. Наставнице су претходно објасниле ученицима циљ и исходе ове активности. Упутиле су их на релевантне изворе и литературу, како би се упознали са делатношћу и заоставштином Сретена Аџића, оснивача Учитељске школе у Јагодини. Главни задатак ученика је да на основу прикупљених информација направе плакат, презентацију или кратак филм о делу и заоставштини Сретена Аџића. Ученици се консултују са наставницама све време истраживања уколико постоје недоумице.

У првом делу часа наставнице користе импулс методу асоцијативног писања речи на тему ШКОЛА. Ученици изговарају све речи које их асоцирају на школу, или школство. Једна од наставница записује све што ученици изговарају. Након тога, ученици добијају задатак да од свих исписаних речи изаберу три које ће употребити и представити помоћу плеса/покрета, кретања од тачке А до тачке Б. Тим покретима које сами осмишљавају треба да испричају причу у вези са школом и свим оним што школу чини – у самој школи и изван ње.

Друга активност је кратка дискусија на тему „Зашто је школа важна?“ Наставнице и ученици дискутују на тему зашто је школа важна, за кога је важна, шта бисмо радили да нема школе и да ли знамо од када је основна школа обавезна. Кад почиње оснивање првих школа у Србији? Да ли је школа обавезна за сву децу? Шта се дешава ако родитељи не пусте дете да иде у школу? Која институција је одговорна за систем образовања?

Други час Наставнице упознају ученике са основним обележјима школства у Краљевини Србији на крају XIX века и, посебно, делом Сретена Аџића, његовим образовањем, педагошким радом и историјатом Мушке учитељске школе у Јагодини. Ученици основну информацију могу да добију и на званичној интернет страници Факултета педагошких наука <https://pefja.kg.ac.rs/uciteljska-skola-u-jagodini-1898-1972/>

Некадашња Мушка учитељска школа данас Факултет педагошких наука у Јагодини (фото: Љиљана Ивановић Јованчевић)

Сретен Аџић, први управитељ, сматра се оснивачем Мушке учитељске школе у Јагодини и човеком изузетног просветитељског духа и напредних идеја.

Неко од ученика/ца добија задатак да прочита говор Сретена Аџића о разлозима оснивања ове образовне установе, одржан приликом свечаног отварања Мушке учитељске школе 1898. године. „Од колике је користи народна школа за народ и државу није потребно особено доказивати. Доста је само да се сетимо, како се данас сви просвећени народи и све срећне државе отимају да отворе што више и што бољих народних

школа, те кроз њих да унесу у народ што више и што чистије светлости од спасоносне просвете. Уз ту трудбу, да буде што више и што бољих народних школа, иде упоредо и неодвојно трудба да се спреме што бољи учитељи. Јер, заиста, господо, нека је школска зграда најсавршенија, а ђаци прави анђели, када се даду они у руке неуку и неспремну учитељу, тешко ће бити и тој школи и тој деци, и оној 'просвети' коју ће она добивати од тог учитеља. А нигде нису тако опасне и тако недогледне зле последице од лошег мајстора, као што су у школи. Отуда су добре учитељске школе важна потреба државна и народна. Из тога, ето, узрока труде се данас сви просвећени народи да имају што више и што бољих учитељских школа. Из тог истог узрока установљена је и ова нова учитељска школа, овај нови расадник просветни, чије отварање ми данас вршимо на овај свечан начин."

Биста Сретена
Аџића, Јагодина
(фото: Љиљана
Ивановић
Јованчевић)

Из биографије Сретена Аџића:

Школа по замисли Сретена Аџића је „школа која ће образовати човека радна, поштена, разумна; човека здрава, снажна, крепка; човека уметна, окретна, вредна, предузимљива, заузимљива, истрајна; човека имућна – човека разборита и промишљена, човека свесна и љупка, човека правична и достојанствена, човека патриоту; човека карактера, права, цела, читава, потпуна човека – једном речју ЧОВЕКА."

Кључно питање за ученике гласи:

Да ли је визија Сретена Аџића и даље актуелна?

(Наставница српског језика анализира текст у складу са актуелним наставним програмом који се реализује на часовима српског језика и књижевности)

Након дискусије део ученика формира 5 парова (мушко-женске) док остали ученици посматрају. Паровима се у поверљивости додељују улоге:

- 1. пар** представља девојчицу која живи далеко од града,
- 2. пар** има улогу дечака са инвалидитетом који живи далеко од града,
- 3. пар** има улогу девојчице Ромкиње,
- 4. пар** има улогу дечака који живи у граду,
- 5. пар** има улогу девојчице која живи у граду.

Наставник позива парове да стану „у линију”.

Чита им редом следеће изјаве, а сваки пар који сматра да се изјава односи на његову заједничку улогу, закорачи корак напред:

1. Живите у удобном стану и лако стижете до школе.
2. Ваши родитељи често могу да дођу до школе и разговарају са наставницима.
3. Имате свој лаптоп и није вам проблем да пратите онлајн наставу и радите домаће задатке.
4. Не бринете о томе да ли ћете стићи на време у школу.
5. Планирате наставак школовања у свом или другом граду.
6. Родитељи могу да вам приуште све уџбенике и неопходан материјал за рад.
7. Осећате се пријатно у школском окружењу.
8. У школи сте доживели неку врсту дискриминације по било којој основи.
9. Родитељи имају могућности да вам приуште различите активности ван школе.
10. Школа вам обезбеђује све услове да неометано и безбедно пратите наставу.

На крају активности сваки пар открива кога је представљао и колико је одмакао у животу. Наставник поставља питања ученицима који су посматрали:

Ко нема исте услове као други?

Има ли примера неједнакости у њиховом окружењу?

У завршном делу овог часа наставник даје ученицима налог за домаћи задатак: они треба да напишу писмо Сретену Аџићу, управитељу Мушке школе, које почиње „Драги Сретене”. Писма која ће написати треба да садрже њихове идеје о томе како би школа била доступна свима и како би спровели идеју о равноправности и доступности образовања.

Уводни део писма треба да садржи кратак историјски осврт на основна обележја образовања у Краљевини Србији с краја XIX века и поређење са савременим образовањем у Републици Србији на почетку XXI века (ко је могао да се школује тада, а ко може данас, какве су биле школе некада, а какве су данас, да ли су била мешовита одељења, да ли је било школа у мањим срединама, шта се учило од предмета и сл.). Даље, у писму треба да буде изнесен план локалне акције подизања свести о потреби одржавања културно-историјског наслеђа које је део и заоставштине и просветитељских идеја Сретена Аџића. Писмо може да садржи и запажања у коликој мери су идеје наведене у говору Сретена Аџића данас актуелне, или превазиђене.

Трећи час Наставник са ученицима одлази у парк где се читају писма испред зграде Учитељске школе и испред бисте Сретена Аџића. Обилазе школу, фотографишу, праве видео-запис. Разговарају о томе како изгледа зграда, да ли је треба обновити. Ученици се подстичу да опажају оно што је добро у окружењу и да евидентирају шта све може да се промени.

Четврти час Ученици на овом часу презентују своје радове на нивоу групе. Наставници им постављају питања: Каква је била атмосфера у групи?
Да ли сте задовољни заједничким радом?
Да ли бисте поновили овакав заједнички час?
Да ли сте постали свесни наслеђа које вас окружује и његове вредности?

Ученицима се дају инструкције да осмисле акцију која ће за циљ имати освешћивање јавности о важности неговања културног наслеђа Јагодине, идентификујући још локација, грађевина и споменика важних за историју и културни, научни и просветни идентитет града.

ПЛАН АКТИВНОСТИ

Наставница	Маја Кескинов
Школа	XIV београдска гимназија
Наставни предмет	Основи геополитике
Разред	Четврти
Наставна тема	Свакодневни живот људи у подручјима сукоба
Наставна јединица	Три жене у тешким временима
Тип часа	Обрада/утврђивање
Циљ часа	<p>Разумевање индивидуалног активизма и отпора жена у Другом светском рату.</p> <p>Упознавање са појмовима и аспектима културе сећања, културе незаборава и културе активизма кроз сагледавање историјских примера из локалног окружења као пример за будуће делање и поступање.</p> <p>Подстицање дискусије и охрабривање ученика за размену мишљења (кроз питања и одговоре) о значају и улози жена у различитим историјским ситуацијама, као релевантним примерима за сагледавање улоге жена у контексту савремених глобалних изазова.</p> <p>Развијање емпатије, изградња грађанског духа и отворености према другим културама, уверењима, погледима на свет и праксама.</p>
Образовни исходи	<p>Ученик ће бити у стању да:</p> <ul style="list-style-type: none"> - вреднује основне етичке вредности, и просуђује морална питања - развија емпатију и саосећање - аргументовано разговара о одговорности појединца и друштва у кризним ситуацијама - предлаже активности којима се превенира насиље - критички анализира изворе информација о Холокаусту и Пوراјмосу - наводи основна људска права (право на живот, право на слободу, право на слободу изражавања)

- заступа ставове о важности поштовања људских права и обавеза заштите тих права
 - препознаје и илуструје примерима кршење основних људских права
 - поштује различитости међу људима, промовише толеранцију, аргументује значај супротстављања различитим врстама стереотипа и предрасуда
 - анализира узроке који су довели до Холокауста и Порајмоса, повезује последице ових дешавања са савременим изазовима као што су расизам, ксенофобија и нетолеранција
 - учествује у неговању културе сећања

Кључне компетенције Комуникација на матерњем језику
 Дигиталне компетенције
 Учити да се учи
 Интерперсоналне и грађанске компетенције
 Културна експресија

Компетенције за демократску културу Вредновање људског достојанства и људских права
 Вредновање културне различитости
 Вредновање демократије, правде, правичности, једнакости и владавине закона
 Отвореност ка другим културама и веровањима, погледима на свет и пракси
 Поштовање
 Грађанска свест
 Вештине аналитичког и критичког мишљења
 Вештине слушања и посматрања
 Емпатија
 Знање и критичко разумевање света

Кључни појмови Други светски рат, друштвени активизам, покрет отпора, Холокауст, Порајмос, места сећања, места страдања, логор, Старо сајмиште, Топовске шупе, логор Бањица

Наставне методе Истраживачки рад, пројктна настава

Наставна средства Текстови, биографије, писма, фотографије, мапе, мобилни телефон, лаптоп, рачунар, пројектор

Место извођења наставе Учионица

Корелација Историја, Грађанско васпитање

Додатни наставни материјали и фотографије <https://beotura.rs/hilda-dajc/>
<https://beotura.rs/old-fairground-gestapo-camp/>
<https://beotura.rs/museum-of-banjica-concentration-camp/>
<https://beotura.rs/topovske-supe-concentration-camp/>
<https://beotura.rs/new-cemetery/>
<https://memorijalnicentar.rs/>

ПЛАН ЧАСА / ПРОЈЕКТНЕ АКТИВНОСТИ

Уводни део (20 минута) Наставник/ца утврђује значење кључних појмова и прави увод у тему постављајући питања ученицима:
Ко су биле жртве Другог светског рата?
Да ли у ратовима страдају само војници?
Која категорија жена је била посебно осетљива током Другог светског рата?
Да ли можете да наведете неке конкретне личности?
Каква је била судбина људи/жена другачијег порекла и етничке припадности у државама које су спроводиле идеологију и политику нацизма?
Како су се тоталитарни, нацистички и фашистички режими односили према људима/женама са другачијим политичким ставовима?
Да ли је у Београду било логора током Другог светског рата?
Која су места страдања цивилног становништва у Београду?
Шта је Холокауст? Шта је Порајмос?

Главни део часа/часова (50 минута) Наставник/ца на почетку пројектне активности дели ученике у одељењу на три групе које носе имена личности које ће истраживати: 1. Хилда, 2. Србијанка и 3. Ромкиња без имена.
Ученици добијају материјале са чијим садржајем треба да се упознају (биографије, извори – писма, фотографије и мапе Београда).
Након упознавања са животима задатих личности, ученици треба да анализирају места сећања важна за њихову биографију и да маркирају места сећања на унапред припремљеној Мапи Београда.
Када утврде места сећања следећи упутства, ученици треба да направе план снимања филма, као пројектне активности која се реализује у форми домаћег задатка и презентује на следећем часу. У оквиру сваке групе врши се подела улога: координатор/ка групе, сниматељ/ка, фотограф/киња, сценариста/киња, монтажер/ка, водич/киња кроз град, презентер/ка...

Током часа наставик/ца прилази свакој групи, разговара са члановима о предстојећим активностима, радним материјалима и упућује их на питања на која треба да дају одговор да би припремили презентацију за завршни део часа.

УПУТСТВА ЗА УЧЕНИКЕ ПО ГРУПАМА:

Група Хилда Дајч (биографија, фотографије и писма преузети са интернет странице Беотура <https://beotura.rs/hilda-dajc/>). Користећи информације са овог извора, ученици се упознају са животом младе активисткиње, местом становања (Бирјугова 9) и студирања (Друга женска гимназија и Архитектонски факултет), као и местом где је провела последње дане радећи као волонтерка-болничарка (логор Старо сајмиште).

Ученици треба да одговоре на питања: Ко је Хилда и у чему се огледа њен хуманитарни допринос? Да ли је ситуација у којој се нашло јеврејско становништво спречава/охрабрује да делује друштвено активно?

Група Србијанка Букумировић – ученици добијају унапред припремљену биографију, фотографије и писма; из ових извора ученици се упознају са животом младе припаднице покрета отпора, местом студирања (Медицински факултет у Београду) и местом страдања (логор Бањица), а потом и местом на ком је сахрањена (Ново гробље).

Ученици треба да одговоре на питања: Са чиме су се суочавали људи који заступају другачије политичке ставове током окупације у Другом светском рату, а са чиме се суочавају данас? На који начин људи исказују супротстављање дискриминацији, социјалној неједнакости и другим облицима угрожавања људских права? На који начин су људи у прошлости заступали своја политичка гледишта у нестабилним временима и ратним сукобима?

Група Ромкиња без имена – ученици добијају празан папир без биографије, и треба да објасне зашто немамо биографију, име и презиме. Зашто су непотпуни спискови грађана и настрадалих Рома у Другом светском рату?

Ученици добијају празан рам без фотографије и треба да објасне зашто је веома мало фотографија Рома из тог периода. Ученици добијају празан папир и треба да размисле који су могући разлози због којих немамо сачувана писма Рома из заточеништва.

Ученици добијају текст који говори о местима становања Рома пред Други сватски рат и објашњење појма Порајмос.

Места сећања: насеље Маринкова бара и логор Топовске шупе.

Ученици треба да одговоре на питања: Каква осећања изазивају предрасуде према Ромима код Ромкиње без имена? Како се понаша у таквим околностима Ромкиња без имена?

Завршни део (20 минута) Ученици представљају кратке биографије личности осталим групама, показују њихове фотографије и читају делове писама, објашњавају која су места сећања важна за живот и смрт личности, и излажу план снимања филма.

Уводни део (5 минута) Наставник/ца и ученици разговарају о изазовима са којима су се сусретали пре и током снимања филма.

Главни део часа/часова (20 минута) Пројекције филмова. Наставник/ца представља групе ученика који су тимски припремили сценарио и снимили филм, потом се приказују филмови и ученици/реализатори филма одговарају на питања својих другара и дају додатна објашњења.

Завршни део (20 минута) Разговор:
О местима сећања и местима страдања у нашем граду
Објасните зашто је важно да друштво чува сећање на особу којом сте се бавили?

О разлозима који су довели до злочина
Које су предрасуде биле заступљене према
припадницима јеврејске и ромске заједнице
током Другог светског рата?

О савременим изазовима
Зашто је данас важно поштовање људских права?
Да ли знаш неки пример друштвеног ангажмана
везаног за људска права у савременом свету?
Да ли данас препознајете идеје расизма,
антисемитизма и антициганизма у свом
окружењу? Наведи пример, ако примећујеш.

МАТЕРИЈАЛИ ЗА СРБИЈАНКУ БУКУМИРОВИЋ

Биографија Србијанке Букумировић

Србијанка Букумировић (1920, Шетоње, код Петровца на Млави – 1944, Јајинци, код Београда) потиче из револуционарне учитељске породице Букумировић. Била је студенткиња медицине, учесница покрета отпора у окупираном Београду у Другом светском рату, убијена је са својом сестром Јованком, у Бањичком логору непосредно уочи ослобођења.

Пре рата се као студенткиња Медицинског факултета прикључила Комунистичкој партији Југославије (КПЈ) и учествовала је у разним политичким акцијама и демонстрацијама, те због тога била више пута хапшена и прогањана од полиције.

После Априлског рата и окупације Краљевине Југославије, 1941. године, активно је учествовала у организовању покрета отпора у окупираном Београду. По партијском задатку, радила је у техници Покрајинског комитета КПЈ за Србију. Често је примала курире окружних комитета и партизанских одреда, предавала им пошту и прихватала материјал и извештаје за Покрајински комитет. Поред брата Мирослава који је био члан Рејонског комитета КПЈ и учесник оружаних акција и диверзија, Народноослободилачком покрету прикључила се и сестра Јованка. Она је као и Србијанка обављала курирску дужност за Покрајински комитет.

У лето 1943. године, Србијанка и Јованка су на име своје сестре Ружице Букумировић Ђуровић, за потребе КПЈ и НОП-а, закупиле кућу у Мокролушкој улици број 7. У кући су тада била изграђена склоништа за скривање комунистичких активиста и илегалног материјала, а такође су у њој често били одржавани састанци КПЈ за Србију.

Октобра 1943. године, уследило је хапшење великог броја чланова КПЈ, активиста НОП-а и симпатизера. У оквиру ове акције полиција је упала у кућу Србијанке и Јованке и оне су тада ухапшене, као и њихова сестра Ружица. Пред иследницима, упркос суровим методама испитивања, нису рекле ниједну реч. Због тога су пребачене у Бањички логор. Србијанка и Јованка су тада означене затвореницама прве, а Ружица друге категорије.

Србијанка Букумировић је прозвана за одвођење на стрељање на Јеврејском гробљу, заједно са 12 других комунисткиња, непосредно уочи ослобођења Србије 7. септембра 1944. Приликом прозивке, коју је спровео помоћник команданта логора Петер Кригер, све оне којима је било намењено стрељање биле су мирне, осим Србијанке која је узвикивала: „Убијајте, ми знамо зашто гинемо... Ваш крај је близу... Ваша деца ће вас презирати и стидети се!“, због чега је претучена. Истог дана њена сестра Јованка је успела да пошаље писмо мајци, у којем је описала последње тренутке сестре Србијанке. Након неколико дана, и Јованка је изведена на стрељање, 11. септембра 1944. године, заједно са још 25 затвореница. После ослобођења Југославије, посмртни остаци сестара Букумировић пренети су и сахрањени у Алеју бораца Народноослободилачког рата на Новом гробљу у Београду. Ту је сахрањен и њихов брат Мирослав, који је маја 1942. године извршио самоубиство у полицији и који је проглашен за народног хероја. Улица сестара Букумировић у Вишњичкој бањи од 1977. меморијализује страдање Србијанке и Јованке Букумировић, али и учешће целе породице Букумировић у антифашистичкој борби. Сећање на њих такође чува вртић „Сестре Букумировић“ на Вождовцу.

Писмо Србијанке и Јованке Букумировић из логора Бањица,
10. јуна 1944.

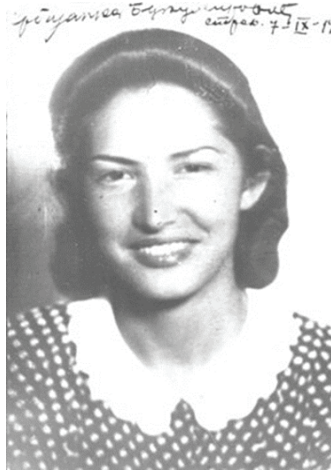
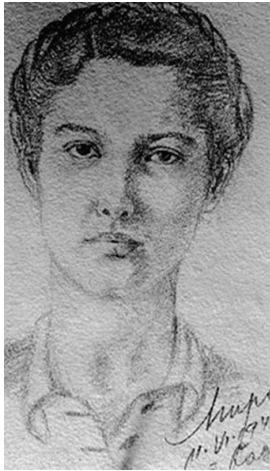
*Драга мамо,
Ружа није више са нама у соби. Премештена је цела друга категорија. Овде је остала само прва, нас 34 на броју. Прекјуче је почело стрељање. У четвртак предвече је изведено 10 другова из I категорије. Јуче у исто време, исто толико. Не знам када ће да дођу и по нас. Ако буду решили да ликвидирају прво мушкарце, ми ћемо живети можда још осам дана. А може да нам се деси да одемо и данас. Немој да се завараваш и верујеш онима који су те до сада лагали и који ће те лагати и даље. Знаш да ће ти бити тешко да*

примиш све то, али ипак покушај да будеш храбра и да издржиш. Имај увек на уму да ми нисмо једине и да је пре нас отишло тако много њих. То исто важи за Виду, Раду и Десу. Могу да вас преваре да смо отишле на рад, али у то никако не верујте. (Не верујем да ћеш моћи, али ипак покушај преко ујка Милутина, ако је ту, или неког другог, да нам се стави забрана на стрељање, уколико не будемо ликвидиране пре него што добијеш ово писмо). Ако не успете ништа, останите нам здраво и радујете се скорој слободи. Тебе и остале много, много воле и љубе Срба и Јока

Писмо Јованке Букумировић Богдановић из логора Бањица, 8. септембра 1944.

Драга мамо и сви остали.

Синоћ изненада, када смо се најмање надале, дођоше да изводе за стрељање. Прозвали су 12, а међу њима и наше Српче. Ја сам очекивала да ће и мене после ње, и подигнем се да се спремим. Међутим, он престаде и рече овима да излазе. Тог момента ми је било страшно. Она се обуче и рече: „Здраво”. Пољубисмо се на брзину. Пошла је гордо дигнуте главе, као и увек што иде. Ја сам несвесно ишла за њом до пола собе, а онда, када се затворише врата иза последње, прислоних ухо. У ходнику где су им везивали руке на леђа, проломи се Србин глас: „Живела Комунистичка партија!” Добила је батине. Напољу, при уласку у „Марицу”, опет је викала, неке су је прихватиле. Отишле су за три до пет минута из собе. Ми смо остале – у тишини и мраку, да ослушкујемо одлазак „Марице”. После тога смо очекивале да се врате и за нас, јер су њих одвели у 10 и по часова, а рачунале смо да ће нас ове ноћи све стрељати. Међутим, они су нас оставили за данас, што значи 24 часа да их очекујемо. Да није Срба отишла пре мене, можда би ми теже било. Овако, скоро и чезнем да одем за њом. Ето тако синоћ и данас проводимо време. Ружу сам видела, она је чула из њене собе и знаш како јој је, плакала је. Шта јој могу, вечерас ће јој бити још теже ако и ја одем. А свакако ћу отићи, јер су сад почели жене да стрељају. Ако си остала читава после ове среде, ниси срећна ни мало. Али свеједно, и други су децу изгубили, па и ти ћеш поднети колико можеш. Све много поздрави, а нарочито моју дечицу која ће нас сигурно чекати, као и ујку што чекају. Ми тако морамо, а ви исто тако. Главна је да је све друго добро. Све вас много, много воли ваша Јока. Ако остане жив мој Флауер и њему шаљем много поздрава.

Портрет Србијанке Букумировић нацртан 11. јуна 1944. у логору Бањица. Ауторка цртежа је Мира Јовановић Јаза, бањичка логорашаца, стрељана 11. септембра 1944. на Јеврејском гробљу.

МАТЕРИЈАЛИ ЗА РОМКИЊУ БЕЗ ИМЕНА

Геноцид (настало од грчке речи *генос* што значи род, народ, и латинске речи *occidere* што значи убити) означава организован злочин са јасном намером потпуног или делимичног уништавања националних, етничких, расних или религијских група. Спада у најтежу врсту злочина против човечности. Овај појам настао је након Другог светског рата када је Генерална скупштина Уједињених нација формулисала Нирнбершке принципе и прогласила геноцид међународним злочином.

Дехуманизација представља обешчовечење и представљање одређене групе као да нису људска бића кроз свесно умањивање, прикривање и искривљавање њихових људских особина; ширење овакве представе о некој групи, најчешће путем политичке пропаганде и у медијима, претпоставка је за одузимање људских права, дискриминацију, мржњу па и геноцид.

Геноцид над Ромима и Синтима у Другом светском рату назива се **Порајмос** (уништење) или Самударипен (масовно убијање). Геноцид над Ромима су вршиле фашистичке и нацистичке организације, покрети и војска Трећег рајха током Другог светског рата и убијено је између 220.000 и 900.000 Рома.

Међународни дан сећања на геноцид над Ромима у Другом светском рату обележава се 2. августа, у знак сећања на ноћ између

2. и 3. августа 1944. године, када је у логору Аушвиц–Биркенау убијено близу 3000 деце, жена и стараца Рома у гасним коморама у „Породичном кампу за Цигане”.

Антициганизам је појам који означава мржњу, маргинализацију и прогон Рома у свету и представља специфичну форму расизма (идеологија која је заснована на расној супериорности).

Ромско насеље Маринкова бара почетком Другог светског рата Маринкова бара је једно од највећих ромских насеља у Београду пред Други светски рат, уз Јатаган-малу, Чубуру, Булбулдер, Пашино брдо, и у околини тадашњег Београда: Миријево, Ресник, Вишњица, Жарково, Обреновац.

Крајем октобра 1941. године, немачки војници, српска жандармерија и агенти Специјалне полиције спровели су рације у свим ромским насељима у Београду са циљем хапшења и интернирања свих ромских мушкараца у логор Топовске шупе. Ове рације имале су за циљ масовно уништење ромске мушке популације. Највећа рација је спроведена 28. октобра 1941. године у Маринковој бари. Рано ујутру, око 4 сата, немачки војници су опколили једно од навећих ромских насеља у Београду. Српски жандарми IX рејона (кварта) и полицајци, почели су да из сваке куће одводе ромске мушкарце, под изговором да иду на принудни рад на сечи шума на Ади Циганлији и да ће се вратити у року од неколико дана. Некима су говорили да иду у оближњу жандармеријску станицу ради саслушања и да ће бити пуштени одмах након тога. Сви ухапшени су одвођени у жандармеријску станицу, где су остали тек сат времена, а затим у оближњи логор Топовске шупе.

Више од месец дана после ове рације, 11. децембра 1941. године, немачки војници су поново опколили Маринкову бару, и овог пута ухапсили све жене и децу. Исто као и са мушкарцима, прво су смештени у жандармеријску станицу, а затим су пребачени у логор Сајмиште и Павиљон број 2, заједно са ромским женама и децом из других делова Београда. Од преко 600 заточених жена и деце, 237 је успело да докаже да су њихови преци настањени у Београду од пре 1850. године, те су пуштени на слободу. Остале жене и деца су умрли током зиме због хладноће, глади и болести, или су били погубљени са Јеврејима, током пролећа 1942. године.

Делови сведочанства Алфреда Казеса, изнето пред Државном комисијом 18. априла 1945.

Кад сам спроведен са осталим мојим друговима у логор Топовских шупа на дан 18. октобра затекао сам око 100 Јевреја. То су били углавном неке занатлије, неколико стараца и лекари управа (...) На сам дан 18. октобра скупљено је близу 3.000 Јевреја. У току следећих дана продужило се са појединачним скупљањем заосталих Јевреја у Београду и они су довођени у логор у мањим групама, тако да је у свему било близу 4.000 Јевреја из Београда у логору код Топовских шупа. Првих седам дана сви смо ми из логора ишли на рад око 6 сати ујутро и враћали се увече између 5 и 7 сати. За ових првих седам дана нико није био ликвидирани и могли смо добијати храну из вароши од својих сродника као и примати кратке посете које су трајале 5 минута. Али већ крајем октобра отпочело је одвођење Јевреја из логора камионима у већим групама од 100 до 300. (...)

И тако је то ишло све до мога бекства из логора 11. новембра, када је у свему остало у логору највише око 200 до 300 Јевреја. (...)

Када је извесан број Јевреја из логора био ликвидирани првих дана новембра месеца, онда су почели доводити камионима у већим групама Цигане из Београда и из унутрашњости и смештати их на места ликвидираних Јевреја. Цигани су били груписани у једној коњушници и једној соби на спрату а било их је око 1.000. Сећам се да је било Цигана из Пожаревца, Врања, Ниша итд. Чим су Цигани стигли, одмах су почели и њих заједно са Јеврејима транспортовати камионима на скелу код панчевачког моста. Када сам ја побегао из логора, није било више ниједног Цигана. Приликом одвођења Цигана нису прављени никакви спискови нити су они појединачно по имену одређивани да се спреме за пут, него су их издвајали по групама од 50 до 200. (...).

МАТЕРИЈАЛИ ЗА ХИЛДУ ДАЈЧ

Хилда Дајч је млада девојка пореклом Јеврејка, студенткиња архитектуре која је 1942. године добровољно отишла у логор Старо сајмиште где су то време били заточени припадници јеврејске заједнице. Њено сведочанство - четири писма која је послала својим пријатељицама, представљају речи свих других убијени заједно са њом. Хилда Гајч је рођена 1922. у ашкенаској породици у Бечу. Убрзо се, са млађим братом и родитељима преселила се у Београд.

Године 1937. уписала је Прву женску реалну гимназију (данас је то V београдска гимназија) која се тада налазила у Улици краљице Наталије. За време свог школовања показала је интересовање за књижевност (као члан школске групе „Алекса Шантић“ представила је свој први текст), а у њеном сведочанству стоје најбоље оцене не само за њен рад, већ и за њену хуманост и пожртвованост. По завршетку гимназије, уписала је Архитектонски факултет. У априлу 1941. (уласком немачких трупа у Београд) жута трака са Давидовом звездом постала је обавезно обележје индентификације Јевреја.

Имовина јеврејских грађана и организација била је уништена или одузета. Током лета и јесени већина одраслих мушкараца јеврејског порекла је стрељана, жене и деца одвођена су у логор Сајмиште. Хилда се добровољно пријавила у логор као медицинска сестра, јер: "има толико људи којима је потребна помоћ, да ја морам по налогу своје савести да пређем преко сентименталних ствари у вези са породицом и кућом и да се потпуно ставим у службу других." Као и многе друге приче, и ова би ту стала и била изгубљена у времену да се Хилда није дописивала са својим другарицама Мирјаном Петровић и Надом Новак (I, II и III писмо се чувају у Јеврејском историјском музеју, а IV у Историјској архиви у Београду). У Београду је 5. јула 2022. године у склопу пројекта немачког уметника Гунтера Демнига, чији рад чува сећање на жртве Холокауста, постављено спомен-обележје од месинга тзв. „камен спотицања“ за породицу Хилде Дајч.

Хилда Дајч пре Другог светског рата, Јеврејски историјски музеј

ПЛАН АКТИВНОСТИ

Трагом битке на Мачковом камену

Наставница	Марија Јанковић
Школа	ОШ „Петар Враголић”, Љубовија
Предмет	Историја
Разред	Осми
Наставна тема	Први светски рат
Наставна јединица	Први светски рат у Србији 1914. године
Тип часа	Обрада/радионица
Циљ часа	Оспособљавање ученика за критичко-аналитичко истраживање догађаја и појава општег и локалног историјског значаја и вредновање меморијалног наслеђа на примеру битке на Мачковом камену из Првог светског рата.
Образовни исходи	Ученици ће: <ul style="list-style-type: none"> – навести разлоге због којих је битка на Мачковом камену значајна за културу сећања, локалну и националну историју – вредновати важност поштовања људског достојанства на основу истраживања о бици на Мачковом камену – уочити важност поштовања ратних правила чак и према припадницима непријатељске војске на примеру меморијала/костурнице српских и аустроугарских војника – идентификовати важност обележавања места страдања у рату и истаћи њихов значај у неговању културе сећања – истражити, евидентирати и на основу сазнајне вредности укључити кључна обележја локалних места сећања у елементарно истраживање
Кључне компетенције	Одговорно учешће у демократском друштву Рад са подацима и информацијама Сарадња Комуникација Компетенција за целоживотно учење

Компетенције за демократску културу	Вредновање људског достојанства и људских права Знање и критичко разумевање Поштовање Емпатија Вештине за сарадњу
Место извођења часа	Локација на којој се налази спомен-костурница на Мачковом камену, спомен-храм Светог Стефана Високог на Јагодњи, спомен-гробље на Јагодњи
Кључни појмови	Мачков камен, ров, битка, Надежда Петровић, место сећања
Наставне методе	Истраживачки рад, амбијентални час
Наставна средства	Лаптоп, пројектор, уџбеник, литература
Корелација	Свакодневни живот у прошлости, Географија, Ликовна култура
Додатни наставни материјали и фотографије	https://www.crkvamackovkamen.rs/ https://www.istorijskizabavnik.rs/blog/2019/9/18/duan-puri https://www.scribd.com/document/470782358/document https://www.bastabalkana.com/2016/05/pismo-nadezde-petrovic-boze-sto-kazni-ovako-nasu-naciju/

ПЛАН ЧАСА / ПРОЈЕКТНЕ АКТИВНОСТИ

Уводни део (10–15 минута) Разговор са ученицима о узроцима и почетку Првог светског рата са посебним освртом на однос великих европских сила према државама на Балкану. Могућа питања:

- 1) Који су узроци довели до избијања Првог светског рата?
- 2) Које битке српске војске су обележиле историју Првог светског рата?
- 3) Да ли сте до сада посетили неко место где се одиграла битка? Како та места данас изгледају?

Главни део часа/часова (60–90 минута) Ученици су претходно подељени у 4 групе и додељени су им истраживачки задаци. Препоручена им је литература Милош Дејановић, *Мачков камен 1914*, Београд 2022, као и интернет извори за истраживање

<https://www.crkvamackovkamen.rs/>
<https://www.istorijskizabavnik.rs/blog/2019/9/18/duan-puri>
<https://www.scribd.com/document/470782358/document>

Споменик војницима погинули током битке на Мачковом камену, на планини Јагодња (фото: Wikimedia)

На овим часовима предвиђено је да ученици представљају резултате својих истраживања. Један део истраживања биће представљен код спомен-костурнице и цркве приликом

обележавања годишњице битке на Мачковом камену (друга половина септембра) а други део приликом обиласка спомен-гробља у селу Кржава недалеко одатле.

1. група: Задатак ове групе је да истражи почетак битке на Дрини и пронађе историјске податке везане за битку на Мачковом камену, користећи уџбеник за 7. разред и књигу Милоша Дејановића (*Мачков камен, септембра 1914*) коју поседује школска библиотека. Истраживање подразумева и проналазак фотографија релевантних за задатак које могу приказати кроз презентацију. Фотографије могу скенирати из наведене књиге уз навођење одакле су их преузели.

2. група: Задатак ове групе је да истражи на које начине се данас сећамо ове битке. Да ли постоје манифестације, спомен-обележја, имена улица, школа? Ако не постоје обележја, зашто их нема? Истраживање подразумева и проналазак фотографија релевантних за задатак. Како су неки од ученика већ посетили ова места, могу користити и личне фотографије, или фотографије које ће им уступити локални хроничар из његове архиве, уз навођење одакле су преузете.

3. група: Треба да прочита и анализира писмо Надежде Петровић, која је као болничарка учествовала у бици.

Питања за анализу:

Ко је Надежда Петровић и чиме се бавила? Зашто се прикључила као болничарка у рату? Да ли су жене могле да буду војници? Како Н. Петровић доживљава ситуацију током битке? Кога још помиње у свом писму? (Јеврејина-болничара, рањенике, принца Ђорђа Карађорђевића, брата Владу).

4. група: Четврта група има задатак да истражи учешће и жртве аустроугарских војника у бици. Колико их је учествовало? Колико их је сахрањено на месту битке? Какав је однос државе према непријатељским жртвама? Да ли постоје примери војничких гробаља у Србији (у Београду, спомен-костурнице у Лазаревцу...)? Да ли постоје гробља српских војника из Првог светског рата (у Чешкој, Грчкој, Румунији, Словачкој, Тунису...)? Ученици ово могу направити у форми презентације или филма, уз навођење аутора или са којих сајтова су фотографије или делови снимака преузети.

Током презентације истраживања ученици ће бити подстицани да постављају питања једни другима, дискутују, доносе закључке, отварају нова питања за истраживање и сл.

Завршни део (20 минута) На основу презентованих резултата истраживања ученици ће бити позвани да донесу неке закључке:

- 1) Ко су највеће жртве у рату?
- 2) Како су се осећали млади војници пред битку? Ко их је највише храбрио?
- 3) Колика је важност добровољних болничарки? Шта је то што натера младу девојку да се пријави у ратну болницу?
- 4) Какве поруке могу да се извуку на основу чина подизања костурнице за војнике супарничке стране?
- 5) На који начин државе могу да спрече сукобе?
- 6) Да ли се оваква места добро одржавају?
- 7) Предложи начине на који грађани могу да допринесу да се та места боље одржавају?
- 8) На који начин развијање толеранције према различитости, разумевање и уважавање других култура и обичаја може да утиче на односе у једном друштву?

Домаћи задатак заједнички за цело одељење:
На основу резултата истраживања и закључака донетих на овом часу осмислите план како

привући, позвати и угостити другове из других градова како бисте им организовали излет и упознали их са вашом локалном историјом.

Евалуација часа: (1 за најмању а 5 за највећу оцену)

1) Овај час био је користан и омогућио ми је нова знања. 1 2 3 4 5

2) Сценарио часа је био добро замишљен. 1 2 3 4 5

3) Тема часа је подстицајна за даља истраживања. 1 2 3 4 5

4) Атмосфера на часу била је подстицајна за рад. 1 2 3 4 5

5) Волео/ла бих да посетим више оваквих места. 1 2 3 4 5

6) Након овог часа више сам заинтересован/на за историју. 1 2 3 4 5

ПРИЛОГ 1.

ПИСМО ПОРОДИЦИ – НАДЕЖДА ПЕТРОВИЋ
Септембар, 1914. године

*Драга Зоро, мили Рајо, Јело, мила децо,
Необично велика брига која ме за вама мори, нагони ме да вам ево по пети пут пишем, све у нади да ћу од вас добити ма један одговор, па до данас ево ни речи, сем што ми дође у чету један Јеврејин Алтарас, добровољни болничар, који ми рече да вас је видео пре шест дана у Крагујевцу.*

Ми смо овде имали за првих шест дана надчовечанске маршеве из Срема чак на Јагодњу планину (Дрина северно запад Крупња), а овде четири дана такав надолазак рањеника (око 4.000) да ми се крв у мозгу поче усиравати. Борбе су биле ужасне и очајне и с наше стране, а очајни отпор Аустријанаца доводио је наше до беснила. Па после шест дана успеха и напредовања преко Рожња, Милутиновог Гроба, Милетина Брда, газећи преко јаруга и увала и стрмина преплављених рањених наших и аустријских Срба и Словена, заустависмо се на Јагодњи, на коти 915 Бранковац, према Мачковом Камену. Борбе вођене на том положају биле су више но огорчене и очајне, борбе за истребљење. Сви командири чета, командири батаљона, водници, 5 команданата пукова, 5 потпуковника из деветог четвртог прекобројно,

четвртог првог и другог позива и 64 официра из 18 пука изгинуло је и смртно рањено а војника управо је остало на половини из свију пукова. Има чета које су остале од 450 људи на 120. Рањеника као што рекох, имали смо на 4000 и ја мишљах полудећу од јада и чуда. Имала сам кризу нервну тако да када су нам били донели 20 официра тешко рањених и ја их сместила у великом шатору, бејаш скамењена. А када отпочех да их појим чајем, њихов јаук раздружи ми срце па падох крај једног од њих на колена са чашом чаја у чежњи да га појим, не могући да се савладам, отпочела сам очајно плакати, тако да су ме сиромаси они сами тешили, а један од њих милујући ме руком по рукаву, сам се гушио у сузама говорећи ми:

“Храбро, госпођице Надежда, даће Бог, истрајаћемо, победићемо, осветиће нас они који тамо остадоше”.

Кроз сузе јаукнух: “Господе, зар не видите, изгинусте сви. Боже, што казни овако нашу нацију. Тренуци су били доиста страшни”.

Како смо стигли поподне под Мачков Камен, нисмо четири дана ни легали нити могли што јести. Донеше нам прво Краљевића Ђорђа тешко рањеног, па затим једног по једног официра. На стотине војника. Ни један рат наш прошли не пружаше нам оволико јада и страха... Али кад Мачков Камен паде, ипак после свију напора наших, у руке Аустријанцима, и ми се морадосмо повући, а претила нам је опасност да нас све заробе, нарочито завојиште, јер смо били сувише близу њих, морали смо официре све што пре евакуисати за Пецку – Ваљево... Силних познатика овде испратих до вечне куће. Мачков Камен је постао други Говедарник. Четврти прекобројни пук и девети пук остали су потпуно без официра и командира. Наш брат Влада сјајно се показао у овим борбама. Његов командант ми га је хвалио рекавши ми: “Можете се и ви и ми с њиме поносити. Рањен је и он лако у леву руку, он ће се свакако после неколико дана вратити у команду”. Био је јуначан и храбар, хвале га сви.

Сада прихрањујемо и евакуишемо рањенике и купимо их по јаругама. Рана има ужасних све од дум-дум метака тако да се згражавамо. Аустријанци међу дум-дум чак и у митраљезе, а у пушке пола дум-дум а пола обичних метака, од 8 тт – много крупнијих метака од наших. Ја издржавам умор прилично...чекам писмо од вас ... оно би за мене много значило.

Преузето из књиге: Милутин Тасић, Знамените српске жене, Београд 2010. год.

ПЛАН АКТИВНОСТИ

Наставница	Марија Ристивојевић
Школа	ОШ „Милија Ракић Церовац”, Смедеревска Паланка
Предмет	Српски језик и књижевност
Разред	Шести
Наставна тема	Наслеђе
Наставна јединица	Смедеревска тврђава у легендама и стварности
Тип часа	Обрада/утврђивање
Циљ часа	Разумевање значаја неговања културне баштине и развијање критичког односа према прошлости упоређивањем наратива легенди са подацима историјских извора о настанку Смедеревске тврђаве
Образовни исходи	<p>На крају часа ученик ће бити у стању да:</p> <ul style="list-style-type: none"> – наведе основне историјске податке о настанку тврђаве – уочи стереотипе у легенди „Смедеревска тврђава” Владимира Хулпаха – уочи разлику између историјских података и легенде о настанку Смедеревске тврђаве – уочи родне стереотипе везане за приказ Ирине/Јерине у народном предању – издвоји важне податке из живота Ирине/Јерине и деспота Ђурђа Бранковића – вреднује културно-историјску баштину – критички анализира историјске изворе – прати дешавања у уметности и култури у локалној средини
Кључне компетенције	<p>Одговорно учешће у демократском друштву Рад са подацима и информацијама Компетенције за комуникацију и сарадњу Естетичка компетенција Дигитална компетенција Компетенција за целоживотно учење Одговоран однос према околини</p>

Компетенције за демократску културу	Уважавање националне вредности и неговање културно-историјске баштине Ученик има позитиван став према поштовању људских права и слобода Промовисање позитивне вредности друштва
Место извођења часа	Школска библиотека, локалитет тврђаве
Кључни појмови	Смедеревска тврђава, Јерина/Ирина Кантакузин, Ђурађ, Смедерево, легенда, место сећања
Наставне методе	Истраживачке методе, метода демонстрације, усменог излагања, дијалoшка, монолошка, метода практичног рада, метода читања и рада на тексту, ИКТ методе
Наставна средства	Читанка, историја (уџбеник), рачунар, пројектор, интернет
Активности наставника	Започиње и води разговор, мотивише и усмерава ученике, слуша ученике и одговара на питања, прати и процењује рад ученика
Активности ученика	Истражују, слушају, читају, показују радове и објашњавају, користе веб-алате...
Корелација	Грађанско васпитање, Историја, Географија, Информатика и Ликовна култура
Додатни наставни материјали и фотографије	https://visitsmederevo.com/index.php/post/2/Smederevska-tvr%C4%91ava
које су соруригит free или су власништво аутора биће потписани у приручнику	https://www.smederevskatvrđjava.com/ Андрија Веселиновић, Радош Љушић, Српске династије, Платонеум

ПЛАН ЧАСА / ПРОЈЕКТНЕ АКТИВНОСТИ

Уводни део (5 минута) Подстицајним питањима наставник мотивише ученике да наброје знамените грађевине, споменике, историјска културна добра у локалној средини.

Као припремни задатак, ученици су прочитали легенду „Смедеревска тврђава” Владимира Хуплаха, и даљи наш разговор биће усмерен на опште информације о тврђави.

Након обиласка Смедеревске тврђаве, наставник разговара са ученицима о утисцима о Смедеревској тврђави.

Колико сте, пре истраживања, били упознати са културно-историјским значајем тврђаве?

Да ли сте већ из других предмета помињали Ирину Кантакузин (Јерину) и деспота Ђурађа Бранковића? Колико често посећујете тврђаву? Да ли сте посетили неки сличан град у Србији или иностранству?

Смедеревска тврђава (фото: Марија Ристивојевић)

Главни део Као припремни задатак ученици су прочитали
часа/часова легенду и информисали се на интернет страници
(30 минута) <https://www.smederevskatvrđjava.com/> о
Смедеревској тврђави. Ученици су подељени у
пет група.

Смедеревска тврђава (фото: Марија Ристивојевић)

1. група ученика носи симболични назив „Историја” и добила је задатак да истражи историјске чињенице о тврђави и појединости о периоду када је Смедерево било престоница деспотовине Србије под Бранковићима. Задаци су и да група ученика прецизно опише где се налази тврђава и зашто баш на том месту, наведе године изградње, опише тврђаву кроз време, како је она у прошлости изгледала, каква разарања је претрпела у XX веку, опише данашњи изглед Малог и Великог града и то поткрепи фотографијама.

2. група носи назив „Легенде” и добила је задатак да проучи легенде о настанку Смедеревске тврђаве. Који су то разлози да Ирина Кантакузин, названа у легендама Јерина, у српском народу постане омражена владарка? На основу легенде, како се Јерина понаша приликом изградње тврђаве? Какво мишљење је остало у народу о Јерини? Које легенде су још везане за тврђаву

(закопано благо)? Која личност из породице Бранковић се у народној књижевности и легендама спомиње као негативна, због чега и да ли је тај опис историјски утемељен (Вук Бранковић)?

3. група ученика је, у договору са наставником, добила назив „Дијалекат”. Њен задатак је да одломак о Смедеревској тврђави прочита прво на књижевном језику, а потом и на косовско-ресавском дијалекту и направи два аудио-записа. Ученици би требало да уоче које су разлике између шумадијско-војвођанског дијалекта и косовско-ресавског и то прикажу читајући текст.

4. група „Култура” истражује културне догађаје који се данас реализују у тврђави, а то су: „Тврђава театар”, међународни позоришни фестивал под отвореним небом, и „Смедеревска јесен”, најстарији празник грожђа и вина у држави. Нека од питања на које ученици треба да одговоре су: Колико година траје театар? Да ли сте гледали представе и коју бисте издвојили? Када почиње „Смедеревска јесен” и шта се тада дешава? Да ли знате када је први пут одржана ова манифестација? Да ли је посећујете? Какав је значај тих манифестација за локалну заједницу?

5. група „Владарка” има задатак да истражи биографију Ирине Кантакузин засновану на историјским подацима (из књиге *Српске династије*) и да наведе најзначајније информације о њој.

Пошто су ученици неколико дана раније добили припремне задатке, резултате истраживања представљају на часу.

Док једна група презентује резултате својих истраживања, остале групе ученика прате излагања, учествују у разговору и постављају питања.

Завршни део Ученицима су постављена питања:
(10 минута)

Да ли садржаји легенди могу да буду веродостојни извор за изучавање догађаја и личности о којима говоре?

Зашто се у легендама личности описују у изразито позитивном или негативном светлу?

Које стереотипе сте уочили у легенди о Јерини?

Поред усменог излагања ученика, финални, заједнички продукт часа је представљен:

На крају часа ученици су попунили анкету.

Евалуација часа: (1 за најмању, а 5 за највећу оцену)

1) Овај час био је занимљив начин учења.

1 2 3 4 5

2) Час је био добро замишљен. 1 2 3 4 5

3) Тема часа је подстицајна за даље истраживање културно-историјске баштине. 1 2 3 4 5

4) Атмосфера на часу била је подстицајна за рад.

1 2 3 4 5

ПЛАН АКТИВНОСТИ

Наставница	Марина Панић
Школа	Гимназија Краљево
Наставни предмет	Српски језик и књижевност
Разред	Осми
Наставна тема	Књижевност: Усправна земља
Наставна јединица	Све ће то народ позлатити, Лаза Лазаревић
Тип часа	Утврђивање
Циљ часа	Успостављање корелације књижевне теме – положај (ратних) инвалида у друштву, са осетљивим ситуацијама из свакодневног живота, како би се ученици сензибилизирали за инклузију особа са посебним потребама, истовремено промишљајући о погубним последицама рата у контексту неговања културе сећања у локалној средини (граду Краљеву).
Образовни исходи	Ученик: <ul style="list-style-type: none"> - анализира структуру приповетке - тумачи ликове - развија емпатију и солидарност - изводи закључке о негативним последицама ратова и оружаних конфликта по људе и локалну средину - истражује и упознаје историју свог града уочавајући споменике културе и вреднујући културно-историјско наслеђе
Кључне компетенције	Комуникација на матерњем језику Дигиталне компетенције Учити да се учи Интерперсоналне и грађанске компетенције Културна експресија

Компетенције за демократску културу Вештина за живот у демократском друштву: тема којом се на овим часовима ученици баве афирмише дух толеранције и равноправности, јер је тема наставне јединице везана за проблеме које оставља ратно разарање на појединца, али и на друштво у целини; истовремено ученици увиђају и проблеме које имају особе са инвалидитетом и кроз емпатију развијају осећаје солидарности и хуманости.

Кључни појмови Приповетка, реализам, рат, инвалид, емпатија

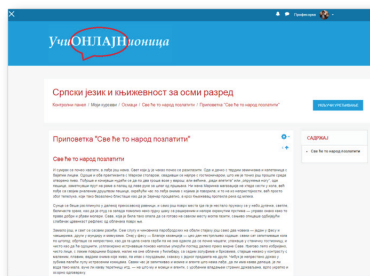
Наставне методе Изокренута учионица¹, дијалогска, текстуална, истраживачка

Наставна средства Компјутер, мобилни телефон, интернет веза

Место извођења наставе Дигитални кабинет школе
Град Краљево: споменик српском ратнику (Краљевчани га зову Милутин, од милоште), споменик жртвама ратова деведесетих, споменик жртвама Другог светског рата, спомен-парк 14. октобар

Корелација Рачунарство и информатика, Географија, Историја, Грађанско васпитање

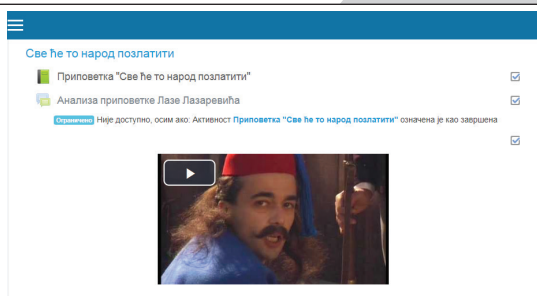
Додатни наставни материјали и фотографије Дати су као илустрација припреме

¹ Метода рада **изокренута учионица** (*Flipped Classroom*) начин је рада у којем ученици усвајају нова знања код куће, радећи оно што је некада био домаћи задатак, а на часу у школи, вођени наставником, утврђују стечена знања и увежбавају их. Ова метода је настала деведесетих година XX века и подразумева већу употребу дигиталних садржаја у учењу али и виши степен сарадничког и вршњачког учења.

ПЛАН ЧАСА / ПРОЈЕКТНЕ АКТИВНОСТИ

Припремне активности

(Изокренута учионица)

Ученици су за домаћи задатак имали да прочитају приповетку која је у целини постављена у алату КЊИГА на електронској платформи намењеној учењу, Мудл² платформи, у безбедном окружењу, коју већ користе са својом наставницом (слика 1).

Тек по завршеном читању приповетке у дигиталном облику, ученицима се на платформи отвара могућност да погледају и снимак са Јутјуба, на којем је телевизијска драма коју је снимила РТС на тему ове приповетке (слика 2).

Пошто су прочитали дело, ученицима је омогућено да наставе рад на анализи садржаја приповетке, учествујући у ФОРУМУ на платформи за електронско учење, који подразумева писани начин комуникације између наставника и ученика, али и коментарисање написаног од стране других ученика који прате ову комуникацију (слика 3).

9. Благојевић син се на почетку понаша сасвим нормално, без некаквих јаких емоција. Зачудило ме је то што се Благојевић није растужио на почетку зато што се видео са својим оцем након неког времена или када је отац прошао поред њега и није га препознао. Касније када су му сви давали своје драгоцене ствари, заплакао је јер је схватио да се сви опходе према њему другачије него према осталима и да ће тако провести остатак живота.

Слика 3

² Мудл (енгл. Moodle) слободни је софтвер за електронско учење, учење на даљину, који је уједно и систем за управљање курсевима односно систем за управљање учењем, виртуелно окружење за учење. Назив Мудл је скраћеница за модуларно објектно оријентисано динамично окружење за учење (енгл. Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment).

Истраживачки задаци за анализу приповетке:

Прочитај у целини приповетку Лазе Лазаревића „Све ће то народ позлатити”.

Какве је утиске оставила ова приповетка на тебе?

Који је временски оквир у којем се одиграва садржај приповетке? Која је њена тема?

Ученици су препуни утисака поводом прочитаног дела. Препознају време у којем се одиграва приповетка и лако га локализују – доба Обреновића (српско-турски ратови 1876–1878). (коментар наставника)

Благоје казанџија: (налози и питања за ученике)
Пронађи реченице које одсликавају портрет Благоја казанџије. Образложи зашто је његов портрет приказан толико детаљно. Размисли зашто се уз Благојево име приписује његово занимање, а не његово презиме. Објасни оне детаље у сликању лика Благоја казанџије који говоре о његовој узнемирености и страху. Зашто показује свима масно и изгужвано писмо Јолета, синовљевог друга? Чега се то Благоје казанџија плаши?

Ученици разумеју да је Благојев портрет дат са толико детаља управо да бисмо открили његово психолошко стање. Он је напет и нервозан јер слути, али не може себи да призна истину, да је стање његовог сина много теже него што и сам жели да призна. У руци, као доказ носи Јолетово писмо, које је масно и изгужвано, јер га је сто пута отворио и прочитао, хотећи у њему да пронађе било коју реч која ће одагнати његов страх. Благоје је казанџија, дакле, он живи од рада својих руку, своје снаге, и његов син ће га наследити у том тешком послу. (коментар наставника)

(налози и питања за ученике)

Да ли Благоје наслућује колико је његов син рањен? Како реагује на инвалида којег затекне на пристаништу? Како је обликован дијалог између Благоја и капетана Танасија?

Има се утисак да Благоје не схвата колико му је син рањен, иако сви описи у приповеци воде ка таквом закључку. Он наслућује, и то се потврђује у разговору који воде он и капетан, а који се тиче „онога с ногом”. *Дијалог између њих је базиран на елиптичним реченицама које су кратке и недоречене, јер је много тога између њих неизговорено услед страха од кобне истине која се слуги. Благоје је љут на државу која не брине о инвалидима и разуме како се и друштво, људи, па и он сам згражавају када виде човека у таквом стању.* (коментар наставника)

(налози и питања за ученике)

Када настаје обрт у приповеци? Зашто Благоје није присутан када лађа пристаје? Ко ће му јавити да је стигла лађа? Зашто не препознаје дуго ишчекиваног сина, већ пролази мимо њега? Како реагује кад га син позове?

Обрт настаје када лађа пристане. Благоје није на пристаништу, већ је у кафани, уморан и исцрпљен од дуготрајног и напорног ишчекивања. Вест да је лађа стигла доноси му капетан Танасије који је већ дочекао своју срећу – жену и сина. Ипак, схватајући да Благоје не зна колико му је син рањен, запрепашћен и сам сликом дивног младића „који све имаше, а опет ничега не беше”, покушава да својим одласком у механу Благоја колико-толико припреми за неизбежни сусрет. Благоје не може да препозна свог јединца јер он види испред себе инвалида, а не сина – војника. Тек када га препозна, јер га је син позвао, он ће разумети све оно што је до тада само наслућивао и онесвестиће се. Оваква реакција сведочи и потврђује дубину и величину страха Благоја казанције. (коментар наставника)

(налози и питања за ученике)

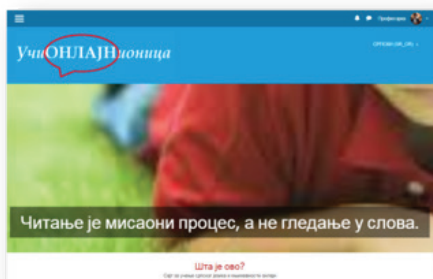
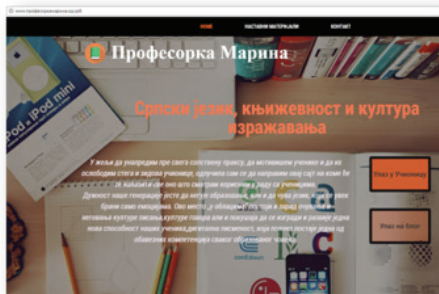
Кроз које фазе пролази Благоје казанција пошто „дође к себи”? Какав је расплет, а какав епилог ове приповетке?

Благоје пролази кроз неколико фаза: од неверице, непрепознавања, до радости и жаљења. Он ће покушати да утешу свог сина, потпомогнут гомилом људи која се налази око њих. Све то што ће народ уделити, на први тренутак подиже атмосферу и веру да ће се добро десити, да ће младић моћи самостално да живи, да има будућност, али веома брзо таква нада ће се распршити. Благоје гледа у небо, као да из њега очекује неку наду, неки глас, а онда, баца капу с поклонима и прихвата сву тескобу судбине. Епилог приповетке потврђује све оно наслућивано: да је капетан успешно наставио свој живот јер је имао будућност, Благоје се пропио, а његов син проси. На тај начин, кроз реченицу која је и у наслову саме приповетке „Све ће то народ позлатити”, писац указује на друштвени проблем који обележава иронијом, јер из свега приказаног можемо јасно наслутити само несрећан крај. (коментар наставника)

Наставник је пратио све коментаре, усмеравао ученике и дао им оцене за дискутовање на форуму. На тај начин, ученици су већ припремљени (методом изврнуте учионице³) за даље утврђивање знања која су инспирисана радом на самом тексту приповетке.

³ Ова метода у својој основи подразумева употребу дигиталне технологије. Сматра се да су истраживачки задаци припрема за час, али применом ове методе истраживачки задаци и писани одговори на њих већ доводе до постизања циља који се односи на анализу приповетке. Притом, наставник има увид не само у познавање приповетке већ и у писмено изражавање својих ученика, које, по потреби, на форуму може и да оцени.

Уводни део Ученици су у дигиталном кабинету (прилог 1), укључују рачунаре и приступају својим налозима на сајту наставнице (www.profesorcamarina.od.srb), а онда улазе у онлајн учионицу на Мудл платформи (слика 4 и слика 5).

Наставница мотивише ученике за рад на часу постављајући подстицајна питања о 11. новембру, Дану примирја⁴ у Првом светском рату, који се обележава као државни празник. Разговор прелази на тему ратова, последица ратних разарања на појединце и друштво у целини. Наставница подсећа ученике на нека од књижевних дела сличне тематике која су раније обрађивана: Крвава бајка, Дневник Ане Франк, али и на све оне аспекте приповетке „Све ће то народ позлатити” Лазе Лазаревића који су већ анализирани и интерпретирани писаним путем на форуму електронске платформе. Ученици се деле на четири групе.

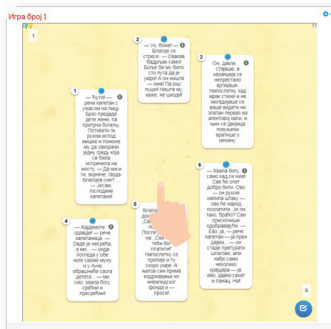
Главни део часа/часова Наставница подсећа ученике да су већ код куће обавили све припремне активности и да оцене свог рада на форуму имају на својим електронским налозима на платформи за учење. Ученици приступају својим налозима на Мудл платформи на којој се налазе игре.

⁴ Најбоље би било планирати овај час око 11. новембра, како би његова васпитна функција била још израженија.

Свака од ове четири игре (осмишљене помоћу апликација на сајту <https://learningapps.org/> , па уграђене уз помоћ ембед кода⁵ на Мудл сајт) има свој посебан задатак који увежбава ученичке предметне компетенције. Овакви типови задатака се појављују и на завршном испиту из српског језика и књижевности.

Прва игра: Читање и разумевање прочитаног (слика 6)

Ученици имају задатак да хронолошким редом сложе делове фабуле приповетке „Све ће то народ позлатити” Лазе Лазаревића.

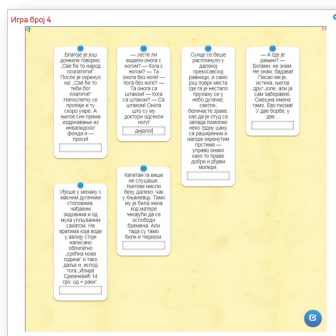
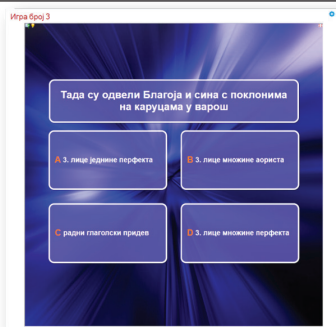

Друга игра: Лексикологија – значење речи (слика 7)

Ученици имају задатак да повежу реч са сликом која обележава предмет означен архаизмом, или историзмом.

⁵ Када неки видео-материјал, игрицу или слику уградите на сајт уз помоћ ембед кода, на самом сајту се директно приказује слика, игрица или видео-материјал, тако да га можете гледати без изласка са самог сајта.

Трећа игра: Глаголски облици (форма квиза Желите ли да постанете милионер) (слика 8) Ученици имају задатак да препознају глаголске облике употребљене у тексту приповетке.

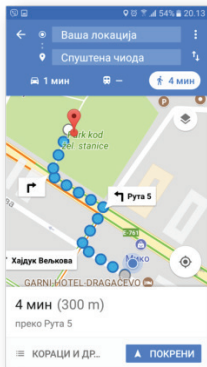

Четврта игра: Облици казивања (слика 9) Ученици имају задатак да попуне празна поља и упишу тачан назив облика казивања који је употребљен у одломцима из приповетке.

Завршни део Свака од наведених игара оног тренутка кад (..... минута) се заврши открива један специфичан QR ко̄д⁶ (слика 10).

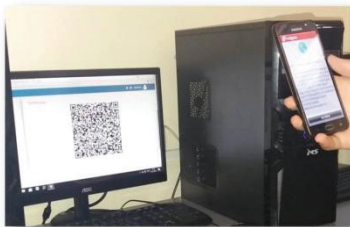

⁶ QR кодови (скраћеница за *quick response*, односно брзи одговор) могу се скенирати мобилним апаратима (као што су смарт телефони или таблети), и воде корисника ка неком одређеном веб-сајту, садрже линк, податке или текстуалну поруку. Они омогућавају бољу комуникацију између корисника телефона и клијента (односно власника QR кода). Власник QR кода може бити свако. Произвођачи и продавци могу уз помоћ QR кода да рекламирају своје производе, градови могу у QR коду да представе мапу града или његове знаменитости...

Пошто отворе сва четири кода, ученици их скенирају уз помоћ апликације⁵ на свом мобилном телефону (слика 11).

Наставник задаје домаћи задатак.

ДОМАЋИ ЗАДАТАК:

Четири групе имају задатак да открију место у граду које се крије иза преузетог QR кода, да оду на то место, означено на карти (слика 12), и пронађу споменик жртвама ратова који је постављен у Краљеву, а затим да прикупе што више чињеница о том споменику, које ће поделити на следећем часу. Као доказ да су били поред споменика, морају направити селфи фотографију групе и поделити је на вибер групи одељења (слика 13).

Ученике је наставница послала на четири локације у граду: код чувеног Милутина (Споменик српском ратнику), код Споменика жртвама ратова деведесетих, код Споменика жртвама Другог светског рата и у Спомен-парк 14. октобар. Сви ови споменици налазе се у Улици октобарских жртава у Краљеву. Ученици су тако усмерени и да промисле о томе који је историјски догађај највише оставио трага у сећању грађана Краљева.

На следећем часу се активно расправља о утисцима ученика, о информацијама које су прикупили у вези са споменицима културе у свом граду, о промишљањима везаним за чињеницу да историјски догађаји нису само део прошлости већ да имају последице које и они данас осећају. Ученици током обиласка града уочавају да ретко која установа културе има посебан

⁷ Новија генерација телефона не мора ни да има апликацију, довољно је отворити камеру на телефону и код је скениран.

улаз за инвалиде. У следећем кораку праве савремену паралелу са садржајем анализираних приповетки, долазећи до закључка да би се син Благоја казанџије тешко кретао у данашњем Краљеву, али и да има много људи којима нисмо омогућили слободу кретања, јер је град затрпан аутомобилима, гужвом, што утиче на то да су особе са инвалидитетом за нас невидљиве и да не размишљамо о њиховим свакодневним потребама.

Проактиван приступ ученика овој осетљивој теми је израда плаката којим се подиже свест ученика,

школе, али и локалне заједнице, о проблемима људи који користе инвалидска колица у нашем граду, чиме се развија више компетенција за демократску културу.

Овај плакат смо поставили и на огласној табли школе, и на тај начин ће рад ученика осмог разреда утицати на развој свести о проблемима и потребама лица са посебним потребама и на нивоу школе (слика 13).

ЕВАЛУАЦИЈА ЧАСА:

Ученици су по завршеним задацима приступили евалуацији часа, и урадили анонимну анкету на Мудл платформи.

ПРИЛОГ: Резултати ученичке евалуација часа одржаног на основу припреме

Анкету је урадило 12 од 19 ученика.

(1) Да ли сматраш да си на овом часу успео/ла да савладаш предвиђено градиво?

100% ученика је одговорило ДА

(2) Који моменат ти се на овом часовима најмање допао?

• Читање приповетке..... 6 (54,55%)

• Гледање филма..... 1 (9,09%)

- Анализа приповетке на форуму..... 2 (18,18%)
- Игре на часу..... 0
- Откривање QR кода..... 1 (9,09%)
- Тражење по мапи 0
- Прављење плаката 1 (9,09%)

(3) Који моменат ти се на овим часовима највише допао?

- Читање приповетке..... 1 (9,09%)
- Гледање филма..... 0
- Анализа приповетке на форуму..... 0
- Игре на часу..... 2 (18,18%)
- Откривање QR кода..... 3 (27,27%)
- Тражење по мапи 4 (36,36%)
- Прављење плаката 1 (9,09%)

(4) Оцени утисак који су ови часови оставили на тебе оценама од 1 до 5.

ПЛАН АКТИВНОСТИ

Потрага за „благом”

Наставница:	Милица Живковић
Школа	XIV београдска гимназија
Предмет	Српски језик и књижевност
Разред	од 1-4 разреда средње школе
Наставна тема	Мој град и ја
Наставна јединица	Потрага за „благом”
Тип часа	Утврђивање
Циљ часа	Истраживање и критичко сагледавање наслеђа културних и уметничких појава у Србији у XIX и XX веку кроз игровну активност
Образовни исходи	Ученик ће бити у стању да: <ul style="list-style-type: none"> ➤ идентифукује значајне личности и догађаје из области уметности и културе ➤ истражује локалну историју свог града уочавајући споменике културе ➤ анализира визуелне и текстуалне изворе ➤ решава ситуације које су компликоване и нејасне ➤ уочи утицај догађаја из прошлости на савремене појаве ➤ прилагођава своје понашање у новим ситуацијама узимајући у обзир научно у претходним ситуацијама ➤ конструктивно сарађује у свом тиму ➤ вреднује родну равноправност у јавном простору и култури ➤ анализира променљивост у обрасцима понашања унутар културе
Кључне компетенције	Комуникација на матерњем језику Дигиталне компетенције Учити да се учи Интерперсоналне и грађанске компетенције Културна експресија

	Компетенције за демократску културу	Вештине аналитичког и критичког размишљања Вештина слушања и опажања Флексибилност и прилагодљивост Вештине за сарадњу Језичке и комуникативне вештине Отвореност према другим културама и уверењима, погледима на свет и праксама Одговорност Самоефикасност Грађански дух Толеранција према двосмислености Вредновање културне разноликости Знање и критичко разумевање себе Знање и критичко разумевање језика и комуникације Знање и критичко разумевање света
	Кључни појмови	Калемегдан, уметност, књижевност, културно наслеђе, мултикултуралност, родна равноправност
	Наставне методе	Потрага за благом, монолошка, дијалошка, текстовна метода
	Наставна средства	Картице са цитатима и задацима, мапа споменика на Калемегдану, мобилни телефони, табле са шифрама
	Место извођења наставе	Калемегдан
	Корелација	Међупредметне корелације; историја, ликовна уметност, музичка култура, информатика.
	Додатни наставни материјали и фотографије	Гугл апа споменика на Калемегдану Картице са налозима

ПЛАН ЧАСА / ПРОЈЕКТНЕ АКТИВНОСТИ

Уводни део Час се реализује на Малом Калемегдану у делу где се налазе споменици подигнути у част познатих уметника. Припрема за реализацију ове активности подразумева да су на претходном часу читали литературу књижевника које ће морати да откривају. Наставник одређује временски оквир у којем је потребно реализовати активност (од 45-60 минута) Након доласка на место реализације активности (улаз у парк на Калемегдану) ученици се деле у тимове и објашњавају им се правила игре. Троје ученика добија улогу судија и они у току игре стоје на улазу у парк. Њихов задатак биће да прате ток игре, контролишу да ли се игра одвија фер и у складу са правилима и комуницирају са неутралним члановима групаи пружају додатне информације, уколико група не може да откије задатак. Свака екипа има једног члана који је неутралан, не учествује у игри, већ има задатак да фотографише и снима активности екипе и о њима обавештава судије. Тај члан нема право учешћа у игри и не сме користити интернет у друге сврхе осим за слање фотографија и снимака.

Главни део часа/часова Игровна активност има сличан концепт као Потрага за благом. Ученици добијају задатке које би, када их протумаче, требало да их одведу на задату локацију. Када дођу на одредиште, потребно је да се фотографишу и сниме реализацију креативних задатка које добијају од судија на тој локацији. Решавајући задатак, долазе до нове поруке која их води на следећу локацију и тако све до коначног циља. У прилогу се налази предлог креативних задатака и шифрованих порука за неколико локација. У питању су бисте, скулптуре или споменици који се налазе на Калемегдану.

ПРИЛОГ 1: Ученици на почетку ове игре добијају одштампану гугл мапу споменика на Калемегдану, као и папир са појмом ГЕРМАНИКУС који је шифрарник – свако слово има одговарајући број:

Г 1, Е 2, Р 3, М 4, А 5, Н 6, И 7, К 8, У 9, С 0

Наставник/ца се обраћа ученицима:

Налазимо се у једном од најлепших и најстаријих паркова у Београду. Овде се налази и београдска тврђава, која представља историјско језгро нашег града које су настањивали различити народи од антике до данас.

Данас ћемо, кроз игру, истражити приче о местима на којима се налазе скулптуре које приказују важне личности и појаве из културе Србије у XIX и XX веку. Поред знања, важно је да budete добри тимски играчи, да играте фер, да користите све своје вештине. Срећно и уживајте у игри!

Упутство: На почетку игре тимови у исто време добијају коверту са задацима. Када схвате поруку, ученици уз помоћ Гугл мапе одлазе на задату локацију.

Напомена: Ученици имају задатак да се поред сваке локације на коју стигну фотографишу, неутрални играчи шаљу судијама фотографију, како би имали доказ о томе који тим први стиже на локацију.

СТАРТ – улаз у парк на Калемегдану.

ПРВИ ЗАДАТАК: Шифрована порука која садржи комбинацију бројева и слова гласи:

074206308056Д7Ћ

Ученици треба да „прочитају” шифру уз помоћ кода ГЕРМАНИКУС према коме сваком слову одговара одређени број (видети напред у тексту).

Дешифрована порука гласи: Симеон Роксандић.

БИСТА СИМЕОНА РОКСАНДИЋА –

Браво, чим сте овде, значи да сте успели да одгонетнете тајну поруку! Спомен-биста вајара Симеона Роксандића заправо је аутопортрет, и постављена је на Малом Калемегдану 1965. године...

Симеон Роксандић,
аутопортрет, Београд, 1965.

ДРУГИ ЗАДАТАК: Ваш задатак је да на основу следећих стихова пронађете у парку другу скулптуру овог уметника на основу следећих стихова:

Загледан у вечност сада пред тобом стојим
А твоме се плену дивим, ал' га се и бојим.
Где а докучим да л' си победник или поражени
Раб си или газда омражени.
Ех чим у мени мисао о теби тиња –
Баш ниси обична гомила камења

Помоћ у трагању за статуом могу да пруже следеће информације:
Једно од најзначајнијих дела овог вајара налази се такође на Калемгдану. Роксандић је скулптуру за фонтану урадио у Риму за Балканску изложбу у Лондону 1907. Занимљиво је да је вајар грешком обавештен да је брод који је превозио скулптуру потонуо, па је урадио нови одливак, тако да данас Београд и тај град имају идентичну скулптуру.

РИБАР СА ЗМИЈОМ, СИМЕОН РОКСАНДИЋ

Симеон Роксандић, Рибар са змијом или Борба, Београд, 1906.

На основу стихова ученици би требало да схвате да је реч о фонтани Рибар са змијом или Борба и то је друга локација коју проналазе.. На овој локацији, односно код фонтане Рибар са змијом, добијају налог да инспирисани овим делом смисле једну строфу, сниме је или запишу и пошаљу судијама.

ТРЕЋИ ЗАДАТАК:

У акрониму стихова које сте добили у претходном задатку је назив града у коме се налази идентична скулптура као ова крај које стојите. Четврто и шесто слово акростиха су иницијали имена и презимена српског романтичарског песника који вас води на следећу локацију. Мала помоћ: Претпоставља се да је једну од својих најлепших песама посветио ћерки Вука Караџића, а Фрушка гора и Сремски Карловци су значајно утицали на његов песнички опус.

БИСТА БРАНКА РАДИЧЕВИЋА

Драги такмичари, одлично вам иде у овој игри! Чим ово читате, значи да се налазите поред бисте једног од најзначајнијих српских песника XIX века.

На овој локацији, односно код бисте Бранка Радичевића, добијају налог да, користећи метод ОЛУЈА ИДЕЈА, сниме видео у коме ће изговорити што више појмова који се могу довести у везу са Бранком Радичевићем и његовим делом!

ЧЕТВРТИ ЗАДАТАК:

На папиру су исписане асоцијације везане за живот и дело Бранка Радичевића, од којих једна води до следећег циља. Гробно место Бранка Радичевића је назив песме писца чију бисту треба следећу да откријете.

Сремски Карловци
Стражилово
Романтизам
Мина Караџић
Здравко Чолић
Школе
Поезија...

Када ученици открију реч *Стражилово*, долазе до бисте Милоша Црњанског.

Александар Зарин, Споменик Бранку Радичевићу, Београд, 1955.

БИСТА МИЛОША ЦРЊАНСКОГ

Драги такмичари, налазите се поред бисте једног од најзначајнијих писаца. Милош Црњански је аутор и песме Ламент над Београдом. Пажљиво прочитајте следеће стихове из ове песме:

*„ЈАН МАЈЕН и мој Срем, Парис,
моји мртви другови, трешње у
Кини, привиђају ми се још, док
овде ћутим, бдим, и мрем и лежим,
хладан, као на пепелу клада”*

На овој локацији, односно код бисте Милоша Црњанског, добијају налог: Као што Јан Мајен, ненасељено острво између Норвешке, Исланда и Гренланда, подсећа Црњанског на Београд, ученици би требало да наведу место у свету које њих асоцира на Београд и образложе зашто, а затим снимак пошаљите судијама.

Дринка Радовановић, Биста Милоша Црњанског, Београд, 1993.

ПЕТИ ЗАДАТАК:

Двојица уметника: Црњански и скривена личност, коју треба да одгонетне, на неки начин су повезани.

- Обојица су писали песме.
- Обојица су писали драме.
- Темишвар је један од градова који је обојици значао.
- Обојица су писали о бесмислу ратова и сукоба у којима су учествовали.

(Уколико ово није помогло, још неколико детаља о наредном писцу који могу помоћи у потрази:

- Био је сликар.
- Уз Змаја, Лазу Костића, Бранка Радичевића један је од најзначајнијих представника српске романтичарске књижевности.

БИСТА ЂУРЕ ЈАКШИЋА

Драги такмичари, повезали сте да је ваше ново место биста Ђуре Јакшића. Овај свестрани уметник српског романтизма, славу је стекао и својим песмама и својим сликама. Школовао се на уметничким академијама у Бечу и Минхену. .

Једна од најпознатијих слика Ђуре Јакшића је слика жене: Девојка у плавом.

На овој локацији, односно код бисте Ђуре Јакшића, добијају налог да прочитају неколико стихова Ђуре Јакшића посвећених жени (нпр. стихове из песама: Мила, Шта ће, Ти си била).

ШЕСТИ ЗАДАТАК:

Путоказ за следећи задатак: Поштујући родну равноправност, ко недостаје међу представљеним уметницима?

Ученици би требало да открију да је реч о ЖЕНИ.

Петар Убавкић, Спомен-биста „Ђура Јакшић”, Београд, 1896.

СПОМЕНИК ЗАХВАЛНОСТИ ФРАНЦУСКОЈ

Драги такмичари, повезали сте да је ваш циљ статуа жене – Маријане, која симболизује Француску.

Споменик захвалности Француској израдио је познати хрватски вајар Иван Мештровић. Постављен је 11. новембра 1930. године у знак пријатељства, узајамне помоћи и сарадње Србије и Француске током Првог светског рата. Споменик приказује женску фигуру која држи мач, као алегорију Француске која у јуришу пружа помоћ Србији.

Иван Мештровић, Споменик захвалности Француској, Београд, 1930.

На овој локацији, односно код

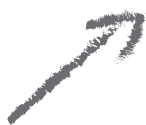
Споменика захвалности Француској, добијају налог да осмисле којој жени из српске уметности би подигли споменик на Калемегдану, како би унели родну равнотежу у заступљености значајних личности из српске културе.

Сваки тим који је учествовао у потрази за благом даје свој предлог друге личности којој би посветили споменик.

На следећем часу у учioniци, свака група/тим добиће име по женској особи коју је препоручила за споменик и презентовати материјале (песме, видео-снимке, фотографије са локалитета – места сећања) које су снимили или креирали током „потраге за благом”.

ПЛАН АКТИВНОСТИ

Наставница	Миљана Степаноски
Школа	ОШ „Змај Јова Јовановић”, Београд
Наставни предмет	Српски језик и књижевност
Разред	Осми
Циљ часа	Развијање критичког и аналитичког мишљења, језичких вештина; усвајање и неговање вредности као што су људско достојанство и људска права
Образовни исходи	Ученици ће моћи да: <ul style="list-style-type: none"> ➤ Препознају одлике документарне прозе на примеру писама Хилде Дајч; ➤ анализирају поступке и особине аутора; ➤ вреднују антиратне ставове; ➤ користе предложене информационе ресурсе; ➤ идентификују на које начине је деловање појединаца утицало на историју друштва
Кључне компетенције	Комуникација на матерњем језику Дигиталне компетенције Учити да се учи Интерперсоналне и грађанске компетенције Културна експресија
Компетенције за демократску културу	Вредновање људског достојанства и људских права Отвореност према другим културама као и другим уверењима, погледима на свет и праксама Емпатија Грађански дух Поштовање Вештине аналитичког и критичког размишљања

Кључни појмови	Холокауст, Хилда Дајч, Старо сајмиште, документарна проза, људска права
Наставне методе	Дијалoшкa, монолошкa, текстoвнa, истраживачкa
Наставна средства	Важећи уџбеници, пројектор, ппт презентација (у прилогу), интернет
Место извођења наставе	Школскa библиотекa
Корелација	Историја, унутарпредметнa повезаност
Додатни наставни материјали и фотографије	Логор Сајмиште: http://www.open.ac.uk/socialsciences/semlin/sr/pismo-1.php Историја једног логора: www.youtube.com/watch?v=SaelUCEIzdQ&t=3572s Сајт: https://ester.rs/porodicna-fotografija-pregled-scena-lokacije-zadaci/#scene https://zmajjova.edu.rs/osmaci-zmaja-na-premijeri-dokumentarnog-filma-o-hildi-dajc/ https://beotura.rs/hilda-dajc/

ПЛАН ЧАСА / ПРОЈЕКТНЕ АКТИВНОСТИ

Уводни део (20 минута) - Као мотивацију за час наставник може пустити трејлер за филм *Историја једног логора* (https://www.youtube.com/watch?v=ErBCm7Sk3_4). Гост на часу може бити наставник историје који би ученике упознао са подацима о логору Сајмиште о којима говоре и Писма Хилде Дајч.

Кључне тезе:

- Већина јеврејских мушкараца побијена је у оквиру мера одмазде које је спровео Вермахт, над женама, деци и старцима било је наређено да спакују личне ствари и јаве се јеврејском одељењу Специјалне полиције у Улици Џорџа Вашингтона у Београду.
- Од 8. децембра 1941. године, преостали Јевреји на немачком окупационом подручју у Србији, углавном жене, деца и старци, одведени су у павиљоне Београдског сајма, који је преуређен у логор.
- Током јануара 1942. године, пристигли су јеврејске жене и деца из окупирани Србије (из Шапца, Ниша, Крагујевца, Косовске Митровице, Новог Пазара).
- Логор на Београдском сајмишту добио је службени назив Јеврејски логор Земун (Judenlager Semlin). Логор је био под управом немачке окупационе управе у Београду, а налазио се на територији Земуна који је тада био у саставу НДХ.
- Услови живота у логору били су јако лоши. Због нехуманих услова најпре су почела да умиру деца и старије особе. Немачка окупациона управа одлучила је да Јевреје заточене на Београдском сајмишту убије на суров начин уз помоћ камиона гасних комора.
- Наставник најављује разговор о Писмима Хилде Дајч која су сведочанство о овим трагичним догађајима. (Ученици су Писма прочитали код куће. Одгледали су предложене дигиталне садржаје и прикупили договорене информације.)

Главни део часа/часова (50 минута) Ученици наводе податке о животу Хилде Дајч: Кључне информације:

- место, година рођења, порекло (Беч, 1922. г., јеврејско порекло)
- основни биографски подаци о Хилди Дајч до почетка рата (пресељење са породицом, школовање и студирање у Београду)
- промене у животу припадника јеврејске заједнице настале након успостављања нацистичке окупационе власти у Београду које су утицале на одлуке које је донела Хилда Дајч (оснивање логора Сајмиште, интернирање припадника јеврејске заједнице у логор)
- волонтирање и живот Хилде Дајч у логору (децембра 1941. године одлази у логор Сајмиште да помогне као медицински сестра)
- окончање живота (тачан датум њене смрти није познат, али сигурно се зна да је убијена у гасном камиону, у периоду између марта и маја 1942)
- писана заоставштина Хилде Дајч (у логору Сајмиште написала је четири писма и, захваљујући томе, имамо увид у то шта се у њему дешавало. Три писма Хилде Дајч можемо видети у Јеврејском историјском музеју у Београду, а четврто писмо се налази у Историјском архиву Београда)
- ученици су код куће прочитали одабране одломке из Писама и на часу износе своје утиске
- наставник и ученици анализирају различите аспекте писама уз помоћ методичке апаратуре:

Ко су Нада и Мирјана којима се обраћа Хилда? Какав је њихов однос са Хилдом Дајч?

Кључне тезе:

- Нада и Мирјана су Хилдине блиске пријатељице.
- Хилда им из логора пише писма из којих видимо њену потребу да одржи везу са светом ван логора, да посаветује своје пријатељице, али и да их увери да немају разлога за бригу.

Шта сазнајемо о Хилди из њеног првог писма?

Кључне тезе:

- Хилда Дајч одлучује да добровољно оде у логор и помаже логорашима.
- Иако се њена породица томе противи, њој савест налаже „да се потпуно стави у службу других”. Она је оптимиста и верује да ће све бити добро.

У другом писму видимо слику павиљона 3 и људи у њему. Како изгледа павиљон? Какво је расположење људи?

- видимо нехумане услове у којима живе логораш
- Хилда Дајч павиљон иронично зове „шталском идилмом” јер спавају на даскама ширине 80 цм на којима је слама. Сам павиљон је обична дрвена конструкција која подсећа на лавиринт. Он је „мравињак бедника” који нису оптимисти попут Хилде, знају да никада неће бити боље, али немају снаге да окончају своје животе...

Како Хилда реагује на осећања своје пријатељице Мирјане?

- Хилда у писму обраћа пажњу на саосећања своје пријатељице и уверава је да њен одлазак у логор није доказ да је најхрабрија; има и других људи чије су заслуге невидљиве, али подједнако велике...

Издвојте из другог писма примере нехуманог односа према логорашима. Како људи подносе овакве услове? Шта Хилда открива о самој себи?

- У павиљону је било 2000 жена и 100 одојчади којој није било могуће скувати млеко јер није било огрева; оброк је мало купуса куваног на води; постоје само два лавабоа за умивање.
- Нацисти вређају и строго кажњавају. Затвореници много раде, жене падају у несвест од изнемоглости, али нико не плаче; сви се држе јуначки, а посебно омладина.
- Хилда се, без обзира на све, ниједног тренутка није покајала што је дошла; срећна је што помаже људима; верује да се неће променити, да је изграђена и да спољне ствари не утичу на њу.

Које стилско средство доминира у трећем Хилдином писму? Какве податке о животу у логору доноси ово писмо? Илуструјте примерима.

- Видимо неке од конкретних послова које је Хилда обављала: кување чаја и млека на шпиритусу, шишање Рома, требљење ваши.
- Хилда о свему томе пише користећи иронију и тако показује да није клонула духом и да се неће предати. Павиљон назива чаробним замком; вређање је корисно јер се од њега губи апетит; слама на којој спава је дивна, нарочито кад се испуни бувама; одвођење мушкараца на непознато место разбија монотонију; „ноћу имаш бесплатан оркестар плача деце, хркања, кашљања и осталих тонова.”

Како Хилда назива себе на крају трећег писма? Образложите.

- Хилда у писму истиче своје амбиције да све мора бити добро; она има и своју малу библиотеку, чита, мирна је и ужива у раду.
- Себе назива „веселим добровољцем”. Тиме жели да утеши своје најдраже који су забринути за њу. Подсећа их да је добровољно дошла, да није клонула духом и да ће их све ускоро видети.

Завршни део (20 минута) Наставник подсећа ученике да се Хилдина писма налазе у Јеврејском историјском музеју у Београду и у Историјском архиву Београда. Подстиче ученике да закључе који је значај писама.

Кључне тезе:
- Писма Хилде Дајч су сведочанство о страдању недужних људи у логору на Сајмишту.
- У њима су испричани истинити догађаји о свесном и намерном уништавању живота Јевреја и Рома у Другом светском рату.
- Ова писма имају историјску, документарну, али и хуману вредност, јер је истакнута људска потреба да се помогне у невољи.

Подстицај за даљу дискусију могу да буду питања:

Да ли у Београду постоји споменик посвећен Хилди Дајч? (камен спотицања за породицу Дајч)
Где се налази? (Улица маршала Бирјузова 9)
Када је постављен? (5. 5. 2022. године)
Зашто је толико друго требало да се постави?
Какав је ваш став о таквој врсти споменика?
Да ли постоји још оваквих споменика у Београду, Србији, свету и у чему је њихов значај?

Наставник може да постави питање ученицима да размисле шта би поред писама, по њиховом мишљењу, могла да буде данашња заоставштина Хилде Дајч. Своје кратке одговоре ученици могу да залепе на таблу!

Након ове кратке активности, наставник може да прикаже интернет страницу фондације *Сећање на Хилду Дајч* (<https://hildadajc.rs/>)

која сваке године организује конкурс и додељује признања из области културе сећања и активизма младих у Србији.

За домаћи задатак може да се препоручи обилазак камена спотицања или да се на интернет страници <https://ester.rs/podrocna-fotografija-pregled-scena-lokacije-zadaci/#scene> упознају са судбином једне јеврејске породице која је страдала у логору Сајмиште.

Камен
спотицања
за породицу
Хилде Дајч,
2022. Београд

ПЛАН АКТИВНОСТИ

Уметност и идеологија

Наставница	Мирјана Мунишић
Школа	III београдска гимназија
Предмет	Ликовна култура
Разред	Четврти, друштвено-језички смер
Наставна тема	Простори уметничких дешавања
Наставне јединице	Форме сећања (идеолошка конотација облика)
Тип часа	Обрада/обучавање, рад са подацима (слика и текст) Самостални рад ученика, по групама Посета споменика у окружењу Самосталан практичан рад ученика и презентовање
Циљ часа	Развијање истраживачких, аналитичко-стваралачких вештина ученика и разумевање значаја и потреба грађења одговорног односа према културном наслеђу на примерима споменика из СФРЈ
Образовни исходи	Ученик ће бити у стању да: – наведе примере најважнијег споменичког наслеђа НОБ-а који настају на подручју СФРЈ од педесетих до осамдесетих година – опажа еволуцију уметничке форме на примерима различитих споменика током овог периода – именује различите уметничке форме користећи одговарајућу стручну терминологију – критички анализира изабране, прилагођене узрасту, теоријске текстове – препознаје историјски и идеолошки контекст настанка различитих форми одговарајућих споменика из времена СФРЈ – повезује време настанка одређених уметничких форми споменика са историјским и идеолошким контекстом епохе – евидентира актуелно стање ових споменика

– предлаже и ствара форму коју сматра одговарајућом за свој предлог споменика
– образложи важност очувања културне баштине и споменичког наслеђа

Кључне компетенције Комуникација на матерњем језику
Дигиталне компетенције
Учити да се учи
Интерперсоналне и грађанске компетенције
Културна експресија

Компетенције за демократску културу Знање и критичко разумевање света: политике, људских права, културе, религије, историје, медија, економије, околине и одрживости
Отвореност ка другим културама и веровањима, погледима на свет и пракси
Поштовање
Грађанска свест
Вештине аналитичког и критичког мишљења
Вештине слушања и посматрања
Емпатија
Толеранција према двосмислености
Самоефикасност

Место извођења часа Трећа београдска гимназија и у обиласку репрезентативних примера споменика из непосредне околине: споменик *Рањеник* Вање Радауш, у парку поред Југословенског драмског позоришта, Споменик у у фоајеу ЈДП-а, Споменик на Старом сајмишту, Менора у пламену.

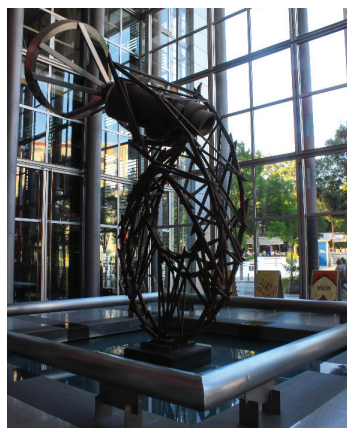
Вања Радауш, *Рањеник*, ЈДП, 1948. (фото: Беотура)

Миодраг Поповић, Споменик на Старом сајмишту, 1995. (фото: Беотура)

Нандор Глид, *Менора у пламену*, 1990, на Дунавском кеју (фото: Donald Niebyl/Spomenik Database)

Мрђан Бајић, 2003. Споменик у у фоајеу ЈДП-а (фото: Беотура)

Кључни појмови	Споменици НОБ, социјалистички реализам, социјалистички естетизам, савремена скулптура у јавном простору
Наставне методе	Истраживачки рад, пројектна настава
Наставна средства	У учioniци: презентација наставника, штампане „картице” са примерима споменика и исечцима текстова Јасмине Чубрило, Лидије Мереник и Олге Манојловић Пинтар, лаптоп повезан на пројектор У околини школе: репрезентативни примери споменика у непосредном окужењу: споменик Рањеник Вање Радауша, 1948, у парку поред ЈДП, Споменик на Старом сајмишту Миодрага Поповића, 1995, споменик Менора у пламену Нандора Глида, 1990, на Дунавском кеју, у наставку Јеврејске улице, и скулптура Мрђана Бајића у фоајеу ЈДП
Корелација	Историја (Други светски рат, НОБ, Информбиро, Хладни рат...), Филозофија, Социологија, Информатика (апликативни програми за израду постера)
Додатни наставни материјал	Литература: Лидија Мереник, <i>Уметност и власт</i> , Српско сликарство 1945–1968, Београд 2010; Јасмина Чубрило, каталог монографије <i>Јован Кратохвил, Студија о једном моделу југословенског модернизма</i> , Београд 2021; Олга Манојловић Пинтар, <i>Упросторавање идеологије: споменици Другог светског рата и креирање колективних идентитета</i> , <i>Dijalog povjesničara/istoričara</i> , sv. 10 (1), 287–307; https://www.spomenikdatabase.org/
Евалуација	Ова тема је предложена у оквиру Еразмус пројекта „Ми и они пре нас” у Трећој београдској гимназији. Изведена је са ученицима 4. разреда у школској 2022/23. години. У оквиру теме смо посетили споменике из окружења (Рањеник Вање Радауша и Споменик на Старом сајмишту Миодрага Поповића, Менора у пламену Нандора Глида.

ПЛАН ЧАСА / ПРОЈЕКТНЕ АКТИВНОСТИ

Уводни део првог часа (10 минута) Ученицима је представљена нова тема, Форма споменика НОБ-у који настају у СФРЈ. Наставник кратко информише ученике о броју и врсти насталих споменика, местима и догађајима које се обележавају, као и о судбини тих споменика током деведесетих година XX века на простору бивше СФРЈ.

„У Социјалистичкој Федеративној Републици Југославији подигнуто је око 15.000 споменика посвећених Народноослободилачком рату (1941–1944), већина шездесетих и седамдесетих година прошлог века. Локације значајних историјских битака из Другог светског рата као и места великих страдања и спомен-гробља обележени су фигуралним или апстрактним скулптурама, архитектонским објектима, спомен-маузолејима, спомен-плочама, музејским зградама. Многи од ових споменика срушени су или оштећени током распада СФРЈ деведесетих година.”

Наставник у уводу поставља питање шта су о овом периоду учили из историје, којих се значајних локалитета из Другог светског рата сећају.

Главни део првог часа (20 минута) Подела у групе. Свакој групи је дат један комплет картица са репродукцијама споменика (које садрже и податке о аутору, времену настанка

и месту на коме се налази, које је најчешће и локалитет на коме се десио догађај који се комеморише).

Ученици су упућени да разврстају примере споменика према њиховој форми (подсећање на термине фигуративно, реалистично, стилизовано, репрезентативно, апстрактно, беспредметно...), тј. начину приказивања, Попуњавају добијене табеле по групама споменика.

Антун Аугустинчић, Споменик *Маршал Тито*, Музеј Југославије, Београд, 1948. (фото: Беотура)

Листа споменика:

Фране Кршинић, *Споменик Јосипу Брозџу Титу*, Ужице, 1961; уклоњен 1991. (Donald Niebyl/Spomenik Database)

Војин Бакић, *Споменик жртвама фашизма*, Колашин, 1949. (Donald Niebyl/Spomenik Database)

Фране Кршинић, *Стрељање талаца у Загребу*, 1951. (Donald Niebyl/Spomenik Database)

Антун Аугустинчић, *Споменик Побед" (црвеноармејаца)*, мем. комплекс „Батинска битка“, 1947. (Donald Niebyl/Spomenik Database)

Нандор Глид, *Споменик палим борцима*, Требиње, 1956. (фото: Ed Theman)

Иван Мирковић, *Ослободиоци Скопља*, Северна Македонија, 1955. (Donald Niebyl/Spomenik Database)

Стеван Боднаров, *Гробница народних хероја*, Калемегдан, Београд, 1949. (фото: Беотура)

Јордан Грабул, *Споменик Снага, слава и победа*, тврђава Кале, Скопље, 1954. (Donald Niebyl/Spomenik Database)

Јордан Грабул, *Македонијум*, Крушево, 1974. (Donald Niebyl/Spomenik Database)

➤ Антун Аугустинчић, *Споменик Палим Крајишницима*, на Бањ брду (некадашњи Шехитлуци), Бања Лука, 1961. (Donald Niebyl/Spomenik Database)

Богдан Богдановић, *Споменик Камени цвет*, мем. комплекс „Јасеновац“, 1966. (Donald Niebyl/Spomenik Database)

Богдан Богдановић, *Рударима палим у НОБ-у*, Косовска Митровица, 1973. (Donald Niebyl/Spomenik Database)

Богдан Богдановић, *Споменик непобеђенима*, Прилеп, 1961. (Donald Niebyl/Spomenik Database)

Богдан Богдановић, *Спомен-парк „Револуције“* код Лесковца, 1971. (Donald Niebyl/Spomenik Database)

Иван Саболић, *Споменик Три песнице*, Бубањ код Ниша, 1963. (Donald Niebyl/Spomenik Database)

Душан Џамоња, *Споменик на Козари*, Мраковица, 1972. (Donald Niebyl/Spomenik Database)

Душан Џамоња, *Споменик револуције народа Мославине*, Подгарић, Хрватска, 1967. (Donald Niebyl/Spomenik Database)

Војин Бакић, *Споменик Стјепану Филиповићу*, Ваљево, 1969. (фото: Ed Theman)

Војин Бакић, *Седам кругова*, Спомен-парк Шумарице, Крагујевац, поклон Р. Хрватске, 1981. (Donald Niebyl/Spomenik Database)

Група аутора (Миодраг Живковић, арх. Ранко Радовић...), *Споменик (и комплекс) на Тјентишту*, НП Сутјеска, 1963–1974. (Donald Niebyl/Spomenik Database)

Војин Стојић, *Споменик Космајском НОП одреду*, Космај, 1982. (Donald Niebyl/Spomenik Database)

Желимир Јанеш, *Споменик Сисачком партизанском одреду*, у шуми Брезовици код Сиска, 1981. (Donald Niebyl/Spomenik Database)

Миодраг Живковић, *Споменик палим борцима, Братство Јединство*, Приштина 1961. (Donald Niebyl/Spomenik Database)

Миодраг Поповић, *Споменик на Старом сајмишту*, Београд, 1995. (фото: [Беотура](#))

Нандор Глид, *Споменик Сто за једног*, Спомен-парк Шумарице, Крагујевац, 1980. (Donald Niebyl/Spomenik Database)

Нандор Глид, *Споменик у Дахауу*, 1968. (фото: Wikimedia)

Миодраг Живковић, Споменик ВЗ,
Прекинут лет, Крагујевац, 1963.
(Donald Niebyl/Spomenik Database)

Јован
Солдатовић,
Споменик
Жртвама
рације,
Нови Сад,
1971.

Анте Гржетић, *Бол и пркос*, Крагујевац,
Спомен-парк Шумарице, 1959. (Donald
Niebyl/Spomenik Database)

Анте Гржетић, *Отпор и слобода*,
Спомен-парк Шумарице,
Крагујевац, 1963. (Donald Niebyl/
Spomenik Database)

Војин Бакић, *Споменик победи
народа Славоније*, 1957–1968,
срушен (минираан) 1992. (Donald
Niebyl/Spomenik Database)

Бошко Кућански, *Титова песница*,
Споменик Бит за рањенике, на
Макљену, 1979; уништен 2000.
(до 1998. регион и даље споран
од стране УН СФОР-а, споменик
уништен динамитом 2000, до данас
неидентификовани починиоци и
мотиви) (Donald Niebyl/Spomenik
Database)

Рељеф на зиду Спомен-гробља ослободиоцима Београда (фото: Беотура)

Раде Станковић, Партизан на вечној стражи, Спомен-гробља ослободилаца Београда, постављен 1988. (фото: Беотура)

Радни материјал за ученике – табела за разврставање споменика

Име аутора	Назив споменика	Догађај који се комеморише	Место и време настанка	Форма (апстрактно, фигурално, стилизовано, реалистично, идеализовано)

Завршни део првог часа (15 минута) После попуњавања табеле, наставник поставља питања по групама :

Објасните како се форма споменика мења од 40-их до 70-их година прошлог века?

Да ли запажете везу између времена настанка и форме споменика?

Објасните релевантност ових споменика у данашњем тренутку.

Уводни део Наставник дели исечке из текстова и слике
другог часа (5 споменика са задатком да доведу у везу текстове
минута) и примере споменика

Критеријуми:
време настанка споменика
периоди споменути у текстовима
идеје споменуте у текстовима

Наставник даје ученицима текстове из прилога
1–9 и слике са прошлих часова.

Наводи да су слике део личног пројекта *The Spomenik Database* који је 2016. године покренуо амерички писац, историчар Доналд Нибил. Колекција садржи најзначајније споменике Другог светског рата изграђене у Социјалистичкој Федеративној Републици Југославији
<https://www.spomenikdatabase.org/>

Представници група износе своје закључке, уз илустративне примере.

Шта су закључили о периоду када настаје одређено дело?

Каква је веза између политичке ситуације и уметничког израза?

Каква је рецепција ових споменика данас у свету?
Који догађај је нарочито допринео промоцији споменичког наслеђа?

Да ли знате за постојање туристичких тура које обухватају ово споменичко наслеђе?

Зашто је ово наслеђе постало популарно у XXI веку?

Завршни део Домаћи задатак за групе:
другог часа (15 Упутство за самостални обилазак
минута) репрезентативних примера у окружењу и повезивања у временски контекст: споменик

Рањеник Вање Радауша, 1948, у парку поред ЈДП; скулптура Мрђана Бајића у фоајеу ЈДП; Споменик на Старом сајмишту Миодрага Поповића, 1995; споменик Менора у пламену Нандора Глида, 1990, на Дунавском кеју, у наставку Јеврејске улице

**Уводни део
трећег часа
(15 минута)** Ученици представљају своје утиске и закључке из посете овим споменицима. Кључно питање:
На који начин се променио однос према овим споменицима од њиховог настанка до данас?

**Главни део
трећег часа
(15 минута)** Наставник најављује да ће ученици на овом часу имати задатак да сами осмисле пројекат споменика, и представити га у виду плаката. Потребно је да осмисле ликовно решење споменика и плаката. Плакат ће садржати поред предлога ликовног решења споменика и пропратни текст који треба да одговори на следећа питања:
Шта се понуђеним решењем споменика комеморише?
Које поруке желите да представите?
Како форма коју бирате одговара идејама које заступате?

**Завршни део
трећег часа
(15 минута)** Ученици представљају скице које ће разрадити код куће и приказати на наредном часу.

Евалуација теме: (1 за најмању а 5 за највећу оцену)

- 1) Ова тема ми је била интересантна.
1 2 3 4 5
- 2) Омогућила ми је боље увиде у везе идеологије и уметности. 1 2 3 4 5
- 3) Сценарио часова је био добро замишљен.
1 2 3 4 5
- 4) Тема је подстицајна за даље размишљање.
1 2 3 4 5
- 5) Атмосфера на часу је била подстицајна за рад.
1 2 3 4 5

Мој предлог шта је могло бити другачије:

ПРИЛОГ 1

„Занимљиво је да је социјалистички реализам канонизован, као осталим облицима изражавања надређена (државна) уметност, тек на Петом конгресу КПЈ, 1948. године, непосредно после сукоба са СССР и Резолуције ИБ-а. У том тренутку још постоји нада да ће се односи са СССР побољшати (...) Међутим, како се даље, током 1948/49. развијао драматичан конфликт са СССР и блоком земаља 'народне демократије', и како је 1949. године постало јасно да помирења са СССР неће бити, тако је и моћ догме социјалистичког реализма слабила.” (Лидија Мереник, *Уметност и власт: Српско сликарство 1945-1968*, стр. 27)

ПРИЛОГ 2

„Крајем четрдесетих и почетком педесетих година КСКС. века у Југославији, јавна скулптура, готово по правилу споменичког карактера, била је најпогоднији медиј за приказивање колосалних размера 'новог човека'. Реч је о скулптурама великих димензија, изведеним фигурама моћне и стамене грађе, мишићавих руку и торза, широких вратова, широког драматичног геста или става, (...) које изражавају потребе тренутка у којем су настале – ове фигуре представљају раднике и сељаци који су себе и своје животе инвестирали у антифашистичку борбу и револуцију ради сопствене еманципације у новог политичког субјекта државе социјалистичке државе без којег те не би ни било.” (Јасмина Чубрило, текст из каталога *Јован Кратохвил, Студија о једном моделу југословенског модернизма*)

ПРИЛОГ 3

„Либерализација друштвеног и културног живота се (...) одвијала паралелно са често стратешким компликованим променама партијских ставова, закључака и сугестија. Често је на токове културне и стваралачке либерализације имплицитно, конструктивно или деструктивно, утицала партијско-државна политика отварања или затварања према Истоку или Западу. (...) Номинални раскид са социјалистичким реализмом, не би био могућ (или би текао знатно спорије, као у СССР-у или већини земаља Источне Европе) да није било и званичног, политичког раскида са Информбироом, СССР и земљама Источног блока.” (Лидија Мереник, *Уметност и власт, Српско сликарство 1945–1968*)

ПРИЛОГ 4

„Сваком мишљењу које има за полазну тачку борбу за социјализам и социјалистичку демократију... Треба осигурати право да се испољи и изрази” (Закључци VI конгреса КПЈ (СКЈ), Београд 1952, према: Лидија Мереник, *Уметност и власт, Српско сликарство 1945–1968*, стр. 62.)

„На основу ставова VII конгреса СКЈ, закључујемо да је у периоду 1952.–1958., толеранција модернистичких токова (...) стратешка. Акцентује се истина „максимално развијање људског стваралаштва... чиме се остварује изједначење друштвеног индивидуалног израза и друштвеног општег интереса.” (Лидија Мереник, *Уметност и власт: Српско сликарство 1945–1968*, стр 90)

ПРИЛОГ 5

„Током шездесетих година, Југославија ће у складу са својом политиком отварања према свету, примити низ значајних међународних изложби. Године 1959. отворен је Октобарски салон, 1961. Тријенале југословенске ликовне уметности, почиње радом Модерне галерије која ће 1965. прерасти у Музеј савремене уметности (...). Оснивају се и друге југословенске изложбе, попут Меморијала Надежде Петровић у Чачку и Ликовне јесени у Сомбору 1960., међународног бијенала графике у Љубљани и Бијенала младих у Ријечи 1961. године и друге.” (Лидија Мереник, *Уметност и власт, Српско сликарство 1945–1968*, стр. 71)

ПРИЛОГ 6

„(...) модернистички ‘пуризам’ и аутономија уметничког дела одговарали су хладноратовским условима и имали своје политичке и идеолошке конотације: Музеј модерне уметности у Њујорку тако је припремио изложбу *The new American painting* која је обишла осам европских градова током 1958. и 1959. године. године. Апстрактни експресионизам представљао је идеални медијум за пропагандне активности, јер је био савршена и потпуна супротност догматичном и конзервативном сликарству социјалистичког реализма. Био је идеалан да пружи пример слободе уметничког израза, као слободног друштва – зато је било неопходно да се утицај оствари ‘иза гвоздене завесе’ (...)

Одређен облик историјског, аполитичног језика је карактеристика ових колико уметничких, толико и политичких процеса.” (Лидија Мереник, *Уметност и власт: Српско сликарство 1945–1968*, стр. 97)

ПРИЛОГ 7

„Спомен паркови у Крагујевцу, Јасеновцу, Нишу, Крушевцу, Мостару..., који су обједињавали масовне гробнице, вајарске композиције и музеје страдања, потискивали су вулгаризовану идеолошку ноту соцреализма, избегавајући да отварају питања жртава националног именовања злочина и злочина. Они су креирали представу историјског процеса као непрекинутог ланца патње и страдања те јачали локалне традиције уклапајући их у нове идеолошке склопове.

Промоција идеје аутохтоности југословенских културних традиција нашла је материјализацију у читавом низу спомен-паркова, који су током 60-их и 70-их година 20. века уређени као места сећања на страдању цивилних жртава у Другом светском рату. У њима је, начином укључивања локалних средина у југословенско друштво, идеја југословенског заједништва добила континуитет, а уз избегавање проблематизације непријатних питања грађанског рата, етничког чишћења и холокауста. У тим делима, наглашавањем места стратишта и логора, меморијализована је цивилна жртва.”
(Олга Манојловић Пинтар, *Упросторавање идеологије*)

ПРИЛОГ 8

„У том смислу парадигматично делује стваралаштво Богдана Богдановића, који је у периоду од 1950. до 1980. пројектовао више од 20 меморијала на територији читаве Југославије. Он је, кроз језик локалне средине и предхришћанске мотиве, покушао да конструише историјске континуитете, сједињујући трагизам жртава Другог светског рата са универзалним, архетипским представама. Б. Богдановић је историјским чињеницама давао смисао садашњости у којој је стварао. Стапање бројних, хетерогених локалних традиција у јединствени југословенски културни идентитет био је начин на који су и његови споменици коришћени у јавном политичком животу, трансформишући друштво и његове појединце покушавајући да подстакне паралелно постојање бројних идентитета југословенских грађана. Б. Богдановић је, због свега наведеног, касније и изјављивао како је боље, пошто се Југославија показала сложеном и компликованом, да се његово стваралаштво крене у нека предбалканска, општељудска времена.”
(Олга Манојловић Пинтар, *Упросторавање идеологије*)

ПРИЛОГ 9

На изложби „Ка конкретној утопији” одржаној 2018. у Музеју модерне уметности (МоМА) у Њујорку о југословенској архитектури од 1948. до 1980. године представљена је и споменичка баштина посвећена Народноослободилачкој антифашистичкој борби (НОБ). Изложба је изазвала велико интересовање али и изненађење стручне јавности и посетилаца и светских медија. У Каталогу изложбе се каже: „Ка конкретној утопији истражује теме урбанизације великих размера, технологије у свакодневном животу, конзумеризма, споменика и меморијализације и глобалног домета југословенске архитектуре. Изложба обухвата више од 400 цртежа, модела, фотографија и филмских колутава из низа општинских архива, породичних збирки и музеја широм региона, а приказује радове значајних архитеката укључујући Богдана Богдановића, Јураја Најдхарда, Светлану Кана Радевић, Едвард Равникар, Вјенцеслав Рихтер и Милица Штерић. Од скулптуралног ентеријера Беле џамије у руралној Босни, преко потресне реконструкције града Скопља по пројекту метаболиста Кенза Тангеа, до новог града Новог Београда, са својим експресивним великим стамбеним зградама и грађанским зградама, изложба испитује јединствени дијапазон облика и начина производње у југословенској архитектури и њен изразит, али вишеструки карактер”.

У организацији Мартина Стиерлија, главног кустоса за архитектуру и дизајн Филипа Џонсона, Музеја модерне уметности, и Владимира Кулића, гостујућег кустоса, са Аном Катс, кустоском асистенткињом, Одељење за архитектуру и дизајн, Музеј модерне уметности.

ПЛАН АКТИВНОСТИ

Од Обреновића до Обреновца

Наставнице	Сандра Карић, професор разредне наставе, и Ивана Јевђеновић, наставник грађанског васпитања и професор француског језика
Школа	ОШ „14. октобар” у Баричу
Предмет	Природа и друштво
Разред	Четврти
Наставна тема	Прошлост Србије
Наставна јединица	Ослобађање од турске власти и Србија као независна држава
Тип часа	Утврђивање
Циљ часа	Разумевање важности поштовања културног наслеђа, људских потреба и права на примерима друштвеног живота у Србији у XIX веку кроз обилазак Конака у Обреновцу
Образовни исходи	Ученик ће бити у стању да: <ul style="list-style-type: none"> – опише начин живота људи кроз време користећи различите изворе информација – пронађе и одабере потребне информације на основу материјалних извора – представи ток и резултате елементарног истраживања (писано, усмено, помоћу ленте времена, презентацијом и/или цртежом и др.) – прикаже хронолошки на ленти времена значајне историјске догађаје и личности – уочава значај поштовања људских потреба, права и извршавања обавеза – сарађује са другима у групи на заједничким активностима – учествује у друштвено корисним акцијама уз подршку одраслих
Кључне компетенције	Комуникација на матерњем језику Дигиталне компетенције Учити да се учи Интерперсоналне и грађанске компетенције Културна експресија

 <p>Компетенције за демократску културу</p>	<p>Вредности: вредновање људског достојанства и људских права; вредновање демократије, правде, правичности, једнакости и владавине закона.</p> <p>Ставови: поштовање, грађанска освешћеност, одговорност.</p> <p>Вештине: вештина аналитичког мишљења, вештина слушања и запажања, флексибилност и прилагодљивост, вештина сарадње, вештина решавања конфликта.</p> <p>Знања: знање и критичко разумевање себе, знање и критичко разумевање света.</p>
<p>Литература</p>	<p>– Благоданић, С., Банђур, В. (2018). <i>Методика наставе природе и друштва</i>, Београд: БИГЗ школство – Учитељски факултет</p> <p>– Национални образовни портал Завод за унапређивање образовања и васпитања (zuov.gov.rs)</p> <p>– https://zuov.gov.rs/wp-content/uploads/2020/10/Prirucnik-prvi-ciklus-approved.pdf</p> <p>– https://prosveta.gov.rs/wp-content/uploads/2022/04/D-7a-SAVET-EVROPE-KOMP-ZA-DEM-KULTURU-U-ONLAJN-NASTAVI-Prirucnik-za-nastavnike.pdf</p> <p>– https://zuov.gov.rs/podeljeni-su-prirucnici-smernice-za-integraciju-referentnog-okvira-kompetencija-za-demokratsku-kulturu/</p> <p>– https://www.living-democracy.com/me/teachers/Downloads/Смернице-за-интеграцију-референтног-оквира-компетенција-за-демократску-културу-2022.pdf</p>
<p>Кључни појмови</p>	<p>Држава, закон, право, одговорност, поштовање, прошлост</p>
<p>Наставне методе</p>	<p>Вербална, демонстративна, текстуална, илустративна</p>
<p>Наставна средства</p>	<p>Папири у боји, лента времена, ППТ, музичка композиција</p>
<p>Место извођења наставе</p>	<p>Чесни дом породице Михаиловић (Конак)</p>
<p>Корелација</p>	<p>Природа и друштво, Грађанско васпитање, Српски језик, Музичка култура</p>

Додатни Лента времена, квиз, фотографије знаменитих
наставни личности
материјали и
фотографије

ПЛАН ЧАСА / ПРОЈЕКТНЕ АКТИВНОСТИ

Уводни део (15–20 минута) Активност ученика: слуша, посматра, проналази, учествује у разговору Активност наставника: поставља питања, објашњава непознате речи, слуша, задаје задатке, усмерава, прати, мотивише

Чесни дом породице Михаиловић (Конак), Обреновац, почетак XIX века

Уводна активност:

Активност 1 – Ученици шетају по простору, посматрају окружење са задатком да потраже предмете у свом окружењу који почињу на слова З, Д, П, У, О.

Активност 2 – Када седну, по сопственом избору именују предмете које су уочили. Сваки ученик каже по један предмет где кроз активно слушање не наводи већ поменуте предмете.

Активност 3 – Кроз питања обнављамо претходно стечена знања у вези са животом за време османске владавине – намети као узрок побуне, сеобе, хајдуци, Први и Други српски устанак, понављамо научено градиво уз примену ленте времена.
– Користе се питања која се појављују у квизу.

Активност 4 – Ученици извлаче папериће, формирају 5 група по боји. У оквиру групе потребно је да саставе реч од извучених слова – састављена реч је назив групе.
Речи: ЗАКОН, ПРАВО, ОДГОВОРНОСТ, УЧЕШЋЕ и ПОШТОВАЊЕ написане су слово по слово на папирима у боји, свака реч једна боја

Библиотека „Влада Аксентијевић” (Чесни дом породице Михаиловић)

Централни део часа/часова (око 20 минута) Активност ученика: слуша, посматра, проналази, учествује у разговору Активност наставника: поставља питања, слуша, задаје задатке, усмерва, прати, мотивише

Активност 1 – Вођена дискусија. Наставник поставља питања шта значи реч коју су саставили, да ли је користе у говору и када, могу ли да повежу дату реч са садржајима обрађеним на претходним часовима...

Активност 2 – Самосталан рад ученика по групама: Да наведу примере:

- Д (како би изгледала држава у којој би волели да живе);
- З (пример кршења и поштовања закона)
- У (пример када су узели учешће у некој акцији)
- О (лични пример одговорног понашања)
- П (пример када су указали поштовање неком)

Активност 3 – Квиз

Активност ученика: слуша, посматра, проналази, учествује у разговору

Активност наставника: поставља питања, слуша, задаје задатке, усмерва, прати, мотивише

Активност 4 – Свака група добија право да одговори на једно питање.

Ради развијања сарадничких односа, коначан одговор договарају унутар групе (онај ко зна тачан одговор саопштава осталим члановима своје групе).

Победничка група (која има највише тачних одговора) осваја симболичну награду: предлаже активност за следећи час одељењског старешине.

Завршни део (око 5 минута) Евалуација активности спроведених током часа, ученичка самоевалуација.

Зелена – допало ми се, задовољан сам радом групе и својим залагањем;

Црвена – могли смо боље, ипак задовољан сам сопственим залагањем;

Плава – могли смо боље, нисам задовољан сопственим залагањем;

Жута – неодлучан/на сам.

У ПРИЛОГУ

Питања за квиз

1. Како се зове држава која је освојила српску државу крајем средњег века?
2. Зашто је народ у Србији подигао устанак против Османског царства?
3. У ком веку су се догодили Први и Други српски устанак?
4. Ко је био кнез Милош Обреновић?
5. Каква је била његова улога у настанку и развоју српске државе?
6. По коме је добио назив Обреновац?
7. Шта значи реч конак?
8. Да ли ви знате за неки конак?
9. Да ли је ова зграда врста историјског извора?
10. Чему он служи данас?
11. Шта можемо да научимо на основу овог извора / историјског наслеђа?

12. Наведи правила понашања у библиотеци.
13. Која су правила понашања у нашем одељењу?
14. Како смо дошли до тих правила? (предлагање, гласање, усвајање, записивање)
15. Где још постоје правила?
16. Зашто је важно да постоје правила?
17. Објасни шта значи појам ЗАКОН!
18. Зашто је важно поштовање правила и закона? (у одељењу, школи, држави)

ПЛАН АКТИВНОСТИ

Наставница	Сузана Томић
Школа	Гимназија Зајечар
Предмет	Историја
Разред	Четврти разред гимназије - друштвено језички смер
Наставна тема	Међународни односи, савези и кризе
Наставна јединица	Други светски рат – место сећања (Споменик Вешала у Зајечару)
Тип часа	Обрада – пројектна настава
Циљ часа	Развијање компетенција демократске културе упознавањем ученика са ратним збивањима и поступањем према цивилима током Другог светског рата кроз истраживање локалне историје коришћењем изворне, музејске грађе и вредновање важности културе сећања на примеру спомен-обележја Вешала на Краљевици (Зајечар).
Образовни исходи	Ученик ће бити у стању да: <ul style="list-style-type: none"> – анализира, на основу одабраних историјских извора и литературе, различита тумачења истог историјског догађаја или појаве – анализира историјске догађаје и појаве на основу доступних писаних, аудио-визуелних извора <ul style="list-style-type: none"> – критички се односи према информацијама из медија користећи се историјским знањима и вештинама – прикупи и анализира податаке о подизању и откривању споменика Вешала из документације Народног музеја у Зајечару и архивске грађе и периодике Историјског архива у Зајечару – презентује резултате самосталног истраживања заснованог на одабраним историјским изворима и литератури, користећи ИКТ – образложи смисао неговања сећања на догађаје и личности из прошлости

– истражи меморијалне споменике у локалној средини и у сарадњи са локалном заједницом учествује у организовању и спровођењу заједничких школских активности везаних за развој културе сећања

Кључне компетенције Комуникација на матерњем језику
Дигиталне компетенције
Учити да се учи
Интерперсоналне и грађанске компетенције
Културна експресија

Компетенције за демократску културу Вредновање демократије, правде, поштења, једнакости и владавине права
Поштовање
Грађански дух
Одговорност
Самоефикасност
Толеранција према двосмислености

Место извођења часа Спомен-парк – шума „Краљевица” – Споменик Вешала (Зајечар)

Кључни појмови Зајечар, Вешала, место сећања, Други светски рат

Наставне методе Метода самосталног рада; илустративно-демонстративна метода; истраживачки рад, амбијентални час

Наставна средства лаптоп, пројектор, уџбеник, литература

Корелација Свакодневни живот у прошлости, Географија, Ликовна култура

Додатни наставни материјали и фотографије <https://skulptura-hronologijaizlaganja.rs/h-content/uploads/1971/09/Vesala-Timok-XXII-br.-2-14.1.1966-str.1-hronologijaizlaganja.pdf>
<https://www.skvermagazin.com/vesala-jos-jedna-radna-pobeda/?fbclid=IwAR3frdLR09gzJFfNktVKYZGZJ7M9QZhA3KgRqVfQM7hMf8AP7tABMOXjQPkan>
<https://skulptura-hronologijaizlaganja.rs/https-skulptura-hronologijaizlaganja-rs-spomenik-vesala-zajecar/>
<https://skulptura-hronologijaizlaganja.rs/h-content/uploads/1971/09/Vesala-Timok-januar-1966-hronologijaizlaganja.pdf>
<https://skulptura-hronologijaizlaganja.rs/h-content/uploads/1971/09/Vesala-Timok-septembar-1966-hronologijaizlaganja.pdf>
<https://skulptura-hronologijaizlaganja.rs/h-content/uploads/1971/09/Vesala-Razvitak-X-br.-6-novem-dec-1970-str.36-39-hronologijaizlaganja.pdf>
<https://www.artegalerija.rs/vladimir-velickovic-biografija/>
<https://www.spomenikdatabase.org/zajecar>

ПЛАН ЧАСА / ПРОЈЕКТНЕ АКТИВНОСТИ

Главни део Ученици у разреду биће подељени на пет група.
Часа/часова
(60 минута) **Прва група:** Приказ Зајечара у Другом светском рату.

На основу прикупљених извора и литературе приказати Зајечар током немачке окупационе управе у Другом светском рату. Прогон и егzekуције цивила и комуниста – секретара окружног Комитета КПЈ Миленка Брковића Црног на Краљевици септембра 1941. (Истраживање у Историјском архиву „Тимочка Крајина“, Зајечар; Матичној библиотеци „Светозар Марковић“ у Зајечару; Народном музеју Зајечар)

Спомен-плоча на прилазу споменику са стиховима песника Ђорђа Радишића (фото: Слободан Петковић, Гимназија Зајечар)

Друга група: Прикупљање података о оригиналном изгледу и данашњем стању споменику Вешала.

Ученици имају задатак да прикупе податаке о подизању и откривању споменика Вешала на основу података и документације Народног музеја у Зајечару, као и на основу архивске грађе и периодике Историјског архива у Зајечару. Анализа периодике (дневне – *Политика, Борба*, и локалне – *Тимок*)

Откривање споменика Вешала, Зајечар, 1971.
(Историјски архив Зајечар)

Трећа група: Истраживање о аутору споменика Вешала Владимиру Величковићу. Ученици имају задатак да прикупе податке о вајару Владимиру Величковићу и прикажу изглед споменика.

Прикупљене податке о аутору Владимиру Величковићу и споменику Вешала доставити петој групи.

Споменик на Краљевици, данас (фото: Слободан Петковић, Гимназија Зајечар)

Четврта група: Анкета.

Ученици ће на основу питања, састављених по унапред дефинисаном критеријуму, анкетирати суграђане и ученике Гимназије. Примери питања: Коме је посвећен споменик Вешала на Краљевици? Када је изграђен споменик и ко је његов аутор ? Да ли посећујете споменик-обележје Вешала? Да ли треба обновити и заштити споменик Вешала? У чему је значај овог споменика за локалну средину, а у чему за историју Републике Србије? Да ли је споменик-обележје део само националне, или и европске културно-историјске баштине? На основу прикупљених података израдити графички приказ и резултате проследити петој групи.

Пета група: Израда постера у Canvi и кратког филма.

Ученици на основу достављених података израђују постере у Canvi и кратак филмски запис о споменику Вешала на Краљевици у Зајечару.

Израђене постере у Canvi – **оштампати и користити током презентовања рада.**

Свака од група презентује своје радове на посебном часу уз дискусију коју модерира наставник.

Завршни део Евалуација часа:**(10 минута)**

- Ученици би имали могућност да одговоре на следећа питања:
 - 1. Шта је било најтеже у реализацији задатка?
 - 2. Колико сте знали о датој теми пре задатка?
 - 3. Зашто су важна места сећања на локалном, државном и универзалном плану?
 - Постери изложити у холу школе, тиме би се упознали и остали ученици Гимназије са спомеником Вешала на Краљевици и његовим историјским значајем – култура сећања.
-

ПЛАН АКТИВНОСТИ

Новосадска рација

Аутори	Удружење Тераформинг
Предмет	Историја
Разред	Четврти разред гимназије - друштвено језички смер
Наставна тема	Други светски рат у Југославији
Наставна јединица	Новосадска рација 1942.
Тип часа	Обрада/утврђивање
Циљ часа	Упознавање ученика са идеолошком позадином, разлозима организовања и током Новосадске рације 1942. у контексту Другог светског рата. Упознавање са местима страдања и местима сећања на Рацију, као и актуелним комеморативним праксама.
Образовни исходи	Ученици ће: <ul style="list-style-type: none"> – истражити, анализирати основне информације (организовање, ток, последице) и продубити знања о Новосадској рацији 1942. године – препознати важност поштовања људских права – идентификовати опасности које доносе расизам, дискриминација и нетолеранција у друштву – вредновати значај културе сећања, укључујући важност обележавања места страдања и поштовања жртава – изразити емпатију према људским жртвама свих народа
Кључне компетенције	Комуникација на матерњем језику Дигиталне компетенције Учити да се учи Интерперсоналне и грађанске компетенције Културна експресија
Компетенције за демократску културу	Вредновање људског достојанства и људских права Вредновање културне разноликости Вредновање етничке, верске и родне разноликости и равноправности

	Знање и критичко разумевање Поштовање Емпатија Вештине за сарадњу
Место извођења часа	Учионица или библиотека школе, места сећања
Кључни појмови	Новосадска рација, Холокауст, геноцид, Тројни пакт (Силе осовине), окупација, терор (злочин), место сећања
Наставне методе	Истраживачки рад, пројектна настава
Наставна средства	Лаптоп, компјутери, пројектор, уџбеник ...
Корелација	Грађанско васпитање, Свакодневни живот у прошлости
Додатни наставни материјали и фотографије које су соруригит free или су власништво аутора биће потписани у приручнику	Наставни материјал за борбу против антисемитизма, Свеска I: Јеврејски народ и антисемитизам Свеска II: Холокауст Свеска III: Никад више https://terraforming.org/sr/nastavni-materijal-protiv-antisemitizma/ (текстови, мапе, инфографике и савремене фотографије су власништво Тераформинга – историјске фотографије и документи подлежу соруригит-y)

Липот Баумхорн, Синагога у Новом Саду, 1906–1909.

Графичка новела „Стварање графичке новеле о Новосадској рацији”
<https://ester.rs/stvaranje-graficke-novele/>
(текстови, илустрације, мапе, инфографике и савремене фотографије су власништво Тераформинга – историјске фотографије и документи подлежу соруригит-y)

ПЛАН ЧАСА / ПРОЈЕКТНЕ АКТИВНОСТИ

Уводни део (10 минута) Један од ученика пред целим разредом чита сведочење др Војслава Диме за време Новосадске рације, одломак из књиге Звонимира Голубовића Рација у Јужној Бачкој 1942, који се такође налази на званичној веб-презентацији Архива Војводине <https://www.arhivvojvodine.org.rs/images/stories/pdf-doc/Drugi%20svetski%20rat%20i%20Holokaust%20-%20Novosadska%20racija.pdf>.

Следи објашњење догађаја познатог као Новосадска рација и подсећање на неке од кључних појмова у форми кратког разговора са ученицима о узроцима и последицама Другог светског рата са посебним освртом на Новосадску рацију 1942.

1. Шта означавају појмови геноцид и Холокауст?
2. Који су били идеолошки, војно-стратешки и лични мотиви злочинаца током Рације?

Главни део часа/часова (60 минута) Ученици су на претходном часу подељени у 4 групе и додељени су им истраживачки задаци. Свака група добила је задатак да истражи и обиђе различиту локацију страдања цивила за време Новосадске рације у оквиру кога треба да истражи и потом одговори на питања везана за страдања на овим локацијама.

Локације:

- 1) Штранд
- 2) Кеј жртва Рације
- 3) Трифковићев трг и Милетићева улица
- 4) Соколски дом

Истраживачки задатак за сваку појединачну групу подразумева:

- пронаћи фотографије (на интернету или у архивима/библиотекама, или у литератури) и презентовати их уз описивање како су пре Другог светског рата ове локације изгледале и како се живот на тим местима одвијао;
- фотографисати и описати како те локације изгледају данас, односно како се живот данас

одвија на овим местима страдања (примери: Шtrand је популарно купалиште, Кеј је место окупљања младих, Трифковићев трг је такси-стајалиште, Соколски дом је позориште и клуб, итд.).

Спомен-плоча посвећена колективном страдању у Новосадској рацији постављена 2020. године на углу улица Светозара Милетића и Грчкошколске

Улица Светозара Марковића, Нови Сад

Трифковићев трг,
Нови Сад

Јован Солдатовић, Споменик жртвама рације,
1971, Нови Сад

Инструкције за ученике приликом и након обиласка места сећања:

- истражити да ли постоје споменици или спомен-плоче на овим локацијама, и уколико постоје, фотографисати их из близине и у ширем контексту градског простора у којем се налазе, и описати како изгледају и шта на њима пише;
- истражити да ли постоје комеморативне праксе и активности обележавања сећања на жртве на тим местима страдања, уколико постоје, евентуално пронаћи постојеће фотографије или фотографисати, и описати како комеморације изгледају, ко у њима учествује и шта ко ради и говори;
- предложити идеју за иновативну комеморативну праксу кроз коју би ученици могли допринети чувању сећања на страдања у Рацији.

Универзални задаци за све групе су да:

- објасне због чега је важно сећати се жртава терора и злочина у Другом светском рату;
- идентификују улогу појединаца и заједнице у чувању сећања на жртве терора и злочина почињених током Рације;

– наведу примере на који начин култура сећања помаже јачању демократије, толеранције и људских права у савременом друштву.
На овом часу предвиђено је да ученици представе резултате својих истраживања.
Начин презентовања истраживања је препуштен ученицима. Након кратких презентација истраживања сваке групе, ученици ће бити подстицани да постављају питања, дискутују, доносе закључке и сл.

Завршни део (20 минута) На основу презентованих резултата истраживања ученици ће бити позвани да донесу закључке:

1. Која идеологија је у основи злочина какав је Рација? Чиме се таква идеологија одликује?
2. Која људска и грађанска права су злочинци одузели жртвама Рације?
3. Које групе у нашем друштву су данас често жртве дискриминације и шта можемо да урадимо да то спречимо?
4. На који начин можемо да допринесемо да се догађај какав је била Рација никад више не понови? Домаћи пројектни задатак заједнички за цело одељење:

На основу резултата истраживања и закључака донетих на овом часу осмислите интерактивни постер (*дигитално*) или колаж (*папир, исечене и залепљене слике, речи и цртежи*) који би истакао/ илустровао:

- карактеристична места страдања и места сећања на жртве Новосадске рације 1942,
 - људска и грађанска права која су жртвама била одузета,
 - служио као позив и инспирација да се та људска и грађанска права морају поштовати данас.
-

Евалуација часа: (1 за најмању а 5 за највећу оцену)

1) Овај час био је користан и омогућио ми је нова знања. 1 2 3 4 5

2) Сценарио часа је био добро замишљен.

1 2 3 4 5

3) Тема часа је подстицајна за даље бављење.

1 2 3 4 5

4) Атмосфера на часу била је подстицајна за рад.

1 2 3 4 5

ПЛАН АКТИВНОСТИ

Кућа Симића – место памћења

Наставница	Весна Радојевић
Школа	Средња музичка школа „Стеван Христић”, Крушевац
Предмет	Историја
Разред	Други
Наставна тема	Европа, свет и српски народ на почетку индустријског доба
Наставна јединица	Прва владавина кнеза Милоша и Михаила Обреновића; уставобранитељи
Тип часа	Обрада и утврђивање; пројектна настава, амбијентална настава
Циљ часа	Неговање културе сећања и упознавање ученика са историјским знаменитостима и културним наслеђем свога града; Вредновање људског достојанства, грађанског духа и људских права уз оснаживање демократских вредности подстицањем критичког мишљења; Подстицање на самостално истраживање уз коришћење ИКТ-а у настави
Образовни исходи	Ученик ће умети да: <ul style="list-style-type: none"> – наведе основна обележја прве владавине Милоша, Михаила Обреновића, уставобранитеља и кнеза Александра Карађорђевића – разликује узроке и последице апсолутизма, уставотворности, скупштинског организовања и елемената отпора узурпацији власти у Кнежевини Србији прве половине XIX века - упоређује највиша правна документа и процедуре спровођења закона у прошлости и данас – вреднује идеје о уједињењу Јужних Словена (Начертаније, Српске сједињене државе), као и значај Грађанског законика – примени стечена знања и вештине, као и критичко мишљење у свакодневном животу

- дефинише основне историјске процесе и појаве
- самостално истражује историјске чињенице и догађаје
- систематизује чињенице, догађаје и процесе у смислену целину
- самостално припреми, креира, дизајнира и прикаже презентацију на дату тему
- оцени значај и вредност културно-историјских споменика

Кључне компетенције Комуникација на матерњем језику
 Дигиталне компетенције
 Учити да се учи
 Интерперсоналне и грађанске компетенције
 Културна експресија

Компетенције за демократску културу Одговорност
 Толеранција према двосмислености
 Вештине аналитичког и критичког размишљања
 Вештине слушања и опажања
 Вештине за сарадњу

Кључни појмови Прва владавина кнеза Милоша, прва владавина кнеза Михаила Обреновића, апсолутизам, Сретењски устав, буне против апсолутизма, уставобранитељи, Кућа Симића, владавина кнеза Александра Карађорђевића

Наставне методе Монолошка метода, дискусија, рад на тексту (историјским изворима), демонстрација, практичан рад (израда презентације)

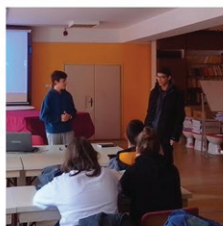
Наставна средства Уџбеник, историјска читанка, брошуре из Куће Симића, пројектор, презентација

Место извођења наставе СМШ „Стеван Христић” (учионица и медијатека) и Кућа Симића у Крушевцу

Корелација Српски језик и књижевност, Социологија, Грађанско васпитање, Психологија, Информатика

Додатни наставни материјали и фотографије <https://nmks.rs/kuca-simica/>
<https://www.rastko.rs/knjizevnost/vuk/vkaradzic-mobrenovic.html>
https://www.heritage.gov.rs/cirilica/Download/Saopstenja/Saopstenje-XIV-1982/Saopstenje_XIV_1982_Ucesce_brace_Stojana_i_Alekse_Simica_u_kulturnim_pregnucima_XIX_veka.pdf
- радни листићи и анкета

Амбијентална настава одржана је у Кући Симића, 23. 11. 2022. Јавни час у медијатеци школе, промоција пројекта одржана је 2. 12. 2022.

ПЛАН ЧАСА / ПРОЈЕКТНЕ АКТИВНОСТИ

Амбијентални час Ученици су на претходном часу упознати са темом и циљевима пројектне активности. Подељена су задужења у групи за одлазак у Кућу Симића:

1) Координатори – ученици који ће организовати активности и представљање пројекта на јавном часу;

2) „Фотографи“ – ученици задужени за фотографисање избор и обраду фотографија за презентацију (фотографишу све групе);

3) „Истраживачи“ – који ће писати на основу текста из уџбеника, историјских извора у читанци и бавити се анализом и интерпретацијом кључних информација које ће повезати у целину;

3) „Новинари“ – интервјуишу грађане о историјској улози породице Симић и Кући Симића као локалној културној баштини, и бележе информације које прикупљају на лицу места;

4) „Дизајнери“ – дизајнирају презентацију од добијеног материјала, фотографија и информација који су ученици прикупили.

Ученицима је скренута пажња да током обиласка обратe пажњу на спољашњи изглед куће, да уочавају/фотографишу предмете које раније нису видели, да питају водича када не разумеју нешто.

Кућа Симића (фото: Весна Радојевић)

На другом часу
Ученици на табли (у свесци) записују основне информације у виду мапе ума о првој владавини Милоша и Михаила Обреновића, владавини Александра Карађорђевића.

Уз уџбеник издвајамо, тумачимо и истичемо кључне догађаје и значајне информације о којима дискутујемо:

Зашто је Устав основни правни и политички документ једне земље?

Кључне тезе:

Утврђује основе права, слободе и обавезе грађана, организацију и функционисање државних институција, и правила.

Шта је различито у данашњим демократским друштвима у односу на уставе из XIX века?

Кључне тезе:

Широк спектар људских права, јер су се раније фокусирали на слободу изражавања или вероисповести.

Устави су се променили како би одразили друштвени и правни напредак и потребе савременог света.

Да ли је Сретењски устав представљао корак ка изградњи модерног државног система и ако јесте зашто?

Када је Република Србија почела да слави 15.

фебруар као Дан државности и зашто?

Какво наслеђе чува Кућа Симића?

Зашто је Кућа Симића проглашена за културно добро од великог значаја?

На трећем часу ученици презентују свој финални рад.

Завршни део (5-10 минута) Радни листић, евалуација (ученици предају листиће наставнику који ће имати увид у педагошку ситуацију за наредне часове, а уколико буде довољно времена, неко од ученика може и да прочита свој одговор):

1. Шта ми се допало у оваквом виду наставе у односу на традиционалан модел: _____

2. Променио/ла сам своје становишта када је реч о: _____

Кућа Симића (фото: Весна Радојевић)

Списак изабране литературе и корисних интернет страница:

- Asman A., Duga senka prošlosti, 2011.
Asman A., Oblici zaborava, Beograd 2018.
Karge H., Sećanje u kamenu – okamenjeno sećanje, Beograd 2014.
Kuljić T., Kultura sećanja, Beograd 2006.
Makuljević N., Memorija i manipulacija, Beograd 2022.
Manojlović-Pintar O., *On Public/Applied History*, Токови историје 3 (2018) 187.
<https://zuov.gov.rs/kultura-secanja/>
<https://doiserbia.nb.rs/img/doi/0579-6431/2012/0579-64311202385A.pdf>
<https://rm.coe.int/rfcdc-serbian-vol1/1680a209a2>
<https://prosveta.gov.rs/vesti/prirucnici-smernice-za-integraciju-referentnog-okvira-kompetencija-za-demokratsku-kulturu-u-skolama/>
<https://beotura.rs/>
<https://rm.coe.int/quality-history-education-srp/1680a8ce22>
<https://teaching.unl.edu/resources/introduction-place-based-learning/>
<https://historiana.eu/>
<https://rethink-education.eu/>
<https://contestedhistories.org/>
<https://euroclio.eu/wp-content/uploads/SEH-Debating-Controversial-Representations.pdf>
<https://heritage.sensecentar.org/bhs/>
https://www.nzcer.org.nz/system/files/set2011_2_026.pdf
<https://www.spomenikdatabase.org/>

САДРЖАЈ

Предговор.....	5
Места сећања у настави оријентисаној ка развијању компетенција за демократску културу.....	7
РАДНИ МАТЕРИЈАЛИ - наставничке припреме.....	45
Меморијали рата - место учења о миру.....	47
У троуглу споменика.....	55
Седам платана у школском дворишту.....	65
Оџаци између памћења и заборава.....	73
Од Сајма до Сајмишта.....	79
Одједи Првог светског рата у српској књижевности.....	85
Свилајнац у XIX веку – од села до чаршије.....	93
Топовске шупе – између памћења и заборава.....	103
Крвави марш.....	109
Траговима јагодинског учитеља.....	117
Три жене у тешким временима.....	125
Трагом битке на Мачковом камену.....	139
Смедеревска тврђава у легендама и стварности.....	147
Код споменика Милутину у Краљеву.....	153
Потрага за „благом“.....	165
У част Хилде Дајч.....	173
Уметност и идеологија.....	181
Од Обреновића до Обреновца.....	199
Сећање на Други светски рат у Зајечару.....	207
Новосадска рација.....	213
Кућа Симића – место памћења.....	221

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

37.091.3::316.75(035)
37.015.31:172(035)
316.752(035)

УЧИОНИЦА сећања на отвореном : места сећања као подстицај за демократско учење : приручник / [приређивач Лидија Жупанић Шуица]. - Београд : Еволута, 2023 (Београд : Publish). - 226 стр. : илустр. ; 23 cm

Тираж 500. - Стр. 5-6: Предговор / Лидија Жупанић Шуица.
- Стр. 185-220: Места сећања у настави оријентисаној ка развијању компетенција за демократску културу / Марко Шуица. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Библиографија: стр. 223.

ISBN 978-86-80912-66-0

а) Култура сећања – Приручници б) Демократска култура – Приручници

COBISS.SR-ID 134535689

Лидија Жупанић Шуица

УЧИОНИЦА СЕЋАЊАНА ОТВОРЕНОМ

Места сећања као подстицај за демократско учење

За издавача

Бојана Ђебић

Ликовни уредник

Душан Шевић

Лекторка

Татјана Пивнички Дринић

Тираж

500

Штампа

Publish, Београд

ISBN-978-86-80912-66-0

Београд 2023.

Еволута

Дугогодишњи рад тима Едукације за 21. век, заснива се на примени и укључивању препорука Савета Европе у наставне праксе и систем образовања у Републици Србији и бројним едукативним програмима у којима смо се бавили темама везаним за унапређење наставе историје, образовања о културној баштини и промовисању људских права. Од 2022. године, сарадња са Канцеларијом Савета Европе у Београду и Опсерваторију наставе историје у Европи унапређена је кроз заједничко организовање Београдског симпозијума о настави историје. Учење о културној баштини део је Нове европске агенде за културу ЕУ (2018) и интегративни је део различитих друштвено-хуманистичких предмета (историја, географија, ликовна култура, социологија). У образовном систему Републике Србије развијање свести о значају културне баштине и неговању културе сећања може да буде добар подстицај и у настави изборних програма (Појединац, група друштво, Уметност и дизајн, Основи геополитике). Приручник који је пред Вама плод је сарадње Центра за истраживање наставе историје и историјског наслеђа Филозофског факултета у Београду, удружења Едукација за 21. век и групе наставника из Србије. Уводни део, који је написао проф. др Марко Шуица, представља теоријски оквир за укључивање тема које се тичу културе сећања и историјског наслеђа у наставну праксу. Осим што је образложен образовни оквир учења на местима сећања са циљем развијања компетенција демократске културе, предложене су и конкретне стратегије на које начине се о теми културе сећања може учити у простору учионице, или ван ње.

ISBN 978-86-80912-66-0

9 788680 912660